

Maciej Michalski

Osieczna
(Storchnest)
Dawne widoki

Osieczna
(Storchnest)
Dawne widoki

Maciej Michalski

**Osieczna
(Storchnest)
Dawne widoki**

Osieczna-Poznań 2005

Copyright by Maciej Michalski 2005

Projekt okładki i układu stron – Magda Wolna

Ilustracje na okładce:

strona 1:

Secesyjona karta litograficzna z Osiecznej, pochodząca z 1900 roku.

Egzemplarz ze zbiorów Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lesznie.

strona 4:

Współczesna panorama Osiecznej.

Fot. M. Michalski

Tłumaczenie tekstów na język angielski – Jowita Kraszewska

Publikacja wydana z funduszy Urzędu Miasta i Gminy Osieczna

www.osieczna.pl

ISBN 83-85213-44-9

Biblioteka Kórnicka PAN

Druk: Zakład Poligraficzny Moś i Łuczak sp. j.

ul. Piwna 1

61-065 Poznań

tel. (61) 63 37 165

fax (61) 63 37 342

drukarnia@mos.pl

Oddajemy do rąk mieszkańców i turystów ciekawy album ze zbiorem starych zdjęć i pocztówek dotyczących Osiecznej. Zgromadzono je z okresu przeszło 100 lat. Część objaśnień podana została w publikacji również w języku angielskim, co umożliwi korzystanie z albumu naszym przyjaciołom z Zoeterwoude. Przegląd zawartych w albumie materiałów stanowi odbicie losów miasta, które w swych dziejach przeżywało okresy świetności, ale i czasy bardzo trudne.

Miasto nasze od dawna przyciągało turystów, a wydawane pocztówki z widokami Osiecznej do tego zachęcały. Przedstawiały uroki miasta, malowniczość krajobrazu, jezioro, liczne wiatraki, możliwość leczenia borowiną. Nawiązywały do prastarego zamku w Osiecznej i jego właścicieli, do ciekawych budowli, a wśród nich do kościoła parafialnego pod wezwaniem Św. Trójcy, klasztoru i kościoła OO. Franciszkanów, kościoła ewangelickiego z jego strzelistą wieżą, domu Św. Józefa, kamieniczek na Rynku, cmentarzy, pomników i figur przydrożnych.

Jeżeli taka forma publikacji będzie odpowiadała mieszkańcom, wydany zostanie kolejny album. Apeluję, aby mieszkańcy posiadający ciekawe zdjęcia i pocztówki, przedstawiające dawne widoki naszego miasta i gminy, przekazywali je do tutejszego Urzędu, na ręce Pana Stanisława Lenartowicza. Zapewnia się ich zwrot po wykorzystaniu.

Dziękuję inspiratorowi i pomysłodawcy wydania albumu Panu Maciejowi Michalskiemu oraz współpracującym z nim: Panu Stanisławowi Lenartowiczowi, Panu Andrzejowi Piaszczyńskiemu, Panu Januszowi Wróblewskiemu, Pani Marlenie Graf i Panu Norbertowi Dudziakowi.

Sądzę, że publikacja ta poszerzy wiedzę o naszej „małej ojczyźnie” i będzie dobrze służyć mieszkańcom oraz turystom, a zwłaszcza młodzieży szkolnej.

Stanisław Kaczmarek
Burmistrz Miasta i Gminy Osieczka

Podziękowania

Za życzliwe ustosunkowanie się do pomysłu i sfinansowanie wydania książki dziękuję Burmistrzowi Miasta i Gminy Osieczna panu Stanisławowi Kaczmarkowi.

Długu wdzięczności – związanego nie tylko z pracą nad tą książką – wobec pana Stanisława Lenartowicza nie uda mi się chyba nigdy spłacić. Gdyby nie jego uwagi, pomoc logistyczna, ale przede wszystkim to, czego nauczył mnie przed laty podczas wspólnych wędrówek, książka ta nigdy by nie powstała.

Wiele zdjęć, kart pocztowych, map i innych pamiątek z przeszłości znajduje się w kolekcjach mieszkańców Osiecznej. Dziękuję wszystkim, którzy udostępniili ilustracje ze swoich zbiorów, a szczególnie (wymieniam w porządku alfabetycznym): pani Krystynie Dopieralskiej-Niteckiej, panu Heinzowi Guzikowskiemu, pani Weronice Heinze, pani Barbarze Karmolińskiej, panom Jackowi i Jerzemu Kozłowski, panu Pawłowi Kulczakowi, panu Eugeniuszowi Lisowi, pani Stanisławie Matyja, pani Sabinie Modrzyńskiej, pani Kornelii Szczepaniak, pani Zofii Włodarczak, panu Tadeuszowi Wojtaszkowi. Niestety nie wszystkie udostępnione ilustracje mogły zostać zamieszczone w książce.

Wśród kolekcji zgromadzonych przez mieszkańców Osiecznej najwszechstronniej i najpełniej prezentują się zbiory pana Andrzeja Piaszczyńskiego oraz pana Janusza Wróblewskiego. Powstawały one przez wiele lat, a ich zgromadzenie wymagało nie tylko cierpliwości, staranności i nakładów finansowych, ale przede wszystkim szerokiej wiedzy na temat historii Osiecznej i jej mieszkańców. Na szczególną uwagę zasługują także kolekcje dotyczące historii młynarstwa w mieście, zebrane przez panią Marlenę Graf oraz zbiory dotyczące osieckiego kahału, zgromadzone przez pana Norberta Dudziaka. Wiele ilustracji prezentowanych w niniejszej książce pochodzi właśnie z ich kolekcji.

Dziękuję również pani Marii Łuczak z Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk, panu Jakubowi Skuteckiemu z Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu oraz panu Jerzemu Morgulcowi za cenne uwagi i udostępnienie zbiorów. Państwu Gawlińskim ze Szpitala Rehabilitacyjno-Leczniczego dla Dzieci i Młodzieży w Osiecznej oraz panu Maciejowi Rzeźniowi za „udostępnienie” panoram miasta z wieży zamkowej i wieży kościoła parafialnego oraz pani Jowicie Kraszewskiej za pracę nad angielskim tłumaczeniem tekstu.

Prezentowane w książce ilustracje pochodzą również z kolekcji Archiwum Państwowego w Lesznie, Archiwum Państwowego w Poznaniu, Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk, Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu, Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Stanisława Grochowiaka w Lesznie oraz z Muzeum Okręgowego w Lesznie.

Wszystkim, którzy zechcieli udostępnić swoje zbiory oraz przekazali komentarze do ilustracji serdecznie dziękuję za czas spędzony nad obrazami z przeszłości.

*Rodzicom
oraz wszystkim Kablom,
których korzenie tkwią w Osiecznej*

Spis treści / Table of Contents

Wstęp	9
Summary	10
Krajobraz Osiecznej w ostatnich 200 latach	12
Wydawcy pocztówek z Osiecznej i ich dzieła	22
Panoramy / Panoramic Sights	29
Zamek / The Castle	37
Kościół parafialny / The Holy Trinity Church.....	44 / 45
Kościół klasztorny i klasztor / The Franciscan Convent and Its Church	46 / 47
Kościół ewangelicki / The Protestant Church	49
Ulice i Rynek / Streets and The Market Square	52
Wiatraki / Windmills.....	64
Letnisko / Resort.....	67 / 68
Bibliografia	71
Katalog pocztówek z Osiecznej	73

Wstęp

Publikacja, którą przedstawiam zawiera opisy, zdjęcia, pocztówki, mapy i kilka innych drobniejszych przekazów o tym, jak wyglądała Osieczna w ciągu ostatnich 200 lat. Otwiera ją opis i plan miasta sporządzony na zlecenie króla Prus w latach 1793-1794, a zamyka kilka współczesnych fotografii Osiecznej. Podtytuł publikacji: *dawne widoki* nie odnosi się wyłącznie do fotografii i pocztówek z przeszłości – można go również zastosować do zdjęć współczesnych. Wszyscy, a historycy w szczególności, mają bowiem kłopot z ustaleniem granic współczesności. Przesuwają się one wraz z biegiem naszego życia, a to co wczoraj było „teraz”, za chwilę jest już przeszłością¹. Przestrzeń, w której żyjemy „starzeje się” wraz z nami, stąd zachodzące w niej zmiany są tak samo niewidoczne jak dorastanie dzieci czy coraz bardziej siwe włosy naszych rodziców. Tęgo typu przemiany najłatwiej dostrzec na rodzinnych fotografiach, oglądanych w chwilach refleksji, może przy okazji zakończenia kolejnego etapu w karierze dzieci, może przy okazji śmierci kogoś bliskiego... Z przestrzenią dzieje się podobnie. Przechodząc codziennie ulicą obok stojącego przy niej budynku czy rosnącego na trawniku drzewa nie dostrzegamy tego, że czas pozostawia na nich swoje piętno. Zmiany te są widoczne dopiero wtedy, kiedy spojrzymy na „dawne” zdjęcie czy pocztówkę, kiedy przeczytamy opis miejsca, w którym żyjemy, czy wreszcie spojrzymy na wiekowy plan. Dostrzeżemy wtedy, że ulica przy której mieszkamy nazywała się inaczej, dom, który dziś niczym się nie wyróżnia, był okazałą rezydencją, a drzewa, które rośnie dzisiaj pod naszym oknem, nie było wcale. Możemy również dostrzec zmiany odwrotne. Zdjęcia i pocztówki ukazują wtedy, że w teraźniejszym krajobrazie brak niektórych obiektów, zmiecionych biegiem czasu.

Bohater filmu *Dym* Wayne’a Wanga (1995) każdego dnia o tej samej porze wykonuje zdjęcie fragmentu ulicy, który jest widoczny z wejścia do jego sklepu tytoniowego. W wolnych chwilach przegląda zdjęcia, które ukazują pozorną stałość krajobrazu za oknem i budzą wspomnienia o wydarzeniach z nimi związanych. Nic mi nie wiadomo, by którykolwiek mieszkaniec Osiecznej dokonywał podobnego zabiegu, ale książka ta jest próbą zapoczątkowania takiego albumu. Mam nadzieję, że jej przejrzenie i zapoznanie się z tym jak Osieczna prezentowała się w obiektywach aparatów zachęci Państwa do jego kontynuowania.

Listopad 2004

---

¹ Zob. Z. Wojtkowiak, *Nauki pomocnicze historii najnowszej. Źródłoznawstwo. Źródła narracyjne*, cz. 1: *Pamiętniki, tekst literacki*, Poznań 2001, s. 22-23.

OSIECZNA (STORCHNEST), SIGHTS OF THE PAST

Summary

Osieczna in German called Storchnest (Stork's nest) is a small town, 70 km South of Poznań – the capital of Wielkopolska. On the territory of Osieczna the country settlement was established in the beginning of 14th Century. At the end of that century, around 1370 one of the property and estate owners founded the town. The location was based upon the dominating in this region pattern of German town of Magdeburg. As a privately own town Osieczna belonged to well known and powerful families of noble stock from Wielkopolska: Górka, Czarnkowski, Opaliński, Mycielski and Skoroszewski. Many members of these families held very high positions in the state and the Catholic Church government. The owners of Osieczna cared for the development of the town, inviting many craftsmen (mostly clothiers), granting privileges to the town, organizing fairs and markets.

In 1793 the territory of Osieczna and the majority of Wielkopolska were taken over by Prussia (from 1871 German Empire). The partition of Poland ended in 1918, when the independent state of Poland was established. Around that time, especially during the second half of the 19th Century the town deteriorated in relation to economy. It was the result of the dynamic development of neighboring town Leszno. The noticeable set back in the development of Osieczna was the result of the fact that Leszno became the capital of the district and the bankruptcy of Osieczna Polish last owners. The Main Bank (Haupt-Bank) of Berlin took possession of the Castle and estates followed by German owners. In 1885 the property of Osieczna was taken over by Heinrich Heydebrand und der Lasa. The family von Heydebrand was in possession of the Castle until 1945. Heinrich's father was a well known Prussian diplomat and chess theoretician Tassilo von Heydebrand, a co-author with Paul Rudolf von Bilguer of famous *Das Handbuch des Schachspiels*.

In last 200 years Osieczna has fundamentally changed its exterior appearance as well as the culture climate. Contemporary community of the same religion and culture used to be much diversified. There were three different religious and national groups.

First and foremost were the Catholics, identified from the second half of the 19th Century as Poles. The material remainings of this group are the buildings of the Holy Trinity Church, Franciscan-Reformers Convent, Catholic School and the Castle of the town's owners.

The second group was the Protestants – Germans. They build a church, school and a hospital in Osieczna. Only the school building remained and is used as a house. The church and the hospital were taken down. German population decreased from 1918 and last German residents left Osieczna in 1945.

The third group was the Jews. The Jewish community in Osieczna was very small. In 19th Century it did not reach 250 members and in the beginning of the 20th Century it decreased rapidly. The Jews from Osieczna moved into the cities

with large Jewish communities. The last Jewish residents left the town in 1920. In the 19th Century there was a Jewish school, closed down at the end of the 19th Century and the synagogue, demolished in the beginning of the 20th Century. The Jewish Cemetery was demolished during the Second World War by the German Occupant Authorities.

The postcards with the views of Osieczna were published rather late, in the last couple years of the 19th Century which is about 25 years after initiation of correspondence cards by the postal service. Most of them show the panoramic sights of the town, only few of them depicted particular buildings or streets. Until 1945 mostly the local merchants, restaurant and hotel owners published the cards. Very few cards were published by out of the area producers. The postcards were printed in Polish and German and it was very common that a publisher described the cards in those two languages. In comparison to the postcards published in larger cities like Poznań or Leszno, the postcards from Osieczna were indigent in technical resources and decorative motives. Most of the postcards were made using collotype (heliography) or photo-type.

After the Second World War, during the People's Republic of Poland (PRL) period the production of the postcards was run by the state. State corporations printed mostly black and white postcards. Quite a few patterns were established showing the unique climate of the town. Precisely, photos of sacral buildings were not used. After the collapse of the PRL in 1989 color postcards were printed and many of them are initiated by the local Franciscan Convent.

Postcards with sights and views of Osieczna show changes in the town territory in last 100 years. Earlier changes are documented on the photographs, pictures, illustrations, drawings and most of all in written down descriptions. Through 19th and 20th Centuries many postcards were created and this book is only a piece of a great collection.

Translated by Jowita Kraszewska

KRAJOBRAZ OSIECZNEJ W OSTATNICH 200 LATACH

The first plan of Osieczna comes from 1794 and was prepared for Prussian government.

Up to 1939 it was stored in State Archive in Poznań. The original is missing. Copy: H. Münch, *Geneza rozplanowania miast wielkopolskich XIII i XIV wieku*.

On the plan we can see the layout of the streets, building lots and buildings. Most of the buildings are around the Market Square and streets contemporarily called Kościuski and Leszczyńska. It is worthy to note

the irregular design of buildings along Gostyńska Street and non-existent extension of Zamkowa Street towards Samica River.

From there a vertical street lead to Kościuski. Beside the bridge on Samica River there was a water mill and a pond.

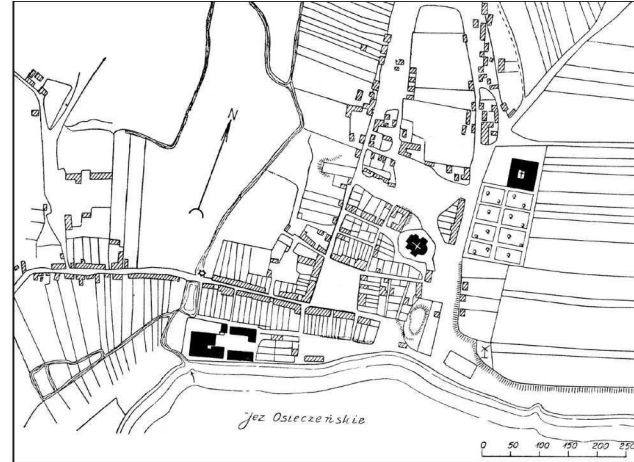
The municipal sewage system was different then present. Samica River outside the town branched off into two parts. The stream running from Kąkolewo Forest is flowing along the Poplar Avenue into the lake.

In 1794 it branched off into several parts. One of them flew through the Castle Park and fell into the pond next to the water mill. The same hydrographic system is designed on the plans made in 1906.

Pocztówki, zdjęcia, plany i ryciny ukazują pozorną niezmiennność krajobrazu miejskiego Osiecznej. Jest to jednak wrażenie złudne i powierzchowne. Aby prześledzić zmiany, jakie zaszły w mieście, należy cofnąć się do końca wieku XVIII. Wtedy to powstał pierwszy plan Osiecznej, na którym zaznaczono przebieg ulic i zabudowę. Jak się przypuszcza, przedstawione na mapie rozplanowanie miasta, które dokładnie pokrywa się ze współczesną zabudową historycznego centrum, jest dziedzictwem okresu lokacji, a więc końca wieku XIV². Znaczące zmiany w rozplanowaniu Osiecznej zachodziły dopiero od końca XIX wieku, kiedy to zabudowa miasta rozszerzała się stopniowo wzdłuż dróg wylotowych, a od drugiej połowy XX wieku zajmowała i nadal zajmuje również tereny wzdłuż nowo wytyczonych bloków zabudowy, z ulicami biegnącymi prostopadle do dróg wylotowych.

Obszar objęty współczesnymi granicami miasta składał się w przeszłości z kilku odrębnych części. Zasadniczą i najważniejszą stanowiło dzisiejsze centrum, skupione wokół Rynku, okalających go uliczek i kościoła parafialnego. Już poza tym terenem, nieco na uboczu, położone były klasztor i kościół klasztorny oraz zamek. Wzdłuż dróg wylotowych do Leszna, Krzywinia i Gostynia grupowały się zabudowania gospodarcze, zastępowane stopniowo w ciągu ostatnich 200 lat przez budynki mieszkalne. Naturalnymi granicami tak ukształtowanego miasta były dolina rzeki Samicy oraz brzeg Jeziora Łoniewskiego. Z pozostałych stron miasto było otwarte³.

Przez wieki Osieczna posiadała przedmieście zwane Łącko (niem. *Lamsco*), wymienione w źródłach historycznych wcześniej od samego miasta, bo już w 1362 roku (Osieczna w 1393 r.)⁴. Trudno ustalić dokładną datę włączenia tego obszaru w obręb miasta. W świadomości mieszkańców odrębność Łącka pozostawała długo żywa, czego świadectwem jest dzisiaj ulica o tej nazwie. Jako przedmieście Łącko występuje w dokumencie Jana Olbrachta Przyjemskiego z 24 stycznia 1635 roku⁵. W źródłach z XIX wieku Łącko figuruje w kopiarzu

Pierwszy plan Osiecznej z 1794 roku, sporządzony na zlecenie władz pruskich przez Weynera już po pożarze z 8 maja 1793 roku. Do 1939 roku przechowywany był w Archiwum Państwowym w Poznaniu. Obecnie zaginiony. Przerys: H. Münch, *Geneza rozplanowania miast wielkopolskich XIII i XIV wieku*, Kraków 1946, tablica XLV.

Na planie widoczny jest układ ulic, działek budowlanych i budynków. Zabudowa skupiona jest wokół Rynku oraz obecnych ulic Kościuski i Leszczyńskiej. Zwraca uwagę nieregularny układ zabudowy wzdłuż dzisiejszej ulicy Gostyńskiej oraz nieistniejące obecnie przedłużenie ulicy Zamkowej

w kierunku rzeki Samicy, skąd do Kościuski prowadziła ulica prostopadła.

Przy młynie na Samicy znajdował się młyn wodny oraz staw. Przebieg cieków wodnych różni się od współczesnego. Samica za miastem rozwidlała się na dwie odnogi. Strumyk biegnący od strony lasu kąkolewskiego, płynący obecnie wzdłuż alei topolowej i wpadający do jeziora, w 1794 roku rozwidlał się w kilka koryt, z których jedno przepływało przez późniejszy park zamkowy i wpadało do stawu przy młynie. Taka sama sytuacja hydrograficzna widoczna jest na planach sporządzanych jeszcze w roku 1906.

² O lokacji i rozplanowaniu miasta zob. A. Wędzki, *Osieczna. Z dziejów miasta szlacheckiego w przedrozbiorowej Rzeczypospolitej*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza”, 19:2(1994), s. 10-14 (przedruk: „Zeszyty Osieckie”, 6(1998), s. 10-11; 7(1999), s. 13-15); E. Frankiewicz, *Osieczna. Zarys historyczny*, Leszno 1939, s. 12; S. Jędras, *Osieczna i jej dzieje*, Leszno-Osieczna 1991, s. 25-26.

³ H. Münch, *Geneza rozplanowania miast wielkopolskich XIII i XIV wieku*, Kraków 1946, s. 197.

⁴ Łącko, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. III, z. 1, red. A. Gąsiorowski, Poznań 1993, s. 16-17; *Osieczna*, w: tamże, cz. III, z. 3, s. 456.

⁵ Biblioteka Raczyńskich, dok. nr 91, „Dalem nad to miastu temu [...] Łąkę wielką na błocie za ogrodami Przedmieścia Łącka...”. W całej pracy cytaty źródłowe podane są z zachowaniem oryginalnej ortografii.

kontraktów finansowych zawartych przez gminę ewangelicką, zwanym niekiedy nie bez podstaw „Kroniką z Osiecznej”. Można tam znaleźć zapis kontraktu kupna działki, zawartego w 1815 roku pomiędzy gminą protestancką, a właścicielką zamieszkałą w domu na Łątku⁶. W następnym roku w jednej z poznańskich gazet ukazało się ogłoszenie, rozpoczynające się następująco: „Do sprzedania. Pozostałe po Wojciechu Berger, rolniku w Osiecznie gospodarstwo, tamże na przedmieściu Łącko sytuowane [...]”⁷. Wynika z tego, że już w początkach XIX wieku obszar Łącka był traktowany jako część miasta, a odróżniał się wyłącznie nazwą. W spisie miejscowości, zebrany przez Józefa Mycielskiego, a wydanym w 1902 roku Łącko (jako Łask, niem. *Lonske*) figuruje nadal jako przedmieście Osiecznej⁸. Na mapach sporządzonych w 1896 i 1898 roku przedmieście jest zaznaczone jako osobna miejscowość⁹. Na późniejszych mapach z okresu II Rzeczypospolitej nie wyodrębniono już Łącka. Nie występuje ono również w spisach urzędowych, sporządzanych przez władze pruskie w XIX wieku.

Obok centrum miasta i Łącka trzecim elementem współczesnej przestrzeni Osiecznej jest Raduchowo. Był to folwark należący do dóbr ziemskich właścicieli zamku i do II wojny światowej stanowił oddzielną część miasta, wyodrębnianą na mapach i w spisach. Jego mieszkańcy nie byli uwzględniani w statystykach ludnościowych miasta, lecz – w zależności od stanu własnościowego Raduchowa – byli liczeni oddębnie lub włączani do dóbr zamkowych¹⁰.

Czwarty obszar stanowiła Winnica (niem. *Weinberg*), wyodrębniana na niektórych mapach oraz w opisach aż do początku XX wieku. Józef Mycielski uznawał Winnicę za odrębną część miasta jeszcze w 1902 roku. Obszar ten można zapewne identyfikować ze Starą Winnicą, występującą w dokumencie

Jana Olbrachta Przyjemskiego z 1635 roku¹¹. Jest to wzgórze, za cmentarzem ewangelickim, przez które przebiega droga do Leszna. Odrębność tego obszaru w spisie z 1902 roku wynikać może ze znacznego oddalenia od centrum miasta.

Nazwy Łącko, Raduchowo czy Winnica stanowią, czy też stanowiły, część systemu nazewniczego miasta. Nawet tak stosunkowo małe miasteczka jak Osieczna posiadały i nadal posiadają skonstruowany przez mieszkańców system odniesień topograficznych, który ułatwia komunikację werbalną i orientację w terenie. Etnologowie podkreślają trwałość tego typu konstrukcji nazwennych, wskazując jednocześnie, że są one żywe tak długo, jak długo są potrzebne i nie zostaną wyparte przez inne systemy opisu przestrzeni.

Z terenu Osiecznej zachowało się kilka przekazów, dotyczących systemu nazwenniczego¹². Odnoszą się one zarówno do terenu samego miasta, jak

Fragment mapy w skali 1:100 000, wydanej w okresie II wojny światowej, ukazującej sytuację topograficzną miasta z początku XX wieku. Wyróżniono Łącko (*Lonska*), Raduchowo i Winnicę (*Weinberg*). Mapa ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

Fragments of the map in scale 1:100 000 published during the Second World War, showing the topographic structure of the town in the beginning of the 20th Century. Łącko (*Lonska*), Raduchowo and Winnica (*Weinberg*) are marked. Map comes from the collection of Janusz Wróblewski.

⁶ Biblioteka Raczynskich, rękopisy, sygn. 2071, „Chronik von Storchnest”, s. 46-48.

⁷ „Posener Intelligenz-Blatt”, 19(1816), s. 179.

⁸ J. Mycielski, *Księga adresowa wszystkich miejscowości w W. Ks. Poznańskim*, Poznań 1902, s. 78.

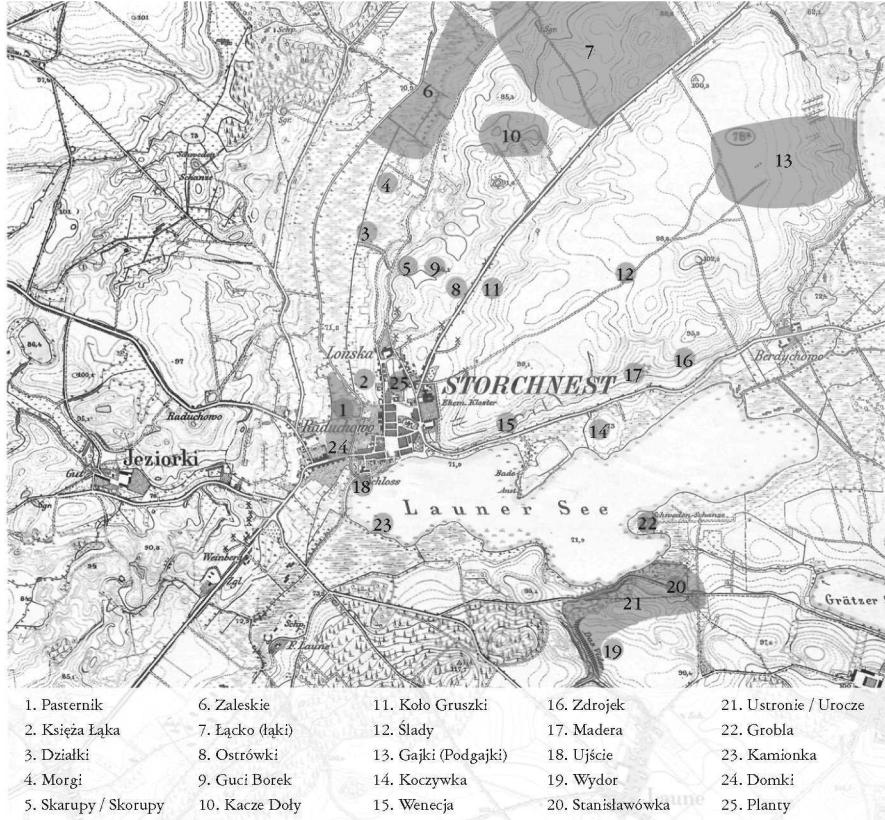
⁹ „Hauptvertrieb d. Karten d. Kgl. Landesaufnahme”, 2268 Storchnest, 1:25 000; „Übersichtskarte vom Gelände der Herbstübungen des 5. Armee-Korps im Jahre 1898” 1:600 000. Mapy ze zbiorów Janusza Wróblewskiego. Mylące jest umieszczenie Łącka na mapach niemieckich z okresu II wojny światowej. Kopiują one wprost sytuację topograficzną z lat dziewięćdziesiątych XIX wieku i nie odpowiadają rzeczywistej sytuacji.

¹⁰ W 1835 r. Jan Ferdynand Paschke sprzedał Raduchowo Augustowi Ludwikowi Stemmlerowi. Około 1907 r. folwark od Gustava Mende odkupił Heinrich Heydebrand. Zob. H. Szrejbski, „Majętność Osieczna w świetle zapisów hipotecyjnych”, Biblioteka Raczynskich, rękopis 2420; M. Łuczak, *Osieczna i jej właściciele*, w: *Ziemiaństwo wielkopolskie. W kręgu arystokracji*, red. A. Kwilecki, Poznań 2004, s. 221.

¹¹ Biblioteka Raczynskich, dok. nr 91, „Dawam także Łąkę [...] ktora lezy pod gorą nazwaną Stara winnica”.

¹² *Wielkopolskie nazwy polne*, zebrane zbiorowemi siłami, wydane staraniem redakcji „Dziennika Poznańskiego”. Wydawnictwo rozpoczęte na cześć w dzień jubileuszu Henryka Sienkiewicza, Poznań, Nakładem derakcji „Dziennika Poznańskiego” 1901, s. 56; S. Kozierowski, *Schematyzm historyczny ustroju parafialnych dzisiejszej Archidiecezji Poznańskiej*, Poznań 1935, s. 272.

Fragments of map (Landesaufnahme), sporządzonych w 1890 roku w skali 1:25 000 z późniejszymi poprawkami z lat 1896 i 1911. Na mapie zaznaczono nieoficjalny system nazewniczy, używany przez mieszkańców miasta. Zebrali Stanisław Lenartowicz.

Fragments of the map (Landesaufnahme), prepared in 1890 in scale 1:25 000 with corrections from 1896 and 1911. The unofficial topographic names used by residents, collected by Stanisław Lenartowicz are marked.

i obszarów przyległych. W 1882 roku ogrody miejskie nazywano powszechnie Działkami¹³. W 1901 roku pola nosiły nazwy: Łącko, Międzypole, Ostrów (istniała również łąka o tej nazwie), Podgajki i Piaski. Piaski to zapewne obecny Plac 600-lecia, zaś Ostrowem mógł być nazywany jakiś teren nad jeziorem, gdyż nazwa ta oznacza półwysp albo jakąś część gruntu wchodzącą w nurt wody. Działkę o nazwie Ostrów, położoną nad jeziorem, sprzedała w 1815 roku gminie ewangelickiej w Osiecznej wspomniana już mieszkanka Łącka¹⁴. Podgajki można zapewne zidentyfikować z Gajkami/Gojkami – obszarem pomiędzy Jeziorem Świerczyńskim Dużym a drogą Osieczna-Wojnowice.

Obok wzgórza Winnica istniało także wzniesienie o nazwie Szubienica. Obydwa znajdują się przy drodze do Leszna; pierwsze za cmentarzem ewangelickim po lewej stronie, drugie w miejscu gdzie stoją wiatraki, po prawej stronie drogi. Za wzgórzem Szubienica znajdował się staw/jeziorko zwany *Galgen See* (*Galgen* niem. – szubienica). Istniały i inne stawy: Babi Dół i Stawisko. Pierwszy znajduje się przy drodze do Goniembic, już za granicami miasta. Według tradycji miały być w nim topione czarownice¹⁵. Nazwa drugiego stawu wskazuje na powiązanie z młynem wodnym i być może tak właśnie nazywano staw przy młynie, usytuowany w pobliżu dzisiejszego mostu na Samicy. Na Raduchowie istniało również jezioro/staw o nazwie Okragłe, a przy nim bagno Pijawie Chęchy. System nazw uzupełniał rów Folsze (nie udało się ustalić gdzie się znajdował), który podobnie jak staw Stawisko, można powiązać z młynem wodnym.

Inne nazwy topograficzne, występujące w Osiecznej to: Karczewki, Korzenna Góra, Krowi Lasek, Orłowiec, Ostrowy, Ostrówki i Zamknica. Karczewki to zapewne Koczewki/Koczywki/Koczywka obszar nad Jeziorem Łoniewskim, po prawej stronie drogi Osieczna-Berdychowo. Ostrówki z kolei to teren po lewej stronie drogi w kierunku Wojnowic. Zamknica to obszar przy szosie do Jezierek, w miejscu, w którym droga zakręca w lewo. Identyfikacji pozostałych wymienionych nazw nie udało się dokonać.

Stałym odniesieniem topograficznym jest nieprzerwanie Wydor/Widor/Wydór, parów, wcinający się we wzgórze Łoniewskie, a schodzący

¹³ Archiwum Państwowe w Lesznie, Akta miasta Osiecznej, sygn. 273.

¹⁴ Zob. przyp. 6.

¹⁵ *Z Ojczyznystob stron. XXV. Osieczno*, „Praca”. Tygodnik Ilustrowany. Ekonomiczno-Społeczny i Belletrystyczny, nr 46, 12 listopada 1899, s. 1176

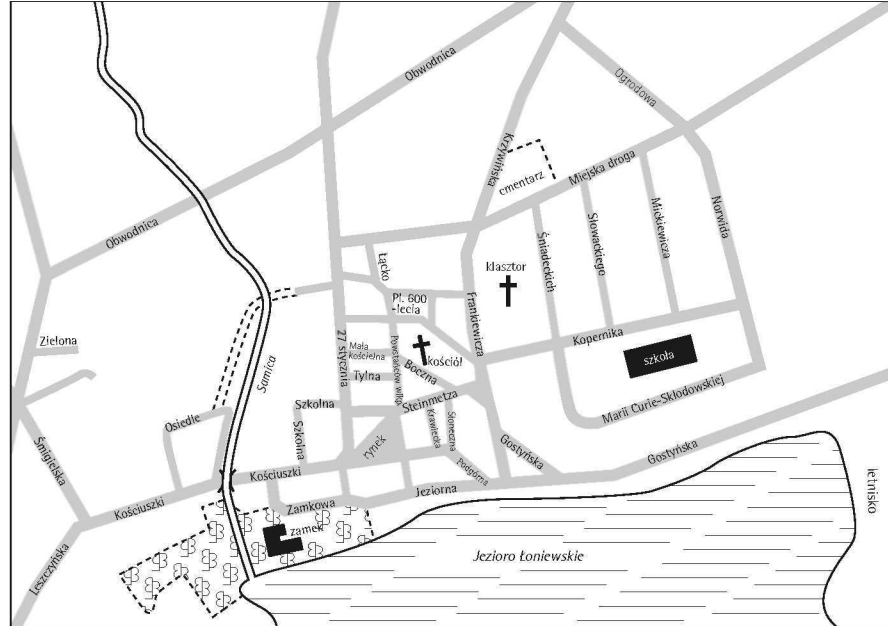

do jeziora. Nazwa ta znalazła się również na większości niemieckich map topograficznych. W drugiej połowie XIX wieku parów zalesiono, tworząc rodzaj parku, jednakże pod koniec wieku był on już dość zaniedbany¹⁶.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego nadjeziorne pagórki loniewskie, w których znajduje się Widor, nazywano Uroczem. Tam właśnie Bronisław Świdorski zbudował swoją Stanisławówkę, która to nazwa również znalazła się w katalogu odniesień topograficznych mieszkańców Osiecznej¹⁷.

Obecnie używane są tylko nieliczne z wyżej wymienionych nazw. Wiele z nich zniknęło z przestrzennej wyobraźni mieszkańców. Podstawowym, używanym wspólnie systemem orientacji topograficznej są nazwy ulic i numery domów. Warto jednak pamiętać, że przynajmniej część owych nazw wywodzi się z dawnych określeń, używanych w codziennym życiu przez mieszkańców Osiecznej. Dopiero urzędowe zmiany tradycyjnych nazw ulic wprowadziły czasowe zamieszanie w systemie przestrzennych odniesień, którym posługiwali się mieszkańcy.

Nazwy ulic nie były (i nie są) – podobnie jak większość zespołów nazewniczych – elementem danym raz na zawsze. Zmieniały się w zależności od sytuacji politycznej, klimatu społecznego a w ostatnich latach również w wyniku aktywności samych mieszkańców miasta. Znamy dawne nazwy tylko kilku osieckich ulic. Dzisiejsza, wybiegająca z Rynku ul. Tadeusza Kościuszki, nazywana była już w średniowieczu ul. Długa¹⁸. Później, w miarę wzrostu znaczenia gospodarczego i administracyjnego Leszna, przyjęła się nazwa Leszczyńska (Lissauerstrasse, Lissa'er Strasse), by ostatecznie – po II wojnie światowej – na odcinku biegnącym od Rynku do ul. Śmigilejskiej, przyjąć imię naczelnika insurekcji. Podobną genezę – od nazw miejscowości, w kierunku których wybiegały – mają ulice Śmigilejska, Drzeczowska, Gostyńska i Krzywińska. Ta ostatnia nazwa zniknęła ostatnio, a ulica przyjęła imię Ojca Edwarda Frankiewicza. Interesujące jest natomiast urzędowe utrwalenie tradycyjnej nazwy Miejska Droga.

Zwyczajowo ulica biegnąca do kościoła przyjmowała nazwę Kościelnej. Zapewne z chwilą powstania budynku szkolnego (połowa XIX wieku), który zachwał symetrią placu przed kościołem parafialnym zaistniała potrzeba rozdzielenia ulicy Kościelnej na Małą i Wielką Kościelną. Ta ostatnia to dzisiejsza ulica Powstańców Wielkopolskich (nazwa nadana po II wojnie światowej), zaś Mała Kościelna w okresie okupacji niemieckiej nosiła nazwę Ratsgasse (Szczurza)¹⁹. Starą metrykę ma również dzisiejsza Szkolna, nazywana dawniej Łaziebną (Badestrasse). Taka właśnie nazwa występuje już w dokumencie Jana Olbrachta Przyjemskiego z początku XVII wieku²⁰.

Współczesny plan Osiecznej.

Contemporary map of Osieczna.

¹⁶ Tamże, s. 1174.

¹⁷ B. Świdorski, *Ilustrowany opis Leszna i ziemi leszczyńskiej*, Leszno 1928, s. 200.

¹⁸ *Księga uposażenia diecezji poznańskiej z roku 1510*, wyd. J. Nowacji, Poznań 1950, s. 216: „...de domo in platea Długa, que iacet ... a valva”; *Osieczna*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego...*, cz. III, z. 3, s. 456.

¹⁹ Zob. „Ankieta Biura Odszkodowań Wojennych przy Prezydium Rady Ministrów odesłana przez burmistrza Grzesiewskiego 24 lipca 1946 do Referatu Szkód Wojennych Lesznie”, Biblioteka Raczyńskich, rękopisy, sygn. 3795/l.

²⁰ Biblioteka Raczyńskich, dok. nr 91, „Kościół ich terazniejszy nowo zbudowany, który leży [...] na Ulicy łaziebny”.

W drugiej połowie XIX wieku pojawiła się nazwa Evangel. Kirch. Strasse²¹, a po II wojnie światowej – Szkolna. Z kolei Schulgasse (Szkolna) występuje już (bez sprecyzowania położenia) w dokumentach z 1882 roku. Na mapie katastralnej z 1940 roku Schulgasse pojawia się w miejscu dzisiejszej ulicy Bocznej²². Dawną metrykę ma, prowadząca w kierunku przedmieścia Łącka, ulica Rzeźnicka (Fleischerstrasse), obecnie 27 Stycznia. Wytyczenie dzisiejszej ulicy Tylnej nastąpiło zapewne w średniowieczu, podczas lokacji miasta²³, choć jej nazwa nie ma tak starej metryki, gdyż ulicą Tylną (Hinterstrasse, Hintergasse) była nazywana część dzisiejszej ulicy Zamkowej, biegnąca równoległe do Kościuszki²⁴. Dzisiejsza ulica Tylna nazywana była Schustergasse (Szewska)²⁵. Aż do lat pięćdziesiątych XX wieku Zamkową (Schloss Strasse/Gasse) nazywano wyłącznie fragment dzisiejszej ulicy o tej nazwie, a biegnący od bramy zamku do ówczesnej Leszczyńskiej (dzisiejsza Kościuszki). Bezimienna dziś uliczka wychodząca z narożnika Rynku i ulicy Kościuszki w kierunku Zamkowej nazywana jest na planie z 1864 roku Fischergasse, zaś kolejna uliczka wychodząca z południowej pierzei Rynku w kierunku ulicy Jeziornej (Seestrasse) na tym samym planie oznaczona jest jako Kl. Seegasse (Mała Jeziorna). W tym samym roku odnotowana jest również Judengasse (Żydowska) w miejscu dzisiejszej ulicy Podgórznej (Bergstrasse)²⁶. Nazwy ulic Krawieckiej (Schneiderstrasse) i Słonecznej (Sonnenstrasse) mają też dość dawną metrykę, związaną zapewne z powstaniem dzielnicy żydowskiej. Słoneczna nosiła w okresie powojennym również miano Bohaterów Stalingradu. W dokumentach z XIX wieku występuje również Raduchowerstrasse, którą można zapewne identyfikować z dzisiejszą ul. Śmigielską.

Osobne miejsce należy poświęcić Rynkowi, który w dzisiejszym kształcie (poprzez utrwalenie trójkątnego klombu) zatracił swoją pierwotną formę. Współczesne zagospodarowanie Rynku rozpoczęło się po II wojnie światowej od posadzenia na jego środku dębu, który na fotografiach z lat pięćdziesiątych

XX wieku jest jeszcze dość małym drzewem. Następnie obudowano przystanek autobusowy, który otoczono sporym klombem z drzewami i trawnikami. Okolono go w latach późniejszych chodnikiem przez co wprowadzono podział Rynku na wyraźne dwie części. Również pierzeje centralnego placu miasta – jak wynika z porównania zdjęcia z lat osiemdziesiątych XIX wieku i pocztówek z lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX wieku ze stanem obecnym – uległy znacznym przekształceniom.

Największe zmiany w wyglądzie Rynku i ulic można jednakże obserwować porównując współczesny i dawny klimat, nadawany im przez charakterystyczne dla epoki szyldy, poruszające się pojazdy, rodzaj nawierzchni itp. Elementami, które zniknęły bezpowrotnie, są witryny z nazwiskami niemieckich i polskich właścicieli sklepów, restauracji, punktów usługowych itp. Nie tylko dlatego, że przez długie lata okresu powojennego prywatni właściciele nie prowadzili działalności gospodarczej, ale przede wszystkim dlatego, że obecnie elementem dominującym szyldu jest raczej rodzaj sprzedawanych towarów niż nazwisko właściciela sklepu.

Położenie asfaltu na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku zmieniło wygląd wielu ulic niemal z dnia na dzień. Na dawnych pocztówkach nie ma też innych elementów związanych ze współczesnym wyglądem ulic, a mianowicie znaków drogowych. Ten niezbędny ze względów bezpieczeństwa ruchu drogowego i przepisów prawa element krajobrazu ulic wymuszony został przez zwiększenie się liczby pojazdów. Tak jak w początku wieku XX trudno było zrobić zdjęcie ulic osiekich, na których nie stałby rower, tak dzisiaj niemożliwe chyba jest zrobienie zdjęcia, na którym w tle nie znalazłby się samochód i znak drogowy. Podobnie jest ze słupami i kablami trakcji elektrycznej i telefonicznej. Na pocztówkach z lat czterdziestych XX wieku rzadkością są maszty anten radiowych, dziś trudno nie dostrzec charakterystycznych talerzy anten satelitarnych.

²¹ Archiwum Państwowe w Lesznie, Akta miasta Osiecznej, sygn. 273. W dokumentach z roku 1882 wymienione są następujące ulice: Schulgasse, Gostiner Str., Kl. Seegasse, Gr. Seegasse, Kl. Kirchen Str., Gr. Kirchen Str., Raduchower Str., Lissauer Str., Schloss Str., Schustergasse, Judengasse, Gr. Scheunengasse, Kl. Scheunengasse, Probststeigasse, Fleischergasse, Schneidergasse, Gostiner Str., Hintergasse, Fischergasse, Evangel. Kirch. Str.

²² „Gemarkung Storchnest” Nr 108, Blatt 2., Lissa 1940. Mapa ze zbiorów Pawła Kulczaka.

²³ Zob. A. Wędzki, *Osieczna...*, s. 14.

²⁴ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Majątek Osieczna – Haydebrand, sygn. 5057.

²⁵ Zob. „Ankieta Biura Odszkodowań Wojennych przy Prezydium Rady Ministrów odesłana przez burmistrza Grzesiewskiego 24 lipca 1946 do Referatu Szkód Wojennych Lesznie”, Biblioteka Raczyńskich, rękopisy, sygn. 3795/L.

²⁶ Biblioteka Kórnicka, plan z 1864 roku, sygn. M II 250.

W końcu wieku XVIII jedynymi murowanymi obiektami w mieście były zapewne tylko kościół farny, klasztor i kościół klasztorny oraz zamek. Reszta zabudowy była drewniana lub też zbudowana z konstrukcji drewnianych wypełnianych gliną (tzw. mur pruski). 8 maja 1793 roku większość tej zabudowy strawił największy w dziejach miasta pożar. Jest to data graniczna nie tylko ze względu na konieczność odbudowy zniszczeń, ale również dla badania dziejów miasta. Wtedy to wraz z drewnianym ratuszem, stojącym na środku Rynku, spłonęło archiwum miejskie, co skutecznie utrudnia badanie dziejów Osiecznej w epoce przedrozbiorowej.

W latach 1793-1794 władze państwa pruskiego, do którego należała Osieczna w ramach ówczesnej prowincji Prus Południowych, zarządziły inwentaryzację nowozdobitych terenów. W ten sposób powstała tzw. indaganda, czyli jednolity pod względem kwestionariusza pytań opis miast prowincji. Opisano w nim, że część ulic osieckich była wybrukowana, wszystkie 98 domów w mieście były zbudowane z drewna, część z nich kryta była słomą, a część gontem²⁷.

Obok ratusza ważnym obiektem, który zniknął z krajobrazu miasta był kościół szpitalny i szpital św. Ducha²⁸. Jego lokalizacja jest nieustalona. W przekazach źródłowych można znaleźć jedynie informacje, że kompleks szpitalny znajdował się *ante* (czyli przed) albo *apud* (czyli pod) miastem²⁹. Andrzej Wędzki powołując się na miejscowego informatora, wskazał jako przypuszczalne miejsce usytuowania budowli teren, na którym w początku wieku XX zbudowano zakład siostr Elżbietanek³⁰. Inaczej twierdził Edward Frankiewicz, wskazując, na podstawie dość niejasnych przesłanek, lokalizację kościoła i szpitala na Łącku³¹. Anonimowy autor opisu Osiecznej, zamieszczonego w tygodniku „Praca” w 1899 roku podał, że „kościół był drewniany, miał trzy ołtarze i stał tam, gdzie dziś jest ‘Pastewnik’”. Na końcu 18 wieku spaliło się wszystko, i świątynia nie została już odbudowana, na miejscu jej tylko wystawiono krzyż na wieczną pamiątkę³². Opis ten wydaje się kluczowy dla rozwiązania

kwestii lokalizacji szpitala i kościoła św. Ducha. Wymieniony w nim „Pastewnik” można zapewne identyfikować z Pasternikiem, czyli gruntami należącymi do kościoła parafialnego, zwanymi inaczej Księża Łąka. W Osiecznej główny kompleks tych gruntów rozciągał się na wzdłuż Samicy, od Łącka po ulicę Leszczyńską, sięgając aż po obszar, na którym obecnie stoi dom św. Józefa. Na podstawie analizy pruskich map w skali 1:25 000 można z dużym prawdopodobieństwem opowiedzieć się za lokalizacją kościoła i szpitala na terenie dzisiejszego domu Sióstr Elżbietanek (czyli za hipotezą A. Wędzkiego). Przemawia za tym, umieszczenie na mapach oznaczenia krzyża lub figury, w miejscu, gdzie znajduje się obecnie parking przed domem handlowym, obok domu św. Józefa. Jeżeli przyjmiemy się tożsamość krzyża z opisu w tygodniku „Praca” z krzyżem/figurą zaznaczoną na mapach obok zakładu sióstr elżbietanek oraz identyfikację „Pastewnika” z Pasternikiem, kwestia lokalizacji kościoła św. Ducha będzie rozwiązana.

Przez ostatnie 200 lat, jak i wcześniej, krajobraz miasta zdominowany był przez kilka charakterystycznych budynków. Jak podaje anonimowy opis Osiecznej zamieszczony w 1802 roku na łamach „Südpreußische Unterhaltungen”, były nimi: kościoły parafialny, kościół ewangelicki, klasztor i kościół klasztorny oraz zamek³³. Wszystkie one uległy w XIX i XX wieku mniejszym lub większym przekształceniom, jednakże największą zmianą w panoramie miasta było zburzenie 1975 roku kościoła poewangelickiego oraz zbudowanie w latach 1979-1981 na wzgórzu za klasztorem nowego gmachu szkoły. W ten sposób w panoramie miasta sylwetka kościoła protestanckiego, zastąpiona została masywnym, modernistycznym gmachem szkoły.

Warto pamiętać, że współczesna, jednolita pod względem narodowościowym i wyznaniowym społeczność mieszkańców Osiecznej jest spadkobierczynią wielonarodowej, a co za tym idzie i wielokulturowej wspólnoty, która kreowała i nadawała charakter przestrzeni miejskiej.

²⁷ O Osiecznej zob. J. Wąsicki, *Opisy miast polskich z lat 1793-1794*, cz. 1, Poznań 1962, s. 294-297.

²⁸ O kościele i szpitalu św. Ducha zob. *Osieczna*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego...*, s. 461-462; J. Lukasiwicz, *Krótki opis historyczny kościołów parochialnych, kościółków, kaplic, klasztorów, szkółek parochialnych, szpitali i innych zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej*, t. 2, Poznań 1859, s. 261-263

²⁹ Np. *Księga uposażenia diecezji poznańskiej...*, s. 124: „Prepositura ante Ossyeczna. Tituli Sancti Spiritus et sancte Anne...”.

³⁰ A. Wędzki, *Osieczna...*, s. 18 i mapa.

³¹ E. Frankiewicz, „Osieczna. Zarys historyczny”, wyd. 2, s. 49. Ten sam autor w publikacji z 1939 roku, podał jedynie, że szpital znajdował się pod miastem (*Osieczna. Zarys historyczny*, s. 13).

³² *Z ojczytych stron XXV Osieczno...*, s. 1174.

³³ *Eine kleine Beschreibung von Storchmest oder Osieczna* (sic), „Südpreußische Unterhaltungen”. Eine Wochenschrift. Ersten Jahrgangs, No. 32. Sonnabend, den 12ten Junii 1802, s. 508-511.

W początku omawianego okresu w Osiecznej, podobnie jak w wielu innych miastach Wielkopolski, obok Polaków zamieszkiwali także Niemcy i Żydzi. Niewiele wiadomo o wzajemnych relacjach tych trzech grup mieszkańców, a próby przenoszenia wyników badań z lepiej zbadanych ośrodków miejskich nie są chyba uprawnione ze względu na znaczne różnice lokalnych struktur.

Grupy niemieckich osadników pojawiły się w Osiecznej zapewne już w późnym średniowieczu. Pierwszy zapis niemieckiej nazwy miasta – Storchnest – zachował się z 1404 roku, czyli 11 lat po pierwszej wzmiance o polskiej nazwie³⁴. Wyraźne wydzielenie się tej wspólnoty można zapewne datować od czasów reformacji (początek XVI wieku), kiedy to do różnic językowych, doszła także odmienność wyznaniowa. Można przypuszczać, że dla właścicieli miasta grupa obywateli wyznania protestanckiego stanowiła ważne źródło dochodów, skoro Jan Olbracht Przyjemski³⁵, fundator dwóch klasztorów Reformatów, nadał gminie ewangelickiej w Osiecznej szerokie uprawnienia podatkowe, a także objął jej członków ochroną prawną przed prześladowaniami ze strony katolickich mieszkańców miasta³⁶.

W omawianym okresie 200 ostatnich lat, szersze wzajemne kontakty między ludnością polską i niemiecką były utrudnione ze względu na barierę językową. Co ciekawe podziały językowe ludności nie pokrywały się z podziałami wyznaniowymi. Na przykład w 1858 roku na 1481 mieszkańców było 424 ewangelików, 905 katolików i 152 żydów. Wyłącznie językiem polskim władało 300 osób, niemieckim 220, zaś obydwojma 961. Z kolei w 1910 roku w mieście doliczono się 1570 mieszkańców. Wśród nich 475 osób uznało niemiecki za swój język macierzysty, z czego 345 ewangelików, 128 katolików i 2 osoby o innym wyznaniu. Polski jako język podstawowy zadeklarowało 1073 osoby, wszystkie będące katolikami. 22 osoby oprócz języka niemieckiego znały również jeden inny³⁷. Odsetek ludności ewangelickiej

w ogólnej liczbie mieszkańców Osiecznej wynosił średnio 30 procent między 1811 a 1850 rokiem, później systematycznie malał, by utrzymać się na poziomie około 26 procent do 1918 roku. Pierwszy spis powszechny, wykonany w państwie polskim w 1921 roku wykazywał w Osiecznej 1559 mieszkańców, z czego 1360 katolików, 197 ewangelików i 2 osoby wyznania prawosławnego. Podział narodowościowy przedstawiał się podobnie: 1368 Polaków (88 proc.), 190 Niemców (12 proc.) i 1 osoba innej narodowości³⁸.

Na wzajemne relacje ludności polskiej i niemieckiej największy wpływ miała sytuacja polityczna: najpierw okres rozbiorów (1793-1918), później czas II Rzeczypospolitej (1918-1939), a ostatecznie wojna i okupacja niemiecka (1939-1945). W 1793 roku Osieczna wraz z całą Wielkopolską weszła w skład państwa pruskiego (dzielnica Prusy Południowe, powiat wschowski). Aż do 1806 roku, zarówno cała administracja państwowa, jak i samorządowa przeszła szybką reorganizację w celu unifikacji z pozostałymi dzielnicami Prus. Powrót administracji polskiej w latach 1806-1813 w okresie Księstwa Warszawskiego nie zmienił zasad funkcjonowania miasta. Od 1815 roku Osieczna znalazła się znów pod pruską administracją w ramach utworzonego na kongresie wiedeńskim Wielkiego Księstwa Poznańskiego (którego nazwę stopniowo zastępowano przez określenie Prowincja Poznańska – Provinz Posen)³⁹.

Przejęcie administracji miastem przez państwo pruskie oraz ograniczenie prawa właściciela było elementem ogólnej polityki pruskiej, zmierzającej do zrównania statusu miast królewskich z miastami prywatnymi. Tak zwana reforma miejska była wprowadzana w miastach pruskich od 1808 roku, a jej twórcą był minister Stein. Przepisy te zrewidowano, wydając nową ordynację miejską w 1831 roku⁴⁰. Najogólniej mówiąc, zmierzały one do ograniczenia władz samorządowych w mieście na rzecz mianowanych urzędników państwowych.

³⁴ *Osieczna*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego...*, cz. III, z. 3, s. 456.

³⁵ W. Dworzaczek, *Przyjemski Adam Wojciech (Olbracht)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 29, Ossolineum 1986, s. 167.

³⁶ Przywilej Jana Olbrachta Przyjemskiego z 24 stycznia 1635 roku. Oryginał do II wojny światowej przechowywany był w ratuszu osieckim, później zaginął. W 1962 roku został sprzedany przez osobę prywatną Bibliotece Raczyńskich w Poznaniu, gdzie jest przechowywany w zbiorze dokumentów pod nr 91. Przedruk (z drobnymi błędami) zob. E. Frankiewicz, „Osieczna. Zarys historyczny”, wyd. 2, Opole 1986, maszynopis w zbiorach Biblioteki Publicznej Miasta i Gminy Osieczna, sygn. 29957, s. 247-250; S. Jędraś, *Osieczna...*, s. 219-222. Omówienie dokumentu zob. E. Frankiewicz, *Osieczna...*, s. 38-39; tenże, „Osieczna...”, wyd. 2, s. 60-61; S. Jędraś, *Osieczna...*, s. 34.

³⁷ *Gemeindelexikon für die Regierungsbezirke Allenstein, Danzig, Marienwerder, Posen, Bromberg und Oppeln...*, Heft 4: *Regierungsbezirk Posen*, Berlin 1912, s. 46-47.

³⁸ Wykaz źródeł statystycznych zob. bibliografia.

³⁹ Zob. J. Wąsicki, *Ziemia polskie pod zaborem pruskim. Wielkie Księstwo Poznańskie. 1815-1848. Studium historycznoprawne*, Warszawa-Poznań 1980; J. Kozłowski, *Administracja Wielkopolski pod zaborem pruskim. 1793-1918*, Poznań 2000, s. 11-24.

W wypadku Osiecznej dodatkowym problemem, związanym z adaptacją mieszkańców do nowych warunków politycznych było bankrutwo dóbr osieckich i wystawienie na licytację majątku i zamku w Osiecznej. W ten sposób zarządzenia pruskiej administracji były w mieście wprowadzane bez przeszkód. W Lesznie czy Rydzynie przeciw reformom pruskim często protestował ich właściciel książę Sulkowski⁴¹.

W XIX wieku, a zwłaszcza w jego drugiej połowie, w poszczególnych państwach europejskich, można obserwować tworzenie się nowoczesnych narodów. Proces ten obejmował szeroki zakres przemian tożsamościowych, których efektem było wykrystalizowanie się grup połączonych złożonym systemem odniesień. Jego ważnymi elementami były m. in.: język, stosunek do przeszłości i zamieszkiwane terytorium. Jednym z podstawowych zewnętrznych wyznaczników przynależności narodowej był język, stąd silny nacisk państwa pruskiego a następnie cesarstwa niemieckiego na używanie i propagowanie języka niemieckiego, szczególnie na terenach, na których ludność niemiecka była przemieszana z innymi grupami narodowościowymi. Aktywne kreowanie poczucia przynależności tych obszarów do niemieckiego kręgu kulturowego prowadziło do szeregu napięć i konfliktów narodowościowych z Polakami.

Sytuacja narodowościowa polskiej ludności Osiecznej była analogiczna do innych ośrodków miejskich Wielkopolski. Wprowadzenie niemieckiego języka urzędowego, problemy z językiem nauczania religii i szereg innych utrudnień miało prowadzić do stopniowej germanizacji ludności polskiej⁴². Należy też pamiętać, że obywatele osieckiej służyli jako poddani króla pruskiego, a następnie od 1871 roku cesarza Niemiec w armii, walczyli i ginęli na frontach licznych wojen, prowadzonych przez Prusy.

W Osiecznej, tak jak i w wielu innych ośrodkach Wielkopolski, działały liczne organizacje gospodarcze i społeczne, których jednym z celów

– obok deklarowanych w urzędowych statutach – było budowanie i rozpowszechnianie polskiej świadomości narodowej. Animatorem tej działalności i jednym z najaktywniejszych działaczy był Paweł Steinmetz, proboszcz osiecki w latach 1906-1935⁴³.

Uzyskana w wyniku ustaleń wersalskich i wysiłku militarno-politycznego społeczeństwa polskiego niepodległość państwa polskiego, zmieniła z dnia na dzień sytuację społeczności niemieckich i polskich w Osiecznej. Regułą było przenoszenie się ludności niemieckiej do większych ośrodków miejskich, w których procent mieszkańców narodowości niemieckiej był większy (np. do Leszna) lub też wyjazd do Niemiec, za nowo utworzoną granicę.

Okres okupacji hitlerowskiej przyniósł znaczne pogorszenie relacji między polskimi i niemieckimi obywatelami. Tereny Wielkopolski, a w tym Osieczna, zostały włączone bezpośrednio w skład III Rzeszy jako Warthegau, czyli Kraj Warty. Ludność narodowości polskiej nie posiadała praw obywatelskich, ograniczono jej możliwości edukacji, a także skutecznie eliminowano polski stan posiadania nieruchomości. Ze sprawozdania, jakie pierwszy powojenny burmistrz miasta Grzesiewski przesłał do Referatu Szkód Wojennych w Lesznie wynika, że na porządku dziennym było wyrzucanie Polaków z domów, przywłaszczanie sobie własności polskich rodzin itp. Konflikt zaostriął się jeszcze w związku z przystępowaniem niektórych polskich i mieszanych narodowościowo rodzin do tzw. Volkslisty oraz z osadzeniem w Osiecznej Niemców przesiedlonych znad Wołgi, Morza Czarnego i Rumunii, którzy zamieszkiwali w domach odebranych Polakom lub też nowo zbudowanych (m.in. na łące pomiędzy Samicą a domem sióstr Elżbietanek)⁴⁴. W styczniu 1945 roku większość obywateli narodowości niemieckiej opuściła Osieczną, pozostawiając za sobą dorobek całego życia oraz miejsce, z którym społeczność niemieckojęzyczna i ewangelicka związana była przez wieki.

⁴⁰ J. Wąsicki, *Ziemie polskie pod zaborem pruskim...*, s. 17-21, 148-173; tenże, *Pod zaborem pruskim i w księstwie warszawskim. 1793-1815*, w: *Ziemia leszczyńska*, red. J. Deresiewicz, Poznań 1966, s. 143-146.

⁴¹ H. Szejbrowski, „Majątność Osieczna w świetle zapisów hipotecznych”, maszynopis w Bibliotece Raczynskich w Poznaniu, sygn. 2420; J. Wąsicki, *Pod zaborem pruskim...*, s. 144-145.

⁴² W latach 1906-1907 w Osiecznej trwał strajk polskich dzieci, które nie uczęszczały do szkoły w proteście przeciw zarządzeniu nakazującemu nauczanie religii w języku niemieckim. O strajku zob. E. Frankiewicz, *Osieczna w walce o niepodległość. Zarys historyczno-kulturalny do dziejów Ziemi Leszczyńskiej. 1890-1919*, Osieczna 1939, s. 18-20; S. Jędraś, *Osieczna...*, s. 115.

⁴³ O narodowościowej i niepodległościowej aktywności mieszkańców miasta zob. E. Frankiewicz, *Osieczna w walce o niepodległość...* O Pawle Steinmetzu patrz tamże, s. 27-31; S. Jędraś, *Osieczna...*, s. 143-147; tenże, *Książę Paweł Steinmetz*, 4(1996), s. 18-22.

⁴⁴ „Ankieta Biura odszkodowań wojennych przy Prezydium Rady Ministrów odesłana przez burmistrza Grzesiewskiego 24 lipca 1946 do Referatu Szkód Wojennych Lesznie”, Biblioteka Raczynskich w Poznaniu, rękopis, sygn. 3795/1; S. Jędraś, *Osieczna...*, s. 76-77; E. Frankiewicz, „Osieczna...”, wyd. 2, s. 205-213; M. Łuczak, *Osieczna...*, s. 227-229.

Nagłówki wydawanego w latach 1913-1917 przez gminę protestancką w Osiecznej czasopisma *Gemeindeblatt der evangelischen Kirchengemeinde Storchnest*.

Headlines of the newspaper published in 1913-1917 by the Protestants in Osieczna *Gemeindeblatt der evangelischen Kirchengemeinde Storchnest*.

Ocena okresu okupacji hitlerowskiej z lat 1939-1945 długo ciążyła na ogólnej opinii o ludności niemieckiej mieszkającej w Wielkopolsce i w Osiecznej. Warto jednakże pamiętać, że mieszkańcy miasta wyznania ewangelickiego, skupieni w Gminie Kościoła Ewangelickiego (Evangelische Kirchengemeinde Storchnest)⁴⁵ zapisali się również pozytywnie w dziejach Osiecznej. Z inicjatywy tej wspólnoty wydana została drukiem pierwsza historia miasta, a w latach 1913-1917 ukazywała się pierwsza osiecka gazeta „*Gemeindeblatt der evangelischen Kirchengemeinde Storchnest*”, poprzedniczka „*Zeszytów Osieckich*”. Członkiem owej wspólnoty był między innymi Tassilo von Heydebrand (1818-1899), dyplomata oraz teoretyk i historyk gry w szachy; to dzięki niemu nazwa miasta znalazła się w encyklopediach⁴⁶. Wiele z prezentowanych w tej książce ilustracji to reprodukcje pocztówek, wyprodukowanych dzięki inicjatywie niemieckich wydawców.

Trzecia wspólnota narodowościowa, która zamieszkiwała Osiecznę to Żydzi⁴⁷. Początki osieckiego kahału nie są znane, zapewne istniał on już pod koniec XVII wieku. Wiadomo, że od końca XVIII wieku funkcjonowała w Osiecznej drewniana synagoga oraz cmentarz. W 1878 roku budynek znajdował się w tak złym stanie, że zdecydowano o jego rozbiórce. Osiecka gmina żydowska zwróciła się z prośbą do współwyznawców o przesyłanie datków na budowę nowej świątyni. Synagoga stała zapewne na nieistniejącej dzisiaj parceli, przy zejściu Judengasse z Grosse Seestrasse⁴⁸. W końcu lat trzydziestych lub na początku lat czterdziestych XX wieku ulicę Żydowską (wtedy już Podgórną-Bergstrasse) przebudowano, ścinając przy tym jej narożnik i tym samym likwidując działkę, na której stała synagoga⁴⁹.

⁴⁵ Istniejąca w wieku XIX i pierwszej połowie XX wieku gmina ewangelicka w Osiecznej powstała w 1792 roku, na miejscu wcześniejszej parafii, która uległa rozproszeniu w XVIII wieku. Pierwszym pastorem nowej wspólnoty był Johann Martin Fechner. O historii ewangelików w Osiecznej patrz. A. Werner, *Geschichte der evangelischen Parochien in der Provinz Poser*, Poser 1898, s. 390-393 oraz A. Taube, *Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde Storchnest auf Grund von Aufzeichnungen des Pfarrarchives zur Feier der Einweihung ihrer neu erbauten Kirche*, Storchnest 1899. Ogólnie o protestantyzmie w Wielkopolsce patrz. A. Rhode, *Geschichte der evangelischen Kirche im Posener Lande*, Würzburg 1956; O. Kiec, *Protestantyzm w Poznańskim. 1815-1918*, Warszawa 2001.

⁴⁶ Na temat Tassilo von Heydebranda zob. M. Luczak, *Osieczna...*, s. 214-220; tejsze, *Ekskolencja Tassilo von Heydebrand und der Lasa w Osiecznej*, „Przyjaciel Ludu”, 98:2 (2003), s. 48-53; Z. Gryczka, *Tassilo von Heydebrand und der Lasa (1818-1899) i jego związki z Osieczną*, „Zeszyty Osieckie”, 11(2003), s. 22-23.

⁴⁷ O gminie żydowskiej w Osiecznej zob. ciągle aktualną pracę A. Heppner, J. Herzberg, *Aus Vergangenheit und Gegenwart der Juden und der jüd. Gemeinden in den Posener Landen nach gedruckten und ungedruckten Quellen*, Koschmin-Bromberg 1909-1929, s. 985-987. Większość informacji podanych w następnych akapitach pochodzi właśnie z tego źródła. Zob. również N. Dudziak, *Gmina żydowska w Osiecznej*, „Zeszyty Osieckie”, 4(1996), s. 30-33; D. Czwojdrak, *Z dziejów ludności żydowskiej w południowo-wschodniej Wielkopolsce*, Grabonóg 2004.

⁴⁸ Wynika to ze spisu podatku, pobieranego od właścicieli budynków. Kopia spisu znajduje się w Urzędzie Miasta i Gminy w Osiecznej.

⁴⁹ Za pomoc w ustaleniu miejsca usytuowania synagogi bardzo dziękuję panu Norbertowi Dudziakowi.

Domniemany budynek synagogi w Osiecznej. Fragmenty pocztówki przedstawiającej widok Osiecznej między 1897 a 1900 rokiem. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

Supposedly synagogue building in Osieczna. Fragment of the postcard from the collection of Andrzej Piaszczyński.

Liczebność osieckiego kahału nie była duża, a zamożność jego członków nie przedstawiała się imponująco. W Osiecznej nie było nawet możliwości prowadzenia szkoły żydowskiej, którą zlikwidowano w 1870 roku. W pierwszej połowie XIX wieku działała w mieście misyjna szkoła protestancka dla dzieci żydowskich, założona przez jedną z fundacji z Berlina⁵⁰. Liczba Żydów w Osiecznej systematycznie malała przez cały wiek XIX, a po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku reszta jej członków przeprowadziła się do Leszna. Ostatni osiecki Żyd wyprowadził się w 1920 roku⁵¹.

W Osiecznej pozostał cmentarz, usytuowany pomiędzy ulicami Słoneczną i Jeziorną, który zniszczono w latach II wojny światowej, z zamiarem założenia na tym terenie parku miejskiego⁵². Pozostałością po nim jest dąb, rosnący przy zbiegu ulic Słonecznej i Podgórznej. Macewy wykorzystano do utwardzania miejskich ulic oraz placu spędu bydła (obecny Plac 600-lecia), a częściowo użyto jako elementy budowlane zabudowań gospodarczych i mieszkalnych. Ziemia na niwelacji cmentarza posłużyła do wzmocnienia fragmentu ulicy Jeziornej. Obszar zniszczonego cmentarza systematycznie zabudowywano od końca lat pięćdziesiątych XX wieku. W 1997 roku podczas remontu ogrodzenia jednej z posesji przy Placu 600-lecia Norbert Dudziak odkrył 1 całą macewę oraz 67 mniejszych i większych fragmentów nagrobków. Obecnie władze miasta planują zorganizowanie lapidarium z kamieni nagrobnych z osieckiego cmentarza żydowskiego.

⁵⁰ Szkoła w Osiecznej powstała w 1834 roku i istniała na pewno w 1841. Kiedy została zlikwidowana nie wiadomo. O. Kiec, *Protestantyzm...*, s. 350-351.

⁵¹ Do roku 1840 odsetek Żydów w ogólnej liczbie mieszkańców wahał się około 20 proc., następnie systematycznie malał: 1849 – 15 proc., 1858 – 10, 1878 – 6, 1885 – 2 proc. W liczbach bezwzględnych dane przedstawiają się następująco: 1817 – 213 osób, 1849 – 225, 1878 – 98, 1885 – 29. Po wprowadzeniu dekreту naturalizacyjnego (1833 rok) w spisie naturalizowanych Żydów figurowało w 1835 roku 16 osieckich osób. Źródła danych statystycznych zob. bibliografia.

⁵² Na planie katastralnym z 1940 roku skreślono napis „Jüdischen Begräbnis Platz” i dopisano „Städtische Gärtnerei”. Na innym planie z okresu II wojny światowej na terenie byłego cmentarza naniesiono alejki projektowanego parku. Plany są własnością Pawła Kulczaka i Janusza Wróblewskiego.

Wspólnoty polska, niemiecka i żydowska współtworzyły przez wieki krajobraz Osiecznej. Współczesne miasto i jego mieszkańcy są ich dziedzicami. Warto przyjrzeć się dawnym fotografiom i pocztówkom by poszukać na ilustracjach tego, czego już nie można w Osiecznej zobaczyć.

Fragment pocztówki z okresu II wojny światowej z widokiem na przebudowaną ulicę Podgórną i cmentarz żydowski. Ze zbiorów autora.

Fragment of the postcard from the period of the Second World War with the view of rebuilt Podgórna Street and Jewish cemetery.

WYDAWCY POCZTÓWEK Z OSIECZNEJ I ICH DZIEŁA

Prezentowane w książce ilustracje dzielą się na kilka grup, odpowiadających rozwojowi technik masowego prezentowania wizerunków. Najwcześniejsza z nich obejmuje ryciny zamieszczane na lamach czasopism, wykonane techniką drzeworytu, miedziorytu lub litografii. Ilustracja przedstawiająca panoramę Osiecznej z 1840 roku pochodzi właśnie z takiego źródła, a mianowicie z wydawanego w Lesznie czasopisma „Przyjaciel Ludu”, jednego z pierwszych na ziemiach polskich pisma ilustrowanego⁵³. Z końca wieku XIX, zapewne z lat osiemdziesiątych tego stulecia, pochodzą pierwsze fotografie przedstawiające miasto. Dalszy rozwój masowych obrazów to już era kart pocztowych.

Współcześnie, w epoce nazywanej niekiedy epoką kultury wizualnej, trudno sobie wyobrazić jakie wrażenie na oglądających robiły pierwsze fotografie i pocztówki, które – jak wierzone – wiernie odbijały rzeczywistość. Siła fotografii nie tkwiła jednakże wyłącznie w wierności odwzorowywania świata, ale wynikała również z możliwości wielokrotnego powielenia oryginału bez straty jakości wizerunku. Dziewiętnastowieczne techniki reprodukcji fotografii nie robią na nas wrażenia. Przyzwyczajeni jesteśmy do bogatej oferty usług oferowanych przez wyspecjalizowane firmy, sygnowane przez największe koncerny fotograficzne. Przeglądając ilustracje zamieszczone w tej książce powinniśmy jednak pamiętać, że wiele z prezentowanych w niej zdjęć i pocztówek powstało w czasie, kiedy pojęcie „produkcja masowa” dopiero się rodziło i że uzyskanie efektu osiąganego obecnie w sposób zautomatyzowany, dzięki zastosowaniu wyspecjalizowanych narzędzi do obróbki fotografii i nowoczesnych technik druku, przed kilkudziesięcioma laty wymagało niejednokrotnie kilku dni pracy, popartych wiedzą i praktyką.

Większość z zamieszczonych na następnych stronach ilustracji to reprodukcje pocztówek. Podstawową funkcją karty pocztowej było i jest przesyłanie krótkich i otwartych (bez użycia koperty) informacji między nadawcą

a adresatem. Można zatem na historię pocztówki spoglądać jako na pewien etap w rozwoju usług pocztowych. Tak rozumiana karta pocztowa narodziła się w końcu lat sześćdziesiątych XIX wieku w Austrii, choć pomysł wprowadzenia otwartej formy korespondencji podał w 1865 roku pruski radca pocztowy (później generalny poczmistrz) Heinrich Stephan. Jego idea została jednak odrzucona. Pierwsza oficjalna (sygnowana przez państwo) karta pocztowa została wydana 1 października 1869 roku przez pocztę Cesarstwa Austro-Węgierskiego. Pomysł jej wprowadzenia przypisuje się profesorowi ekonomii Emanuelowi Herrmannowi z Wiener-Neustadt, który dowodził, że nowa, otwarta forma korespondencji jest wygodniejsza dla użytkowników (nie potrzeba koperty i znaczka) a przede wszystkim tańsza od tradycyjnego listu. Już w roku następnym karta pocztowa została oficjalnie wprowadzona przez pocztę niemiecką, a w 1872 roku przez rosyjską⁵⁴.

Podkreśla się często, że do rozpowszechnienia pocztówki jako formy korespondencji przyczyniła się wojna prusko-francuska (1870-1871). Kawalek kartonu, na którym pisano korespondencję z frontu był łatwiejszy do zdobycia niż tradycyjna koperta, a poza tym karta pocztowa była również wygodniejsza do cenzurowania przez władze wojskowe. W każdym razie żołnierze pruscy i francuscy wysyłali miliony kart z frontu, czym znacząco przyczynili się do rozpowszechnienia tego sposobu wymiany informacji⁵⁵.

Należy też pamiętać, że oficjalna karta pocztowa pojawiła się w momencie, kiedy europejskie społeczeństwa przeżywały gwałtowne zmiany związane z rewolucją przemysłową. Wiązała się z nią migracja milionów mieszkańców wsi do miast lub też, jak to miało miejsce w przypadku ziem wielkopolskich, z czasową wędrówką po uprzemysłowionych rejonach Niemiec w poszukiwaniu pracy i możliwości utrzymania. Sytuacja taka wzmogła potrzebę utrzymywania kontaktów międzyludzkich na odległość, przede wszystkim wewnątrzrodzinnych. W czasach kiedy nie istniały telefony i Internet karta pocztowa spełniała rolę środka, za pomocą którego szybko przesyłano informacje na odległość. Warto wspomnieć, że w okresie do I wojny światowej, a w wielu rejonach znacznie dłużej, przesyłka pocztowa była jedynym sposobem komunikacji między-

⁵³ Zob. J. Maciejewski, *Kultura w pierwszej połowie XIX wieku*, w: *Dzieje Wielkopolski*, t. 2: Lata 1793-1918, red. W. Jakóbczyk, Poznań 1973, s. 239-242; S. Nawrocki, L. Trzeciakowski, *Kształtowanie się stosunków kapitalistycznych. 1815-1870*, w: *Ziemia leszczyńska...*, s. 177.

⁵⁴ Zob. I. Zaucha, *Geneza i historia karty pocztowej. Problemy prawne i techniczne*, w: *Akcesjomotyka karty pocztowej*, red. P. Banaś, Wrocław 1993, s. 66-67; J. Kotłowski, *Dawne pocztówki. Historia-ikonografia-kolekcjonerstwo*, Warszawa 1998, s. 7-8.

⁵⁵ S. Kemlein, *Widokówka – historia, funkcja, technika produkcji*, w: *Pocztówki opowiadają historię: Miasto Poznań 1896-1918*, red. S. Kemlein, Lüneburg 1997, s. 25.

ludzkiej na odległość – obecnie jest jednym z wielu. Trzeba też dodać, że poczta spełniała doskonale swoją rolę. Dzięki zagęszczającej się z roku na rok sieci kolejowej, poczta niemiecka dostarczała przesyłki na znaczne nawet odległości tego samego dnia⁵⁶. Na przykład jedna z najstarszych znanych kart pocztowych z Osiecznej, wysłana została 10 marca 1900 i tego samego dnia dostarczona do Gorzowa Wielkopolskiego! Tak szybkiemu doręczaniu poczty sprzyjała nie tylko gęsta sieć kolei żelaznej, ale również częstotliwość doręczania korespondencji do adresatów. W większych miastach roznoszono ją kilka razy dziennie (w Berlinie nawet 8 razy). Sophia Kemlein podaje, że w czasach przed powszechnym zastosowaniem telefonu, wysłaną rano pocztówką można było zaanonsować popołudniową wizytę. Po rozpowszechnieniu się najpierw telegrafu, później telefonu, funkcja informacyjna karty pocztowej zmalała. Dziś służy raczej jako świadectwo pamięci o bliskich na spędzanych poza domem wakacjach, choć i ta jej funkcja jest obecnie wypierana przez rozpowszechnienie się wiadomości SMS i MMS wysyłanych z telefonów komórkowych.

W swej początkowej formie pocztówki były pozbawione ilustracji; jedna strona karty była przeznaczona na adres (charakterystyczne długie linie), druga zaś na korespondencję. Ilustracje na pocztówkę wprowadzono w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIX wieku⁵⁷. Strona ilustracyjna rozrastała się do tego stopnia, że z czasem zaczęło brakować miejsca na treść wiadomości. Stąd ze względu na ustawowy zakaz umieszczania tekstu korespondencji na stronie adresowej, pisano często na samej ilustracji lub też na jej marginesie. Tę niedogodność rozwiązano jesienią 1904 roku rozporządzeniem Światowego Związku Pocztowego (w Niemczech wprowadzono je w 1905 roku), nakazując podział strony adresowej na część przeznaczoną na adres właściwy i korespondencję. Początkowo zarówno wydawcy, jak i użytkownicy kart pocztowych nie byli przyzwyczajeni do nowego systemu. Na pocztówkach pojawiały się zatem wyraźne informacje, która część przeznaczona jest na wpisanie adresu, która zaś na korespondencję.

Biorąc pod uwagę stronę ilustracyjną kart pocztowych można na ich podstawie śledzić rozwój technik drukarskich, począwszy od używanych od średniowiecza drzeworytów po wynaleziony w początkach XX wieku

Karta pocztowa z długimi liniami adresowymi, stosowanymi do końca 1904 roku, a w Niemczech do początku 1905 roku.

Page of the postcard with long address lines. This type of cards was used officially in Germany until the beginning of 1905.

W początkowym okresie po ustawowym wydzieleniu na stronie adresowej części przeznaczonej na korespondencję stosowano napisy: „Nur für Adresse” i „Nur für Mitteilungen” dla poinformowania nabywcy o przeznaczeniu poszczególnych części.

In the beginning the signs „Nur für Adresse” and „Nur für Mitteilungen” were printed on the card to inform the person who bought the card how to use it correctly.

Pocztówka z panoramą Osiecznej, na której nadawcy zabrakło miejsca do wpisania korespondencji. Ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

The postcard with the view of Osieczna. There was not the enough space to write correspondence. From the collection of Janusz Wróblewski.

⁵⁶ I. Zaucha, *Geneza i historia...*, s. 65; S. Kemlein, *Widokówka...*, s. 26.

⁵⁷ O dyskusji na temat „wyznaczonej” ilustrowanych kart pocztowych zob. I. Zaucha, *Geneza i historia...*, s. 67-68; J. Kotłowski, *Dawne pocztówki...*, s. 12-18.

druk offsetowy. Ze względu na technikę wykonania ilustracji, karty pocztowe dzieli się zwykle na cztery grupy: pocztówki wykonane metodami graficznymi (drzeworyt, miedzioryt a przede wszystkim litografia i litografia barwna), karty z ilustracjami wykonanymi technikami reprodukcyjnymi (światłodruk, autotypia, offset), dalej fotografie funkcjonujące jako pocztówki oraz karty zdobione ręcznie⁵⁸. Wśród znanych pocztówek z Osiecznej reprezentowane są trzy pierwsze typy.

Litografia była techniką drukarską polegającą na odbijaniu rysunku naniesionego na płytę litograficzną (kamienną). Przenoszenie obrazu z fotografii na płytę odbywało się ręcznie, zaś rysunek wykonywało się specjalną kredką. Następnie kamień litograficzny pokrywano substancją, która powodowała przywieranie farby drukarskiej do miejsc przykrytych wcześniej kredką. Tak przygotowany kamień litograficzny służył jako matryca w specjalnej prasie, gdzie odbijano ilustracje pocztówek. Do wykonania litografii kolorowych posługiwano się oddzielną płytą dla każdego z kolorów.

Światłodruk był pierwszą techniką pozwalającą przenieść fotograficznie negatyw wykonany aparatem fotograficznym na matrycę drukarską. Temu celowi służyły pokryte światłoczułą substancją płyty szklane, naświetlane obrazem negatywowym. Żelatyna pod wpływem światła gęstniała w miejscach ciemniejszych a rozrzedzała się w jaśniejszych. Naświetloną szklaną matrycę powlekano następnie farbą i wykonywano odbitki. Technika ta pozwalała wykonywać bardzo wierne kopie fotografii, niekiedy niewiele różniące się od oryginału. Proces uzyskiwania matrycy był jednak bardzo czasochłonny i wymagał sporej wprawy. Aby uzyskać obraz kolorowy należało ręcznie zabarwić farbami uzyskaną odbitkę. Pracę tę wykonywały najczęściej chałupniczo kobiety.

Autotypia z kolei jest techniką druku rastrowego (siatkowego), w której kopiowanie negatywu odbywa się dzięki filtrowaniu go przez gęstą siatkę na płytę, następnie wytrawianą. W miejscach ciemniejszych punkty rastra skupiają się, w miejscach jaśniejszych rozrzedzają. Przy oglądaniu pocztówki bez użycia powiększenia, obraz sprawiał wrażenie półtonalnego. Technika offsetowa działała podobnie, przy czym obraz powstawał na płycie

metalowej, następnie wytrawianej i powlekanej farbami drukarskimi. Dla uzyskania odbitek kolorowych (zarówno przy autotypii jak i przy offsecie) stosowano oddzielne płyty dla koloru czarnego, niebieskiego, czerwonego i żółtego (niekiedy i zielonego), które poprzez odpowiednią kombinację punktów rastra dawały złudzenie obrazu kolorowego. Pierwsze zastosowania autotypii kolorowej nie były dokładne, stąd częste wrażenie rozmycia lub przesunięcia kolorów na odbitkach.

Inną kwestią było nadrukowywanie na pocztówkach linii, ramek i napisów. Wykonywano je z reguły za pomocą tradycyjnego druku typograficznego (stosowanego do produkcji książek i gazet). Stąd też zadrukowaną ilustracją pocztówkę wkładano pod prasę typograficzną, by nadrukować na niej napisy, ramki i linie adresowe⁵⁹.

Z kolei pocztówki fotograficzne wykonywano na specjalnym papierze fotograficznym, pokrytym bromkiem srebra, który na odwrócie był zadrukowany liniami adresowymi i niekiedy sygnaturą wytwórcy papieru. Pocztówki produkowane tą techniką wykonywane były z reguły w niewielkiej liczbie egzemplarzy i najczęściej nie posiadały nadruków informujących o wydawcy-fotografie, który je wykonał⁶⁰. Niekiedy pocztówki fotograficzne opatrzone były napisami na awersie, który wykonywano poprzez wydrapywanie lub malowanie liter na negatywie. Posługiwano się także sprzedawanym masowo papierem fotograficznym z nadrukowanymi liniami adresowymi. Zdemokratyzowało to produkcję pocztówek, gdyż odtąd każdy kto dysponował aparatem fotograficznym mógł „wydać” pocztówkę i wprowadzić ją w obieg pocztowy. Karty fotograficzne były również produkowane fabrycznie.

Spotykane motywy zdobnicze kart pocztowych obejmują właściwie całe spektrum kultury wizualnej, od prostych przedstawień graficznych, przez mniej lub bardziej udane kompozycje, po artystyczne kreacje autorstwa niekiedy znanych twórców. Rozpatrując tę kategorię zawartych na kartach pocztowych przekazów, historycy kultury podkreślają, że pocztówki – mniej więcej do I wojny światowej – były jednym z najważniejszych elementów kształtujących, ale i odbijających masową wyobraźnię ich twórców i odbiorców.

⁵⁸ I. Zaucha, *Geneza i historia...*, s. 71-72.

⁵⁹ O technikach produkcji pocztówek zob. S. Kemlein, *Widokówka...*, 32-33, 36-40; J. Kotłowski, *Dawne pocztówki...*, s. 18-19; J. Skutecki, *Widokówki poznańskie i ich wydawcy*, w: *Miasto na pocztówce. Poznań na tle porównawczym*, red. R. Jaworski, W. Molik, Poznań 1999, s. 40-41; K. Walter, *Widokówka i fotografia...*, w: tamże, s. 23-25.

⁶⁰ K. Walter, *Widokówka i fotografia...*, s. 25-26. tejże, *Świat widokówek około roku 1900. Znaczenie i funkcja masowego medium wizualnego*, w: *Aksjomatyka karty pocztowej II*, red. P. Banaś, Wrocław-Warszawa 2004, s.22-24.

Uznaje się dość powszechnie, że pocztówki były pierwszym masowym produktem współczesnej kultury. Dane dotyczące liczby wyprodukowanych egzemplarzy budzą podziw nawet dzisiaj. Na przykład w Niemczech, które do wybuchu I wojny światowej były liderem w produkcji kart pocztowych, między 1891 a 1914 rokiem produkowano ich do 9 milionów egzemplarzy miesięcznie. W samym tylko roku 1899 wyprodukowano 88 milionów sztuk (Niemcy liczyły wtedy 50 milionów mieszkańców). Masowość produkcji nie jest jednakże podstawowym kryterium decydującym o znaczeniu tej formy przekazu. Najważniejszą cechą karty pocztowej, decydującą o jej popularności i rozpowszechnieniu, była jej stosunkowo niska cena. Stąd uznaje się, że pocztówki, nie tylko te przedstawiające miasta, były jednymi z pierwszych przedmiotów kolekcjonerskich, na które mógł sobie pozwolić każdy. Niekiedy też służyły do dekorowania mieszkań – szczególnie te egzemplarze kart, które zawierały reprodukcje dzieł sztuki. Niekiedy też podkreślały patriotyzm mieszkańców domu, w którym na ścianach prezentowano kolekcje patriotycznych kart pocztowych. Rozpowszechnienie się filmu a następnie telewizji znacznie obniżyło rolę pocztówek jako nośnika wyobrażeń o świecie i wpłynęło na obniżenie poziomu prezentowanych obrazów oraz na zmniejszenie się liczby wykorzystywanych motywów⁶¹.

Jedną z najliczniejszych typów ilustracji pocztówkowych są przedstawienia miast, miasteczek i wsi (widokówki). Spośród najstarszych znanych pocztówek z widokami miast z ziem polskich wymienić należy karty z Poznania, Gdańska i Leszna (wszystkie z 1893 roku), Lwowa (1894), Warszawy (1895), Łodzi (1897). Duża grupa miast wydała swoje pierwsze pocztówki w 1899 roku w związku z odbywającą się w Krakowie I Słowiańską Wystawą Kart Pocztowych⁶².

Ustalanie czasu powstania kart pocztowych jest dość niejednoznaczne i opiera się zwykle na kilku kryteriach. Należy pamiętać, że produkcja pocztówki bazuje zwykle na wykonanych wcześniej zdjęciach. Rozpiętość czasowa pomiędzy wykonaniem fotografii a drukiem pocztówki jest bardzo trudna do ustalenia. Dalszym problemem jest datowanie kart wysłanych pocztą. Mogły być one zakupione znacznie wcześniej, przechowywane, a następnie – dopiero po czasie – zapisane i nadane pocztą. Na przykład znane są dwa egzemplarze litograficznej

karty pocztowej z Osiecznej z motywem dziecka dosiadającego bociana, jedną wysłano w 1900, drugą w 1903 roku. W wypadku sporu o starszeństwo karty jest to różnica znaczna. Znane są również dwie karty pocztowe przedstawiające letnisko w Osiecznej z zabudowaniami, które zostały zniszczone przez pożar w początkach I wojny światowej, a obydwie wysłane były pocztą w 1929 roku. Osobny problem to ustalenie czasu powstania kart, które nie przeszły przez obieg pocztowy. W tym wypadku procedura jest trudniejsza i musi opierać się na porównaniu kilku przedstawień tego samego motywu, analizie technik wykonania pocztówki, określeniu czasu działalności wydawcy, a w wielu wypadkach, na indywidualnych, dostosowanych do danej karty metodach.

Inną kwestią jest wiarygodność przedstawionych na kartach widoków. Najczęstszą pomyłką są błędy w podpisach. W dalszej części książki znajduje się reprodukcja tego typu karty. Błędy zdarzały się również podczas przerysowywania fotografii podczas wykonywania płyty litograficznej. Upraszczało wtedy rysunek lub też zapomniano o niektórych szczegółach krajobrazu. Ostrożnie należy podchodzić do kart kolorowych. Jak wspomniałem karty światłodrukowe były z reguły kolorowane ręcznie, stąd częste różnice w zastosowanych barwach i ich nasyceniu. Niekiedy naniesiona farba pokrywała znajdujące się na pocztówce szczegóły, przez co cały przekaz ulegał zubożeniu. Użyte farby również nie musiały oddawać istniejących w rzeczywistości kolorów. Częste były również zabiegi dorysowywania liści na fotografii drzew wykonanej zimą itp. Niekiedy zastosowana kolorystyka miała zatuszować skopiowanie ilustracji z innej pocztówki. Taką sytuację można obserwować na kilku kartach przedstawiających zamek osiecki od strony jeziora. Ostatnia z serii „skradzionych” ilustracji była już tak grubo pokryta retuszującymi barwami, że musiano zmienić kształt okien budynku aby ukryć warstwy farby. Inną kwestią jest wykonywanie fotomontaży z kilku płyt/klisz fotograficznych, spotykane szczególnie przy pocztówkach panoramicznych.

Przenosząc obraz na płytę litograficzną czy też matrycę drukarską często uzupełniano go różnego rodzaju detalami, które miały ubarwić krajobraz, nadać mu dynamikę, czy też poprawić kompozycję ujęcia. W wypadku pocztówek przedstawiających Jezioro Łoniewskie takimi elementami są

⁶¹ O roli pocztówki w kształtowaniu gustów masowego odbiorcy zob. M. Baranowska, *Pocztówka jako wyraz wyobraźni masowej*, w: *Problemy wiedzy o kulturze*, s. 247-248.

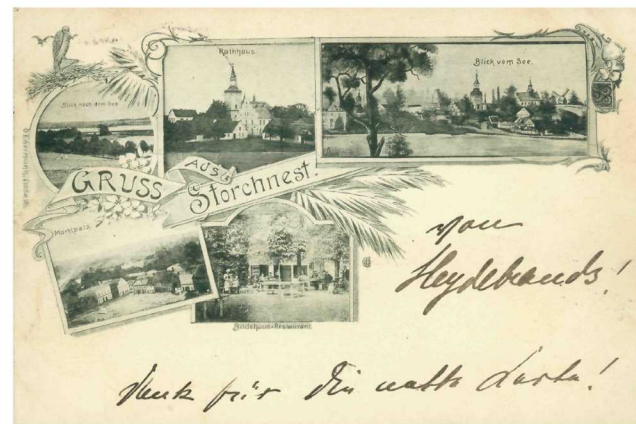
⁶² Chronologia wydania pierwszych kart z poszczególnych miast nie jest pewna. Dość częstym zjawiskiem jest pojawianie się na aukcjach lub w antykwariatach kart starszych niż znane dotychczas.

żaglówki, łódki, wzburzone fale oraz różnego rodzaju prątko wodne. Najczęściej stosowanym sztafżem na pocztówkach z Osiecznej jest przedstawienie bociana, o czym szerzej niżej. Większe firmy fotograficzne produkujące pocztówki posiadały całe archiwa różnego rodzaju drobnych elementów, które wmontowywano w przedstawienia pocztówkowe (postaci ludzkie, pojazdy itp.). Retusz służył również usunięciu zbędnych elementów z prezentowanych widoków, elementów, które mogłyby zakłócać skonwencjonalizowany obraz. Często było czyszczenie bruków z końskich odchodów, usuwanie niepotrzebnych cieni itp.

Przedstawione powyżej kwestie związane z kartami pocztowymi nie wyczerpują możliwych kierunków interpretacji. Pominięto szereg szczegółowych kwestii technicznych (np. związanych ze stosowaniem przy produkcji pocztówek papierem), prawnych (kwestia praw autorskich), ale i wiele innych, należących do ideologicznej funkcji pocztówek, ich roli jako przedmiotu kolekcjonerskiego, analizy funkcji korespondencyjnej kart czy wreszcie – aby wymienić jeszcze jedną możliwość – analizy kart pocztowych jako przesyłki pocztowej (przepisy, znaczki, stemple itp.). To wszystko jednak, co zostało powiedziane, wskazuje, że karta pocztowa jest wieloaspektowym zjawiskiem i jej analiza nie może ograniczać się wyłącznie do strony zawierającej ilustrację.

Najstarsze karty pocztowe z widokami z Osiecznej, które udało się odnaleźć, pochodzą z 1897 roku. Starsza z nich (reprodukowana na okładce) jest zbiorem pięciu przedstawień z widokami fragmentów miasta, połączonych ozdobnym rysunkiem bociana w gnieździe i napisem *Gruss aus Storchnest* (Pozdrowienie z Osiecznej). Wyprodukował ją leszczyński wydawca O. Eisermann. Wysłana została 13 października 1897 roku z Osiecznej, a następnego dnia dotarła do Baden-Baden. 18 listopada tego samego roku do Baden-Baden została wysłana inna karta z Osiecznej. Jest to pocztówka fotograficzna, prezentująca wschodnią fasadę południowego skrzydła osieckiego zamku, wraz z fragmentem parku. Niestety nie została ona opatrzona sygnaturą wydawcy ani fotografa. Z ostatniego roku XIX wieku pochodzą dwie inne ciekawe karty. Starsza z nich jest kolorową litografią, złożoną z trzech przedstawień fragmentów miasta z motywem dziecka dosiadającego bociana w centrum i napisem *Gruss aus Storchnest*. Została ona wydana 10 marca 1900 roku. Druga, wykonana techniką światłodruku w kolorze czarnym, z widokiem miasta od strony Samicy i czerwonym napisem *Gruss aus Storchnest*, wysłana została 9 lipca 1900 roku.

Najstarsza znana karta pocztowa z Osiecznej, pochodząca z 1897 roku. Ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.

The oldest known postcard of Osieczna, 1897.
From the collection of University Library in Poznań.

Do 1945 roku produkowało karty z widokami Osiecznej kilkunastu wydawców polskich i niemieckich. Obok Rudolfa Stabana można wymienić Juliusa May'a, H. Krella, Rudolfa Greisera, Stanisława Bąka. Najwięcej kart w tym czasie wydał Horst Mehl, kupiec narodowości niemieckiej, produkujący pocztówki w okresie II wojny światowej. Zlecił on druk kilkunastu charakterystycznych czarno-białych kart, w przynajmniej trzech wersjach każda (patrz katalog), z których najpopularniejsze były kilkakrotnie wznawiane.

Obok rodzimych osieckich wydawców, karty z widokami miasta produkowali również obcy drukarze i fotograficy. Z leszczyńskich fotografów karty z Osiecznej wydawali Tadeusz Semrau i Udo Mertens. Ten ostatni na zlecenie Heinza Heydebranda wykonywał również liczne fotografie zamku, jego wnętrza oraz zamkowego parku⁶³. Znanne są również karty sygnowane przez Paula Schluckwerdera z Wrocławia. Kilka motywów z miasta wykonał również zasłużony śląski producent pocztówek Franz Riegner ze Szczepanowa (Oberstephansdorf). Mieszcząca się w Magdeburgu i Dreźnie firma Reinicke & Rubin wydała również kilka kart z Osiecznej. Zapewne na zlecenie osieckich franciszkanów zamówiono w krakowskiej firmie Akropol serię kart przedstawiających klasztor. Zakład ten był jedną z firm powstałych po śmierci Henryka Frista, założyciela Wydawnictwa Salonu Malarzy Polskich, najdłuższej działającej na polskim rynku firmy produkującej pocztówki. Zagadkowa jest karta sygnowana przez Gisellę Weyrauch z Leszna, wykonana z kliszy, z której drukował pocztówkę Horst Mehl.

Po II wojnie światowej działalność wydawnicza została przejęta przez państwo. Od końca lat pięćdziesiątych po koniec lat osiemdziesiątych wydano kilkadziesiąt kart z widokami z Osiecznej, jednakże większość z nich skupia się w okresie od połowy lat sześćdziesiątych po połowę lat siedemdziesiątych. Produkowały je: Wydawnictwo PTTK, Biuro Wydawnicze RUCH oraz Krajowa Agencja Wydawnicza. Obecnie firma DDK z Poznania oraz kilka innych wydawnictw (w tym ojcowie franciszkanie) wydaje serie z kilkudziesięcioma motywami z Osiecznej.

Przeglądając karty pocztowe z Osiecznej warto zwrócić uwagę na prezentowane na widokówkach motywy. Do 1945 roku najpopularniejsze były karty z ujęciami panoram miasta, które prezentowały różne wersje widoków, uchwyconych czy to od strony jeziora, czy też z którejs z osieckich wież lub też od strony rzeki Samicy. Drugim najważniejszym motywem jest zamek, ukazywany najczęściej od strony południowej (z łodzi lub też z przeciwległego brzegu jeziora). Trzecim fragmentem miasta dość często obecnym na pocztówkach było lotnisko. Do rzadkości należą przedstawienia ulic, kościołów oraz wiatraków. Analizując motywy ilustracyjne kart pocztowych z okresu do 1945 roku warto pamiętać, że ich głównymi nabywcami byli mieszkańcy miasta. Stąd ujęcia na nich drukowane musiały być na tyle

uniwersalne, aby karty znalazły odbiorców w jak największej grupie osób. Wydaje się, że produkowanie kart z widokiem konkretnej ulicy nie było opłacalne, gdyż ograniczało nabywców do właścicieli domów w tej właśnie ulicy. W wypadku braku kart z widokiem wiatraków powód mógł być inny. Najwyraźniej młyny nie zasługiwały w oczach ówczesnych mieszkańców na eksponowanie. Były przede wszystkim miejscem, w którym mieli się zboże i nie brano pod uwagę ich walorów zabytkowych czy krajoznawczych.

Sytuacja zmieniła się po II wojnie światowej, wraz z napływem do Osiecznej sporej liczby urlopowiczów i letników, a od końca lat pięćdziesiątych również dzieci, leczących się sanatorium. Wraz z ich przybyciem liczba potencjalnych nabywców kart pocztowych znacznie się zwiększyła. Zapewne dość długo w użyciu były przedwojenne karty pocztowe, gdyż najstarszą znaną powojenną pocztówką jest produkcja z 1958 roku. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych wyprodukowano kilkadziesiąt kart, na których najważniejszymi motywami były zamek, Rynek i Jezioro Łoniewskie (często ujmowano wraz z plażą lub ośrodkami wypoczynkowymi). Te czarno-białe fotograficzne ilustracje ukazują specyficzny klimat miasta, a najpiękniejsze z nich wykonał miejscowy weterynarz i fotograf Bolesław Kozłowski. Był on również autorem jedynej znanej karty z widokiem Osiecznej, która została wydana w wymiarach panoramicznych.

Można zauważyć, że w okresie powojennym początkowo starannie unikano ujęć przedstawiających którykolwiek z osieckich kościołów. Do kanonu weszły wiatraki – przez długie lata wizytówka Osiecznej, sporo kartek przedstawia również lotnisko. Później pojawił się i zamek, początkowo określane mianem sanatorium, a następnie już jako zabytek z XIV wieku, który – jak można wnosić z opisów na karcie – niejasnym zbiegiem okoliczności przeszedł niekiedy z rąk Górków i Opalińskich w ręce skarbu państwa. Obecnie wydawane karty prezentują głównie motywy lotniskowo-wakacyjne oraz klasztor.

Karty pocztowe mogą służyć nie tylko do obserwacji zmian w popularności prezentowanych motywów, czy zmian w ujęciach na nich obiektach. Na pocztówkach zapisała się również – świadomie lub nie – historia wzajemnych relacji społeczności polskiej i niemieckiej, które zamieszkiwały miasto do 1945 roku. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że część wydawców produkowała karty w dwóch wersjach językowych. Te same ujęcia były opatrzone napisami w języku niemieckim lub polskim.

⁶³ Biblioteka Raczyńskich, rękopisy, sygn. 3794 II.

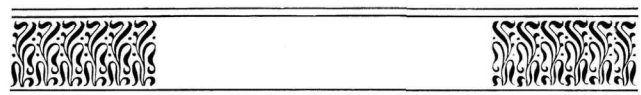
Można przypuszczać, że chciano w ten sposób zwiększyć liczbę potencjalnych nabywców kart. Świadczy to również o tym, że praktyka taka nie była naganna z punktu widzenia lojalności w stosunku do rodzimej grupy narodowej. Karty przeznaczone dla niemieckiej grupy mieszkańców miasta – nawet jeśli nie zostały opatrzone napisami – można łatwo odróżnić po charakterystycznym motywie bociana (Storchnest – niem. bocianie gniazdo). Sztafaż ten nie pojawia się na kartach opatrzonych polskimi nadrukami.

Z drugiej strony można zauważyć, że sami nabywcy-nadawcy dostosowywali karty do własnych potrzeb językowych. Częste są widokówki, w których polski nabywca zamazywał nadruk „Storchnest” i ręcznie wpisywał „Osieczna”, lub też skreślał opis „Postkarte” i dopisywał „pocztówka”. Ten sam mechanizm działał również w drugą stronę. Innym zjawiskiem, obserwowanym w kolekcjach pocztówek, a związanym z ich „narodową” przynależnością, jest praktyka zamazywania niemieckich napisów na kartach, które już dotarły do adresata. Mogło to mieć związek z potrzebą ich spolszczenia (bo zmiany widoczne są tylko w tym kierunku), ale mogło również wpływać z obawy o proniemieckie sympatie w okresie po II wojnie światowej lub też wynikać z pobudek narodowych. Trzecia wreszcie praktyka związana z „wynaradawianiem” pocztówek, dotyczy kolekcji nie wysłanych kart, które pozostawili w Osiecznej po II wojnie światowej Niemcy mieszkańcy miasta. Szczególnie widoczne jest to w przypadku pocztówek Horsta Mehla, na których to nagminnie zamazywano zarówno napis „Storchnest”, jak i samą informację o wydawcy, a na jej miejsce wstawiano pieczętkę „Osieczna k/Leszna”. Użycie pieczątki sugeruje jakieś instytucjonalne działanie, jednakże nie można wykluczyć i prywatnych inicjatyw. Zamazywanie napisów niemieckich było powszechne po 1945 roku zwłaszcza na terenie Śląska i na Pomorzu, gdzie zanim wyprodukowano pierwsze powojenne karty, używano właśnie tak „spolszczonych” pocztówek niemieckich.

Obok kart pocztowych opatrzonych oficjalną sygnaturą wydawcy znanych jest wiele kart anonimowych producentów. Część z nich wykonana została profesjonalnymi technikami reprodukcyjnymi. Część jednak jest zapewne amatorską produkcją, wykonaną na papierze fotograficznym fabrycznie opatrzonym liniami adresowymi. Niektórzy „domowi” wydawcy starali się uatrakcyjnić karty, umieszczając na nich napisy, informujące o przedstawianym motywie. Większość z tego typu pocztówek pochodzi z okresu dwudziestolecia międzywojennego. W tym okresie przebywał również w Osiecznej franciszkanin,

ojciec Edward Frankiewicz, który wykonał kilkadziesiąt fotografii miasta, przedstawiających głównie klasztor i kościół klasztorny. Część z nich była używana jako karty pocztowe. W okresie powojennym (do 1989 roku) ojcowie franciszkanie wydawali również karty fotograficzne, przedstawiające klasztor, obraz Matki Boskiej Bolesnej i wnętrza kościoła klasztornego. Szereg tego typu pocztówek wydano z okazji Wielkanocy oraz z okazji koronacji wspomnianego obrazu w 1979 roku. Wielkanocne karty produkował również – obok ojców franciszkanów – wspomniany już miejscowy weterynarz i fotograf Bolesław Kozłowski. Można tylko przypuszczać, że powodem niefabrycznej wytwórczości kart pocztowych były w okresie powojennym względy cenzorskie. Pocztówki, jak wszystkie pozostałe druki, podlegały w okresie PRL kontroli ze względu na przekazywane w nich treści. Karty z widokiem zabudowań klasztornych w centrum, a tym bardziej z reprodukcją obrazu Matki Boskiej nie miały zbyt wielkiej szansy na uzyskanie zgody na rozpowszechnianie. Druki niskonakładowe jednakże nie wymagały ingerencji cenzorskiej, co zapewne wykorzystywali ojcowie franciszkanie i inni prywatni wydawcy produkując karty pocztowe w niewielkim nakładzie.

Współczesne karty z Osiecznej, które można kupić w kioskach, na poczcie czy w sklepach nie są być może tak urokliwe jak ich wiekowe poprzedniczki. Ich głównymi odbiorcami są przybyszący do miasta urlopowicze. Być może obecnym mieszkańcom trudno odnaleźć w nich Osiecznę, w której żyją. Być może przed kilkadziesiąt laty takie same uczucia towarzyszyły ówczesnym mieszkańcom oglądającym pocztówki przedstawiające ich miasto. Warto jednak, aby i te współczesne karty znalazły się w kolekcjach, które już za chwilę, stworzą uzupełnienie do *Dawnych widoków Osiecznej*.

PANORAMY

„Miasteczko ma szeroki, schludny rynek. Budynek, po nieszczęśliwym pożarze z 8 maja 1793 są odbudowane z gliny i drewna. [...] Większość mieszkańców żyje biednie z rzemiosła i rolnictwa; między nimi znajduje się kilku znacznych posiadaczy folwarków.

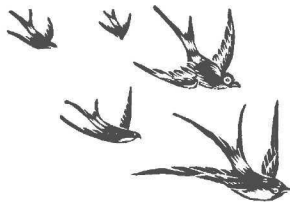
Do budynków publicznych, które w miasteczku już z daleka w oko wpadają, należy klasztor reformatów z jego pięknym kościołem, gdzie niegdyś był nowicjat. [...] Prócz tego [w miasteczku znajduje się] masywny katolicki kościół parafialny, który wewnątrz ozdobiony został jeszcze przez dawnego dziedzica Skoroszewskiego. [...] Zamek właściciela jest zbudowany w starym stylu, jednak wewnątrz znajdują się piękne sale i gabinety, skąd można podziwiać najbardziej pobudzające widoki na okolicę”.

„Südpreussische Unterhaltungen”, Eine Wochenschrift, Ersten Jahrgangs, No. 32, 12 ten Junii 1820, s. 510-511.

PANORAMIC SIGHTS

„The town has a wide spread and neat Market Square. The building, after the fire of May the 8th, 1793 are rebuilt out of clay and wood. [...] Most of the residents live as poor craftsmen and farmers. Among them there are some that have considerable farm estates.

Coming to the town you can see from the distance public buildings like the Franciscans Convent with its splendid church that used to be a novitiate. [...] Besides the Convent there is a massive Catholic Parish Church. Its interior was established by Lord of the Manor Skoroszewski. [...] The castle is structured in old-fashioned style. There are many marvelous rooms and halls. On the outside and inside of the castle one can admire the beauty and loveliness of an area.”

Najstarszy znany widok Osiecznej, zamieszczony w „Przyjacielu Ludu” w 1840 roku. Jak większość przedstawień panoramy Osiecznej z przeciwnego brzegu jeziora, obejmuje on wszystkie charakterystyczne elementy miasta: wiatrak, kościół klasztorny, kościół farny, zamek i kościół protestancki. W wypadku Osiecznej uchwycenie całej panoramy miasta nie wymagało zastosowania zabiegów łamania perspektywy i zmiany punktu widzenia rysownika, gdyż cały widok był możliwy do objęcia z jednego punktu obserwacyjnego. Ze względu na znaczną szerokość jeziora, niezbędne okazało się jednak odpowiednie powiększenie ujmowanych w panoramie budynków, co z kolei wymusiło zmniejszenie odległości między nimi (por. ujęcia fotograficzne). Wizerunek myśliwego z psem, krzak i drzewo na pierwszym planie są sztafażem, mającym ożywić martwe pola ryciny i poprawić kompozycję obrazu. Wśród przedstawionych na ilustracji budynków warto zwrócić uwagę na – odmienne od istniejących obecnie – zabudowania zamkowe oraz kształt wież kościołów katolickiego (przed pożarem z 1859 roku) i protestanckiego (przed powstaniem nowego budynku w 1900 roku).

The oldest known view of Osieczna, was published in „Przyjacielu Ludu” journal in 1840. It shows the town from the opposite side of the lake. Like most illustrations of Osieczna it shows all typical elements of the town: the windmill, the Convent, the Parish Church, the Castle and the Protestant Church. It did not require breaking or limiting the view and changing the viewer's position, because all desired elements of the landscape were visible from the area on the opposite side of the lake however, since the lake is very wide spread and it was necessary to enlarge some of the buildings in the illustration and the distance between them was decreased. A hunter with the dog, a bush or a tree are the accessories to make the illustration more dynamic and correct the composition of the picture. Looking at the buildings we need to consider, different from contemporary, the shape of the Castle and of the Catholic Church tower (before the fire of 1859) and the Protestant Church (before building a new one in 1900).

Podobny widok przedstawia zdjęcie, pochodzące z około 1885 roku, autorstwa nieznanego fotografa, a zreprodukowane zapewne przez ojca Edwarda Frankiewicza. Jest to pierwsze znane fotograficzne ujęcie panoramy miasta, wykonane wkrótce po przejściu dóbr osieckich przez Heinricha Heydebranda (być może na jego zlecenie). Pojawia się na nim kolejny charakterystyczny element panoramy miasta, a mianowicie ratusz, zbudowany po 1862 roku. Warto zwrócić uwagę na kształt zamku oraz nieistniejące obecnie zabudowania nad jeziorem, na lewo od i poniżej kościoła farnego. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

The photo of 1885 (author unknown), reproduced by Father Edward Frankiewicz, shows the similar scenery. It was the first known photographic picture of the town. Heinrich Heydebrand had taken over the property of Osieczna in 1884 and probably ordered the photography. It shows another distinctive element of the town – the Town Hall, built after 1862. It is worth noticing in the picture the shape of the Castle and non existing nowadays building on the left and below the Parish Church. From the collection of Andrzej Piaszczyński.

Kolejne powszechne ujęcie panoramy Osiecznej na rycinie nieznanego autora, pochodzącej z okresu pomiędzy 1897 a 1900 rokiem, a zreprodukowane na pocztówce, wysłanej w 1913 roku.

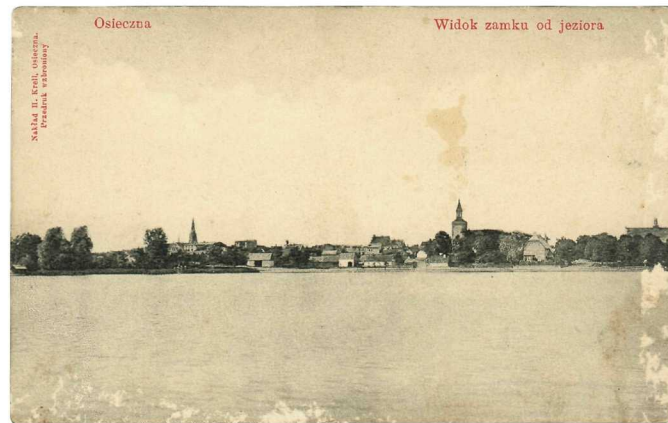
Często podkreśla się, analizując przedstawienia ikonograficzne zamieszczone na kartach pocztowych, że dla wydawców i nabywców istotne było nie tyle odwzorowanie stanu faktycznego, ile stworzenie skonwencjonalizowanego przedstawienia rzeczywistości (widocznego na prezentowanej rycinie). Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

Another common illustration of Osieczna comes from a period of 1897 to 1900. The author is unknown and the reproduced postcard was sent in 1913. After analyzing iconographic publications from postcards it was fundamental for publishers and buyers to show a conventionalized portrait (you can notice it looking at the illustration) rather than realistic view. From the collection of Andrzej Piaszczyński.

Podobny zabieg zastosowano na tej pocztówce, gdzie wzburzone fale jeziora, będące efektem retuszu, mają podnieść dramaturgię dość statycznego pejzażu. Ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

Similar technique was used creating this postcard. We can see rolling, rough waves of the lake. It was a retouch, that essentially raised the dramaturgy of the static landscape. From the collection of Janusz Wróblewski.

Na tej widokówce próżno szukać podanego w opisie karty zamku... Nie zmieścił się w kadrze. Dla odbiorcy nieznającego krajobrazu miasta nie miało to zapewne znaczenia. Współczesnemu odbiorcy przywodzi na myśl częste błędy w podpisach ilustracji prasowych oraz zmusza do ostrożności podczas przeglądania kart. Osłabia to jednak wiarygodność wydawcy pocztówki, choć trudno rozstrzygnąć czy pomyłka w podpisie jest wynikiem jego błędu czy też drukarza. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

We are not going to find here a castle that was described on the postcard. It just did not fit in the frame. For someone, who is not familiar with the scenery of the town it was probably not essential. In modern times we can find as well incorrect descriptions of the pictures in newspapers and need to be careful when looking at them. It weakens the publisher's credibility and it is hard to decide whether the error in the description was caused by publisher or printing process. From the collection of Andrzej Piaszczyński.

Ilustracja z *Landeskunde Preußens*, red. A. Beuermann, z. 9: *Die Provinz Posen*, Berlin-Stuttgart 1911, s. 33.

„Czarowna jest okolica Osieczny, zwłaszcza dla przybywającego od zachodniej jej strony. Po żwirach złotawej piasków topieli jedziesz ocienion z dwóch stron gałęzi stuletnich wierzb; po lewej wlecze się łańcuch wzgórz różnobarwem postrojonych zbożem; po prawej zielona, jako niwa rojeń młodzieńczych łąka, tu się złotym przywabia kwiatem, ówdzie jasnoblękitna neć niezapominka, tam znów przyciąga śniegiem majowego kwiecica, które z rozsianych tu i ówdzie po niej krzewin wietrzyk w białych roznosi falach. Ponad wałami krasnej zieleni grają roje komarów, szybują jaskółki. – Wtem przeleci jastrząb i pogna z świerkiem pierzchające ptastwo. – W dali kmiecy koń szczybie łapawke – tam trzoda wolnym krokiem już stąpa do wioski – wokoło cisza.”

„Przyjaciół Ludu”, R. 6, nr. 37, s. 289.

„Enchanting is Osieczna area to one who comes from the West. When you come through gravel of gold sands surrounded by shade of one hundred years willow tree branches; on the left you see chain of hills covered with colorful grain and corn. On the right green meadows like a soil of young man's dream luring with gold flower. There you can see a tempting light blue forget me not flower. The meadow attracts with white petals of flowers from small bushes that are blossoming. Over all this mosquitoes are playing. Swallow birds are soaring. – Suddenly comes the goshawk and with warble makes after other smaller birds. – Farther away peasant's horse bites the grass, there goes the herd slowly moving toward the town – silence around.”

Panorama Osiecznej od strony łąk nad Samicą, odwrotna w stosunku do widoków z południowego brzegu jeziora. Można obserwować jak bardzo dominowały nad miastem budynki kościołów oraz ratusza. Fragment pocztówki z początku XX wieku, ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.

View of Osieczna from the meadows of Samica River, opposite to the scenery from the south side of the lake. One can observe distinct appearance of the Church and the buildings at the Market Square over the rest of the town. Fragment of the postcard from the beginning of the 20th Century, from the collection of University Library in Poznań.

Panorama Osiecznej od strony zachodniej. Pocztówka z lat trzydziestych XX wieku. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

View of Osieczna from the West. Postcard from the 30's of the 20th Century. From the collection of Andrzej Piaszczyński.

Panoramy centrum Osiecznej z wieży zamkowej. Widoczny są fragmenty Rynku, ulic Kościuszki i Szkolnej oraz zabudowa na zapleczach domów mieszkalnych. W tle można dostrzec wiatraki usytuowane za klasztorem. Obecne na wielu pocztówkach produkowanych przez niemieckich wydawców bociany, nawiązywały do niemieckiej nazwy miasta „Storchnest”, czyli bocianie gniazdo. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

View of downtown Osieczna from the Castle tower. Visible are fragments of the Market Square, Kościuszki Street and Szkolna Street, and back of the buildings. In the background are the windmills, behind the Convent.

Storks are related to the German name of town „Storchnest” – Stork nest and were visible as a symbol of the town on many postcards printed by German publishers.

Panoramy Osiecznej w pierwszej połowie XX wieku.

Views of Osieczna in the 1st half of the 20th century.

Następne trzy obrazy pochodzą mniej więcej z tego samego okresu, około roku 1910. Ukazanie jachtu i księżycy w pełni miało służyć udratyzowaniu krajobrazu. Domalowanie wiatraków uzupełniało panoramę, gdyż zapewne były one skryte za drzewami i widoczne tylko fragmentarycznie. Bociany na łące oraz kaczki nad brzegiem jeziora wypełniają martwe pola w kompozycji.

All the next three pictures come from around the period of 1910. Adding yacht and full moon to the scenery make the picture look more dramatic. Windmills fulfill the view, although they were hidden behind the trees and not visible all the way. Storks on the meadow and ducks on the lakefront as well fill the dead spots of the composition.

Na tej pocztówce rysownik przenoszący obraz z fotografii na płytę reprodukcyjną zapomniał o dorysowaniu wieży zamkowej, pozostawiając dla niej miejsce w koronach drzew. Jest to zapewne błąd przypadkowy, jednakże wskazuje, że możliwe było fałszowanie krajobrazu również w sposób świadomy. Podobnie jak w wypadku pocztówki z błędnym podpisem (s. 31), nabywca niezwiązany z miastem, zapewne nie zauważył pomyłki. Interesujące, że wydawcą obydwu kart jest ta sama osoba. Ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

On the postcard a drawer who was copying a photo image into a reproduction plate forgot to add the castle tower, leaving an empty spot for it in the crown of trees. It was unintentional mistake, but it shows that the picture could have been changed intentionally if the drawer wished to do it. Just like in the case of the postcard with wrong description the buyer from out of the town was not able to realize something on the postcard could have been changed by the drawer. The publisher of those two postcards is the same what makes it very interesting. From the collection of Janusz Wróblewski.

Jednym z elementów pocztówek, które najczęściej nie odpowiadały rzeczywistości była kolorystyka krajobrazu. Technika litograficzna oraz autotypia i offset poprzez użycie klisz barwnych zakładają przynajmniej powielanie raz przyjętej kolorystyki. Ręczne barwienie światłodruków (mimo zastosowania wzorników) często powodowało powstawanie niepowtarzalnych kompozycji kolorystycznych. Na tej pocztówce, na przykład odbicie w wodzie wieczornej zorzy nie znajduje swojego odpowiednika w kolorystyce nieba. Ze zbiorów autora.

One of the elements of the postcards that did not match with reality was often the colors used in sceneries. Colorful lithography, autotype and offset that use color printing plate set up the same, established, standard of colors. Collotype process performed by hand (even using the pattern) often caused creating very unique color compositions. For example, the reflection in water of an evening glow does not match the colors of the sky shown on the postcard. From the collection of the author.

Ujęcie panoramiczne często nie było możliwe do uchwycenia na jednej kliszy fotograficznej, co zmuszało do wykonywania fotomontaży. Łączenie klisz widoczne jest w prawej części panoramy. Fragment pocztówki z 1903 roku, ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

Panoramic view was not able to enclose everything in one photo frame, so photomontage was necessary. You can notice it on the right side of the picture. Fragment of the postcard, 1903, from the collection of Janusz Wróblewski.

Panorama z wieży kościoła klasztornego. Widoczny fragment ul. Ojca Edwarda Frankiewicza, zachodni skraj jeziora, zamek, kościoły katolicki i ewangelicki oraz budynek szkoły katolickiej i ewangelickiej. Pocztówka powstała przed 1910 rokiem, gdyż na zdjęciu nie istnieje jeszcze nowy gmach szkoły, zbudowany w tym właśnie czasie. Ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.

View from the Convent Church tower. Father Edward Frankiewicz Street is visible as well as west side of the lake, the Castle, the Catholic Church, the Protestant Church and the Catholic and Protestant School Buildings. The postcard was produced before 1910, because a new school building is not visible on the picture. From the collection of University Library in Poznań.

Jedyne znane ujęcie miasta z wieży kościoła ewangelickiego. Zdjęcie wykonane zapewne przez ojca Edwarda Frankiewicza w okresie międzywojennym.

The only known picture taken from Protestant Church tower, during the period from 1918 to 1939 probably by Father Edward Frankiewicz.

ZAMEK

„Z wypogodzoną twarzą, weselem w duszy, wjeżdżasz do niego [tj. miasteczka Osieczna]. Przecież na samym wstępie zasepi twe czoło sterczący ku prawej gmach starożytny, wyniosły, ale spustoszały. Jest to dwór, a jak wielu go mieni, zamek osiecki. Wpół z drzewa, wpół z cegiel zmurowany, wznosi się dom ten o dwóch piętrach ponad samem jeziorem w dolnej części miasta. Zewnętrzna jego postać wcale nie okazała, z wszech stron zniszczeniem napiętnowana. Ściany wyrzucane wapnem, dziś po wielu miejscach już odpadłem, ukazują zaczerwione czasem cegły lub przegniłe przyciesi; szyby okien, częścią zabrudzone, częścią wybite, a dach z gontów przegniły, świeci na wylot znacznymi otwory. Przykrym i odstraszającym jest widok tej ruiny: przecież nie odwracaj się od niej ze wstrętem przechodni; o postój chwilę i zajrzyj głębiej w serce jej dziejów. Ma i ona duszę, co to umarłe, butwiejące ożywia ciało, ma i ona swoje dalekie, dziwne wspomnienie, co się wyprzedło z jej murów, i teraz, niby kwiat grobowy, uwieńcza tę wałącą się w grzyzy pustkę”.

„Przyjaciel Ludu”, R. 6, nr 37, s. 290

THE CASTLE

„Coming to Osieczna, face is happy; your soul is full of joy. Then on the right side you see this old-fashioned building, splendid, but empty. This is the Mansion, as other say the Castle. Half of it is build out of wood, the other half out of bricks. This house has two floors and is built on the lake shore in lower part of the town. The exterior of the castle is not extensive, but much damaged. The walls are without roughcast and the bricks are turning black, soleplates are rotten and the windows are broken as well as dirty. The roof is rotten and damaged; one can see wholes through it. The view of the ruin is sad and scary. Do not turn away from it, stay a while, look into its history. It has a vital soul that can bring life to any dead body. Is has its memories of what happened in this building many years before and now as a flower on the grave it beautifies this emptiness that turned to ruin”.

Zamek. Sanatorium, brama wjazdowa. Fot. B. Kozłowski, 1960 rok. Ze zbiorów Kornelii Szczepaniak.

Entry gate to the Castle. Photographer: B. Kozłowski, 1960. From the collection of Kornelia Szczepaniak.

Pierwsze pisane informacje o zamku w Osieckiej pochodzą z 1464 roku, czyli z okresu kiedy miastem i okolicznymi dobrami ziemskimi władał ród Borków. Na podstawie badań archeologicznych najstarsze fazy osadnictwa w obrębie zamku datowane są na okres pomiędzy drugą połową wieku XIII a pierwszą ćwiercią wieku XIV (1250-1325). Budowla była w następnych wiekach kilkakrotnie przebudowywana. W źródłach pisanych zanotowane są tylko dwie przeróbki budynku, a mianowicie dokonana w 1601 roku przez Andrzeja Czarnkowskiego oraz w 1665 roku przez Jana z Bnina Opalińskiego.

Obecny kształt bryły osieckiego zamku jest wynikiem gruntownej przebudowy dokonanej w latach 1890-1908 przez Henricha Heydebranda. Wygląd zamku przed zmianami jest trudny do zrekonstruowania. Badania archeologiczne wskazują na dokonywanie zmian w bryle w wiekach XVIII i XIX, jednakże nie są one sprecyzowane. Na planie z 1794 roku rzut poziomy zamku jest zbliżony do współczesnego, czyli składa się z trzech skrzydeł: południowego, zachodniego i północnego (nieco krótszego), z małym dziedzińcem, otwartym od strony wschodniej. Rycina z 1840 roku (zob. s. 29) ukazuje południową pierzeję zamku, składającą się z trzech lub czterech przylegających do siebie budynków: dwukondygnacyjnego od strony wschodniej oraz jednego lub dwóch jednokondygnacyjnych od strony zachodniej, połączonych parterowym łącznikiem. Zdjęcie z 1885 roku (zob. s. 30), a więc z okresu krótko przed początkiem ostatniej przebudowy, ukazuje dwukondygnacyjny budynek fasady południowej oraz ukryty za drzewami budynek parterowy (łącznik?). Zapewne taki stan fragmentu fasady południowej zastał Heinrich Heydebrand w chwili gdy w 1884 roku odziedziczył dobra osieckie. Nie jest jasne czy stan ten był wynikiem przebudowy dokonanej przez Heinricha Burkharda Abegga, władającego zamkiem w latach 1861-1866, czy Bernharda Heinricha Helldorffa, właściciela dóbr osieckich w latach 1866-1884.

Wydaje się, że impulsem do rozpoczęcia prac budowlanych w zamku był ślub nowego właściciela z Gisela von Matuschka, który odbył się w 1890 roku. W następnych latach zamek stopniowo przebudowywano aż uzyskał dzisiejszy kształt. W rękopisach właściciela zachowała się wzmianka z ówczesnych lat, w której wspomina, że ma on zamiar połączyć dwa stare skrzydła zamku nowym, wykorzystując częściowo stare fundamenty. Ta deklaracja odpowiada sytuacji przedstawionej na planie z 1900 roku, na który zaznaczono dwie bryły starego zamku, łącznik oraz tzw. zamek główny (Archiwum Państwowe w Poznaniu, Majątek Osiecka – Heydebrand, sygn. 5030).

Pierwszym etapem przebudowy było rozszerzenie elewacji południowej, obejmującej dotychczas cztery okna w pionie do długości siedmiu okien, co wiązało się z wchłonięciem dawnego łącznika. Nie poszerzono go jednakże na całą szerokość starego zamku, bowiem w takim wypadku zniknąłby niewielki dziedziniec. Stan taki udokumentowany jest na niedatowanym planie, pochodzącym z około 1890 roku (Biblioteka Kórnicka, sygn. PL 479) oraz na publikowanych zdjęciach. Budynek ten zwieńczony był attyką z kartuszem herbowym Heydebrandów pośrodku. W zachodniej części fasady znajdował się przejazd wgłąb dziedzińca lub budynku. Na wspomnianym planie, fasada nie jest wyposażona w kolumnowy ganek, co widoczne jest na fotografii, datowanej dość niepewnie na 1890 rok.

Dalszym etapem zmian wyglądu budynku była budowa tzw. głównego zamku w zachodniej części południowego skrzydła. Budynek ten zwieńczony został wieżą oraz basztą, a zakończenie tej części budowy datuje się na 1900 rok. Jest to właśnie ów budynek łączący dwa skrzydła starego zamku, wzmiankowany w zapiskach Heinricha Heydebranda. Zachował się rzut fragmentu elewacji południowej z 1900 roku, na którym główny zamek z wieżą sąsiaduje od wschodu z opisanym wcześniej budynkiem z attyką i kartuszem herbowym (Biblioteka Kórnicka, sygn. PL X 512). Następny etap przebudowy polegał na ujednoczeniu fasady południowej. Usunięto więc attykę i kartusz herbowy, wmurowując go we wschodnią fasadę północnego skrzydła, zamurowano wjazd, czyniąc z niego trójdzielną okno, ale przede wszystkim zmieniono kształt dachu na dwuspadowy, przy czym najstarsza część budynku została przykryta dachem o odróżniającym go kształcie. Ta część prac nie trwała długo, musiała zostać ukończona zapewne do 1902 roku. Na pocztówce wysłanej w sierpniu 1902 roku, widnieje ujednoczona już fasada południowa, jednakże zachodnie i południowe skrzydło zamku są jeszcze parterowe. Podniesienie ich do wysokości pierwszego piętra i przykrycie spadzistym dachem musiało nastąpić do roku 1908, skoro z tego okresu pochodzą plany poddasza, obejmującego tę część zamku. Ostatnim etapem rozbudowy było poszerzenie tarasu zamkowego w 1939 roku wykonane już przez następnego właściciela zamku, syna Heinricha, Heinza Heidebranda. Wiązało się to również z zastąpieniem czterokolumnowego podcienia – dwukolumnowym. Jak wynika z tego przeglądu niemiecki właściciel zamku nie tylko zadbał o pamiątki po poprzednich, polskich panach na osieckich włościach (jak zauważyła Maria Łuczak), wmurowując tablice informujące o dokonanych przez nich przebudowach oraz wmontowując w wejście renesansowy portal, ale również zachował bryłę starszych części zamku lub też oznaczył jej kształt w ramach nowej budowli.

Analizując etapy przebudowy zamku, dokonane przez Henricha Heidebranda można zauważyć zmianę koncepcji rozbudowy. Pierwotnie zapewne, reprezentacyjną częścią miał być budynek z attyką i kartuszem herbowym, później koncepcja ta się zmieniła i zbudowano nowy główny zamek, w którym umiejscowiono główne wejście do budynku. Trudno stwierdzić, czy zmiana ta była powiązana z jakimś konkretnym wydarzeniem, czy też wynikała z wynajęcia innej firmy architektów.

Zupełnie inną kwestią jest przebudowa wnętrz zamkowych, o której nie wiadomo wiele. Zachowały się plany z późnego okresu przebudowy oraz projekty kilku detali architektonicznych i mebli (Archiwum Państwowe w Poznaniu, Majątek Osieczna – Heydebrand, sygn. 5038, 5041, 5044). Istnieje też kilka fotografii wnętrz zamkowych, wykonanych w 1925 roku przez Udo Mertensa. Sporo zmian we wnętrzach zamkowych zaszło po II wojnie światowej. Budynek wraz z majątkiem Jeziorki został w czerwcu 1945 roku przejęty przez nowo utworzony Instytut Zachodni w Poznaniu, który gospodarował w zamku do czerwca 1956 roku (Archiwum Państwowe w Poznaniu, Państwowe Nieruchomości Ziemskie. Zarząd Okręgowy w Poznaniu, sygn. 41, s. 326–331). Wykorzystywany był w tym okresie jako ośrodek wypoczynkowy i konferencyjny. Żona Kiryła Sosnowskiego, jednego z pracowników Instytutu Zachodniego, wspomina, że kiedy budynek został przejęty przez Instytut, był ogołocony z mebli i sprzętów (Hanna Kiryłowa Sosnowska, *Gościńce i rozstajne drogi. Opowieść rodzinna*, Poznań 2002, s. 191). Pomiędzy 1956 a 1959 rokiem zamek był w gestii Polskiej Akademii Nauk, która zorganizowała w nim dom pracy twórczej. Później został przekazany Wojewódzkiemu Wydziałowi Zdrowia w Poznaniu i zaadoptowany na Państwowe Sanatorium Przeciwrzeczniczne dla Dzieci. Obecnie mieści się w nim Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej dla Dzieci i Młodzieży.

Wyposażenie zamku uległo rozproszoniu. Część archiwum rodzin Helldorffów i Heydebrandów znajduje się w Bibliotece Kórnickiej PAN i Archiwum Państwowym w Poznaniu, a niewielka część w Bibliotece Raczyńskich w Poznaniu. Księgozbiór zamkowy oraz jego najcenniejsza część – reszta biblioteki szachowej Tassilo von Heydebranda – znajduje się w Bibliotece Kórnickiej PAN (zob. bibliografia).

Initial information about the castle in Osieczna comes from 1464. At that time the town and the land around was governed by Borek Family. Most likely the Castle was build out of brick then rebuilt by Andrzej Czarnkowski ending in 1601. The archeologists suppose that the building had a quadrangle shape with small courtyard in the middle. The contemporary structure of the Osieczna Castle is the result of magnificent reconstruction from 1890 to 1908 initiated by Heinrich Heydebrand und der Lasa. The appearance of the Castle before the reconstruction is very hard to determine. The plan of 1794 shows vertical view of the building similar to the contemporary one. It is composed out of three wings: South, West, and North (shorter) with small courtyard with an entry from the East. The illustration from 1840 shows South frontage (facade) of the castle. It is composed out of three or four buildings that are close together: two-story building from the East and one- or two-story building from the West side, joined by ground floor hallway. The picture from 1885 which is the period before the beginning of the last reconstruction shows two-story building that has South facade and shows also hidden behind the trees ground floor building (hallway). Certainly this structure of the facade was found by Heinrich Heydebrand when he inherited the property in 1884. It seems that the idea to start the reconstruction came from the event of the wedding ceremony of the new owner to Gisela von Matuschka in 1890. The castle was then partially rebuilt again till it got the contemporary appearance. In the manuscript of the owner there is a note that says he wants to join the old wings together using the old foundations. It fits the situation described in the plan from 1900. It shows two structures of the old castle, hallway and the main Castle building. (AP Poznań, Property of Osieczna – Heydebrand, sygn.5030).

The first step in rebuilding the Castle was to broaden South elevation. It expanded from 4 to 7 windows vertically and it extended all the way to the hallway. It was not extended all the way to the entire length of the Castle, because the small courtyard would have had to vanish. It is documented in the published photos and on the plan from around 1890 (Kórnik Library, sygn PL 479). This building had an attic with cartouche crest of Heydebrand Family in the middle. The West side of the facade had a passage leading to the courtyard. According to the plan, the frontage didn't have columnar balcony then. You can be sure of it looking at the photography dated around 1890. The constructions of the Main Castle changed drastically the Castle appearance in the West part of the South wing. The Main Castle had a tower as well as a turret added in 1900. It was the building that joined two wings of the Castle and was described in the manuscript of Heinrich Heydebrand. The view of the South elevation from 1900 was preserved in fragments. It shows the main building with a tower and – on the East side – the building with an attic and cartouche crest that was described earlier (Kórnik Library PL X 512). At the next stage of the remodeling the South frontage (facade) was expanded. The attic and the cartouche crest were removed. The entrance was bricked up and later used as window. The roof was modified into ridge. The oldest parts of the roof were covered with somewhat different shape. This reconstruction did not take very long and was completed in 1903.

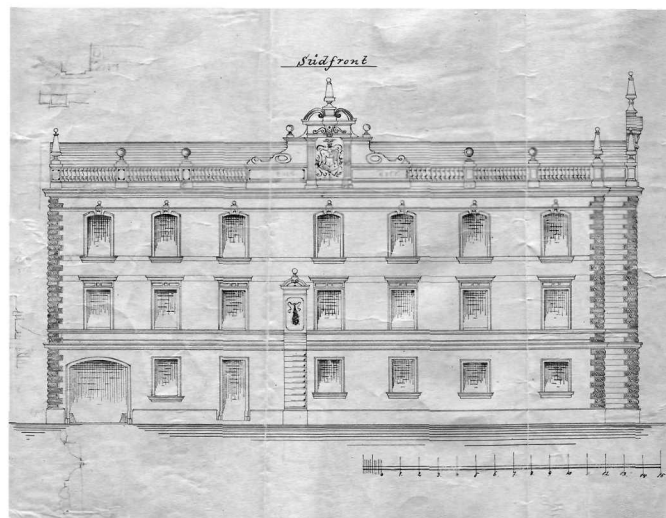
The postcard dated back to 1903 shows facade as unified. The Castle's West and South wing has ground floor only. Adding another story to them and covering them with ridge roof was completed in 1908 according to the plans of a garret.

The last stage of the reconstruction was to extend the terrace. The new owner of the Castle was the son of Heinrich, Heinz Heydebrand. The four columns arcades were modified into two columns. Maria Luczak noticed that the German owner of the Castle took care of many tokens of remembrance from previous, Polish owners of the Osieczna estate. He embedded commemorating boards about the reconstructios and he built the renaissance portal.

After analyzing all the reconstruction stages of the Castle done by Heinrich Heydebrand we notice changes in concepts. In the beginning the building with the attic and cartouche crest was supposed to be elegant and representative. Later that concept was changed; the Main Castle was built with a presentable entrance. It is hard to say, whether this change was caused by some concrete event or it came from changing of architect's firm.

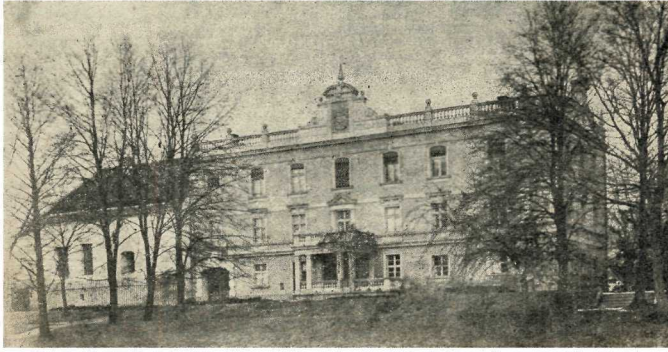
The reconstruction of the Castle interior is not well known. We can study the plans from the more recent periods of reconstruction of the Castle and couple of other projects of the architect's details and furniture. (Archiwum Państwowe, Poznań, Majątek Osieczna – Heydebrand, sygn. 5038, 5041, 5044). There is couple of the photographs of the Castle interior from 1925 by Udo Mertens. After the Second World War many fundamental changes had been made to the interior of the Castle. The Castle building from June of 1945 to June 1956 was taken over by Instytut Zachodni in Poznań. The property was used as health resort and the conference center. Wife of Kirył Sosnowski, an Institute employee recalls that at first after the war the furniture and all of the furnishings from the Castle were gone. Between 1956 and 1959 the Castle belonged to The Polish Academy of Science that used to organized conferences there. The Wojewódzki Wydział Zdrowia, Poznań received the estate in 1959 and founded State Sanatorium for Rheumatic Children. It is now the Public Health Center for children.

The original Castle furnishings vanished. Some parts of the archives of Helldorff and Heydebrand Families are in Kórnik Library, others in Archiwum Państwowe (State Archive) in Poznań. Books from the Castle and very valuable rest of the chess library of Tossilo von Heydebrand are in Kórnik Library.

Projekt przebudowy południowej fasady zamku. Powstał około 1890 roku. W zbiorach Biblioteki Kórnickiej PAN.

The project of the South facade of the castle, designed in 1890. From the collection of Kórnik Library PAN.

Południowa fasada zamku między 1890 a 1900 rokiem. Fotografia nieznanego autora. Reprodukacja z H. Mielczarek, *Zamek w Osiecznej*, Leszno 1977, s. 9.

South facade of the Castle from 1890 to 1900. Author unknown. Reproduction from H. Mielczarek, *Zamek w Osiecznej*, Leszno 1977, p. 9.

Herb rodziny von Heydebrand wmurowany we wschodnią elewację północnego skrzydła zamku. Przed przebudową znajdował się w zwieńczeniu południowego skrzydła (fotografia powyżej). Fot. Andrzej Michalski.

The crest of Heydebrand family set in the East elevation of the Northern wing of the Castle. Before the reconstruction of the building it topped the Southern elevation of the castle. Photographer: Andrzej Michalski.

Wschodni szczyt południowego skrzydła zamku między 1890 a 1900 rokiem. W prawej części fotografii widoczny fragment północnego skrzydła – jeszcze parterowego. Fotografia nieznanego autora, ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

Upper part of the East Wing of the Castle from 1890 to 1900. On the right fragment of the North Wing – ground floor. Unknown author, from the collections of Janusz Wróblewski.

Widok na bryłę zamku od strony południowo zachodniej. Poczta wykonana pomiędzy 1900 a 1903 rokiem. W lewej części widoczne skrzydło zachodnie zamku – jeszcze parterowe. Park zamkowy nie został jeszcze uporządkowany. Ze zbiorów autora.

View of the Castle from the South West. The postcard comes from the period from 1900 to 1903. On the left you can see West wing of the Castle, at that time only ground floor. The park around the Castle is not in order yet. From the collection of the author.

To samo ujęcie już po rozbudowie skrzydła zachodniego zamku (pomiędzy 1903 a 1908 rokiem). Poczta wydana przez Franza Riegnera, wysłana w 1917 roku. Ze zbiorów autora.

The same view but after the reconstruction of the West wing of the Castle (from 1903 to 1908). The postcard was published by Franz Riegner, sent in 1917. From the collection of the author.

Ujęcia zamku od 1900 do 1990 roku.

Views of the Castle from 1900 till 1990.

Południowa fasada zamku po 1900 roku. Licząc od prawej strony: cztery pierwsze okna należą do starszej części zamku – została ona wyróżniona odmiennym kształtem dachu; dalsze trzy okna należą do dawnego łącznika, podniesionego do poziomu dwóch pięter. Trójdzielne okno na parterze jest pozostałością dawnego wjazdu na dziedziniec zamku. Budynek z wieżą i basztą po lewej stronie fasady jest budowlą nową, ukończoną w 1900 roku, zbudowaną jednakże na starszych fundamentach. Fragment pocztówki wysłanej w 1902 roku. Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Lesznie.

South facade of the Castle after 1900. From the right: four first windows belong to the oldest part of the Castle – it was covered with a different structure of the roof; next three windows belong to joining hallway, raised to two story building. Window consisting of three parts on the ground floor is what remained from the entrance to the courtyard. Building with a tower and turret on the left of the facade is new, completed in 1900, built on old foundation. Fragment of the postcard sent in 1902. From the collection of District Museum in Leszno.

Ujęcie południowej fasady zamku z rozbudowanym w 1939 roku tarasem i przebudowanym podcieniem wejścia. Fot. Schneider, kwiecień 1942 roku, z kolekcji Landesbildstelle Wartheland. Ze zbiorów Biblioteki Kórnickiej PAN.

View of the South facade of the Castle with rebuilt terrace and arcade entrance. Photographer: Schneider, April of 1942, Landesbildstelle Wartheland. From the Kórnik Library PAN.

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY

Najstarszy kościół parafialny w Osiecznej powstał zapewne w czasie lokacji miasta. Proboszcz fary miejskiej jest wymieniony już w końcu wieku XIV. O tym jak wyglądała ówczesna świątynia nie można powiedzieć nic pewnego. Współczesna forma kościoła jest wynikiem gruntownej przebudowy, jakiej dokonano z fundacji Górków około 1540 roku. Jednakże wewnątrz budowli wyglądało wtedy zapewne inaczej, gdyż zostało powtórnie przebudowane w formie późnobarokowej z inicjatywy Mikołaja Skoroszewskiego pod koniec XVIII wieku. W początkach wieku XIX zewnętrzny kształt kościoła poza odmienną formą wieży nie różnił się niczym od obecnego. Świątynia nie została uszkodzona w pożarze z 1793 roku, jednakże pół wieku później następnym dużym pożar w mieście zniszczył dach i wieżę kościoła. W „Przeglądzie Poznańskim” pojawił się artykuł opisujący wydarzenia w Osiecznej i nawołujący do niesienia pomocy poszkodowanym, a przede wszystkim do wnoszenia datków na odbudowę świątyni: „Okropnym nieszczęściem nawiedził Bóg ubogich mieszkańców miasta Osieczny, w powiecie Wschowskim. W dniu 2. sierpnia r. b. o godzinie 3. z południa, kiedy prawie cała ludność była zatrudniona pracą w polu, wybuchnął ogień, który w przeciągu jednego kwadransu rozszerzył się na trzy ulice a w dwóch godzinach znaczną część miasta zmienił w perzynę. Do spalonych budynków należą obory i stodoła proboszczowskie, pomieszkание wikariusza, szpital i szkoła; a nadto jeszcze z ślicznego kościoła parafialnego pozostały tylko mury, sklepienie i ołtarze, lecz wieża i organy się spaliły, tudzież dzwony się stopiły. [...] Wielkie to nieszczęście jest dla parafian katolickich w Osiecznie tem boleśniejsze, że już przed pogorzela będąc w biedzie i niedostatku, a teraz nie mając zasobów do wystawienia spalonych swych domów, nie mogą najmniejszym datkiem przyczynić się do odbudowania swego kościoła, a tu przychodzi jeszcze potrzeba wystawienia kilku nowych budynków mieszkalnych i gospodarczych”. Jak informuje tablica wmurowana w kruchcie kościoła, dach wyremontowano tego samego roku, nowe dzwony zawieszono w 1860-1861, a wieżę i wieżyczki odbudowano w 1869 roku. Trudno jednoznacznie określić czy forma helmu wieży była identyczna przed i po pożarze. Rycina z „Przyjaciela Ludu” wskazuje raczej na nieco odmienny kształt wieży kościelnej w 1840 roku.

Obok kościoła stała szkoła katolicka, która spaliła się w czasie pożaru. Odbudowano ją wkrótce w dzisiejszej formie. W początkach nowego wieku, kiedy zaczęło brakować pomieszczeń do nauczania zwiększającej się liczby dzieci,

wystawiono nowy budynek, ukończony w 1910 lub 1911 roku. W końcu lat sześćdziesiątych, podczas porządkowania placu spędu bydła, nazwanego później Placem 600-lecia, poszerzono również boisko szkolne. Właśnie od strony Placu 600-lecia, dawnych Piasków otwiera się jedyna panorama na budynek kościoła, stąd nie jest zaskoczeniem, że właśnie ujęcia świątyni od tej właśnie strony są najbardziej popularne.

THE HOLY TRINITY CHURCH

The oldest Parish Church was built around the same time as the town was established. Parish priest is mentioned in records at the end of the 14th Century. We can not be certain what the church looked like back then. Contemporary appearance of the church is the result of the great reconstruction of 1540 from Górka's fund. The interior design was different then present, because it was rebuilt in late baroque form initiated by Mikołaj Skoroszewski at the end of the 18th Century. In the beginning of the 19th Century the exterior of the church, besides the shape of the tower, was similar to contemporary. The building was not touched during the fire of 1793, but half of the century later the next fire in the town destroyed the roof and the tower of the church. In „Przegląd Poznański” journal an article that described events in Osieczna was published asking to help the victims of the disaster, and especially to raise the funds to rebuild the church. „Miserable misfortune God force upon the poor residents of Osieczna, in Wschowa district. On August the 2nd around 3 pm, when most of the residents worked in the field, the fire broke out and during 15 minutes spread to 3 streets and in 2 hours majority of the town vanished. The fire burned the cow shed and barn of the parish priest, curate's home, hospital and school; the Catholic Church was burnt; only the walls, vault and altar remained in place. The tower and the organ were completely burnt. The bells partially melted. [...] It is a great misfortune for the Catholic parishioners in Osieczna. Even before the fire they lived poorly just getting by. After the fire they do not have the money to rebuild the burned homes or the church, and there are no funds at all to build new homes or the church, and there are no funds at all to build new homes and buildings.”

A board in the vestibule of the church says that the roof was reconstructed during the same of the fire; new bells were hanged in 1860-1861. The main tower and other smaller towers were rebuilt in 1869. It is hard to say whether the structure of the new tower was identical to the one that was burnt. Picture from „Przyjaciel Ludu” journal shows slightly different shape of the church tower in 1840.

Next to the church there was Catholic School that burnt during the fire. It was reconstructed to its present appearance. In the beginning of the 20th Century when the number of children had grown it was necessary to build additional school building in 1910 or 1911. In the 1960's during cleanup of the 600-years Square, the school playground was widened. From the Square the panoramic view of the church is splendid and most popular.

Widok kościoła katolickiego od strony Placu 600-lecia. Po prawej stronie budynek szkoły katolickiej przed zbudowaniem nowego gmachu szkoły. Ze zbiorów autora.

View of the Holy Trinity Church from the 600-years Square. On the right the building of the Catholic school before the new one was built. From the collection of the author.

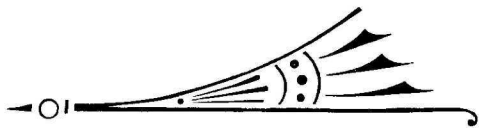
Widok kościoła parafialnego od strony ul. Bocznej. Fragment pocztówki, wysłanej w 1914 roku, ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

View of the Parish Church from Boczna Street. Fragment of the postcard, sent in 1914, from the collection of Janusz Wróblewski.

Ujęcie kościoła katolickiego i obydwu budynków szkoły katolickiej od strony obecnej ulicy Ojca Edwarda Frankiewicza. W tle wieża kościoła protestanckiego. Poczłtówka z lat trzydziestych XX wieku, ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

Scenery of the Parish Church and two Catholic school buildings from the Father Edward Frankiewicz Streer. In the background there is the Protestant Church tower. The postcard from the 30's of the 20th Century, from the collection of Andrzej Piaszczyński.

KOŚCIÓŁ KLASZTORNY I KLASZTOR

Trzecim charakterystycznym obiektem panoramy Osiecznej jest kościół klasztorny i klasztor Franciszkanów Reformatorów. Zakonnicy zostali sprowadzeni do miasta przez właściciela Osiecznej Adama Olbrachta Przyjemskiego w 1622 roku. Była to typowa fundacja okresu kontrreformacji, szczególnie w miastach będących silnymi ośrodkami protestantyzmu. Fundacja osiecka była drugą obok klasztoru w Miejskiej Górze fundacją franciszkańską Przyjemskiego. Klasztor zbudowano poza granicami miasta. Obok ufundowania budynków klasztoru i kościoła darczyńcy zadbali o wyposażenie nowego konwentu, przekazując mu okoliczne grunty, które z czasem stały się ogrodami klasztorными. Początkowo zakonnicy funkcjonowali przy drewnianym kościele i klasztorze, a kult dewocyjny skupiał się wokół obrazu św. Walentego. Córka Adama Olbrachta, Zofia Przyjemska i jej mąż Jan z Bnina Opaliński ufundowali w latach osiemdziesiątych XVII wieku nowy, murowany klasztor, zachowany do dnia dzisiejszego. W latach 1729-1733 z fundacji Marianny Mycielskiej i jej syna Józefa, właściciela Osiecznej, zbudowano nowy, murowany, zachowany do dziś kościół. Projektował go architekt Pompeo Ferrari. Po II rozbiore Polski, władze Pruskie systematycznie likwidowały klasztory na nowo zdobytych ziemiach, włączając ich dobra do domeny królewskiej. Tak stało się i z osieckim konwentem, który został zlikwidowany w roku 1834. Od 1842 zabudowania klasztorne wykorzystywano jako zakład dla księży demerytów (księży oskarżonych o moralne występki lub zgorzenie), który prowadzony był przez zakonników franciszkańskich. Na przełomie wieków kapelanem zakładu był ks. Steinmetz. W roku 1927 reformacji powrócili do klasztoru. W czasie II wojny światowej zostali z niego ponownie usunięci decyzją władz okupacyjnych. W tym czasie w klasztorze znajdowało się więzienie dla kobiet. Po II wojnie światowej zakonnicy powrócili do Osiecznej, prowadząc nowicjat franciszkański.

Wygląd kościoła i klasztoru nie zmienił się od momentu powstania murowanych budynków, przekształciło się za to ich otoczenie. W latach międzywojennych teren klasztorny otoczony był w większości zabudowaniami gospodarczymi, stodołami itp. oraz wiatrakami. Te ostatnie zniknęły w czasie II wojny światowej. Stojący niegdyś na uboczu miasta konwent, znalazł się w jego obrębie. Mur oddzielał teren klasztoru od ul. Krzywińskiej, obecnie Ojca Edwarda Frankiewicza i stykał się z zabudowaniami probostwa. W okresie powojennym również budynki mieszkalne zaczęły otaczać tereny klasztorne. Na części gruntu odkupionego od klasztoru wytyczono nową ulicę Mikołaja Kopernika, przy której rozpoczęto budowę nowego gmachu szkoły. Tereny

położone „za klasztorem” przeznaczono do zabudowy, co skłoniło zakon do zbudowania kolejnego muru, okalającego teren klasztorny od wschodu. Obecnie kwartał „za klasztorem” jest już niemal wypełniony zabudową, wzdłuż nowych ulic łączących od dawna funkcjonującą Miejską Drogę z ul. Kopernika.

THE FRANCISCAN CONVENT AND ITS CHURCH

The third distinctive, characteristic feature of Osieczna is the Convent Church and Convent of Franciscan Reformers. The friars were brought to the town by its owner Adam Olbracht Przyjemski in 1622. It was a typical fund of the Contra-Reformation period. Especially in towns that were strong protestant centers. The foundation in Osieczna was the second Franciscan convent established by Przyjemski; the first one was in Miejska Górka. The place for the buildings was chosen to be out of town limits. Beside the convent and the church the founders provided the furnishings for the new convent, also contributed land that was turned later into the gardens.

At first the friars used a wooden church and worship was directed to the painting of Saint Vincent. The new Convent building (built out of bricks) was founded in the 80's of the 17th Century by Zofia Przyjemska (Adam Olbracht's daughter) and her husband Jan z Bnina Opaliński. It is still used up to now. From 1729 to 1733 Marianna Mycielska and her son, Joseph, the owner of Osieczna, founded a new Church, built out of bricks, that is currently used as well. It was designed by an Italian architect Pompeo Ferrari. After the 2nd partitioning of Poland, Prussian authority was systematically closing down all monasteries on their new territories, taking over their estates and property into their Kingdom. Osieczna Convent was closed down in 1834. Since 1842 the buildings were used as home for priests accused of moral offences. In the beginning of the 20th Century its chaplain was parish priest Steinmetz. In 1927 the Franciscan Reformers returned to the Convent. During the Second World War they were removed again by German Authority. The buildings were used as a prison for women. After the war, the friars returned to Osieczna and beside the Convent there is also a Franciscan novitiate.

The appearance of the church and the Convent has not changed since it's been built, but the area around them has. Before the Second World War the Convent buildings were surrounded by cow sheds, barns and windmills. They disappeared during the war. The Convent that was out of city limits, had been joined to Osieczna. The fence built out of bricks separated the Convent area from Krzywińska Street (now Edward Frankiewicz Street) and was close to the parish priest estate. After the war residents started to build homes around the Convent grounds. A new street was created named after Mikołaj Kopernik and new school construction was started from the land that was bought from the Convent. Property around the Franciscans buildings were used to build new homes. The Convent needed another fenced wall from the East. The property around the Convent is now almost all filled with homes, joining Miejska Droga Street with Kopernika Street and other new avenues.

Widok zabudowań klasztornych z wieży kościoła katolickiego. W tle pracujący wiatrak przy Miejskiej Drodze. Fot. O. Edward Frankiewicz, lata trzydzieste XX wieku. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

View of the Convent building from the Parish Church tower. In the background the windmill is working by Miejska Droga. Photography by O. Edward Frankiewicz, from the 30's of the 20th Century. From the collection of Andrzej Piaszczyński.

To samo ujęcie w 2005 roku. Fot. autor.

The same view in 2005. Photographer: the author.

Ujęcie kościoła klasztorowego z narożnika ulic Pawła Steinmerza i Gostyńskiej. Figura Najświętszej Marii Panny stała w tym okresie na rozwidleniu dróg. Poczтівka wysłana w 1914 roku, wyprodukowana przez Reinicke & Rubin, ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

View of the Convent Church from the corner of Pawła Steinmerza and Gostyńska Street. Wayside shrine of Saint Mary was there at the cross roads. Postcard sent in 1914, published by Reinicke & Rubin, from the collection of Andrzej Piaszczyński.

Nieistniejący obecnie fragment nagrobka Anny Skalawskiej, zm. 1709, na cmentarzu przyklasztornym.
Fot. B. Kozłowski.

Non-existing fragment of the gravestone of Anna Skalawska, died 1709 at the graveyard surrounded the Convent. Photographer: B. Kozłowski.

To samo ujęcie z lat sześćdziesiątych XX wieku. Figura została przeniesiona na teren probostwa. Na rozwidleniu dróg zastąpił ją drogowskaz z charakterystycznymi żółtymi tablicami informacyjnymi. Zdjęcie nieznanego autora, ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

The same view from the 60's of the 20th Century. The wayside shrine was moved to the parish priest property. It was replaced on the cross roads by a sign-post with characteristic yellow information boards. Photo of an unknown author from the collection of Janusz Wróblewski.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI

Najstarsze wiadomości o kościele ewangelickim pochodzą z pierwszej połowy XVII wieku. Adam Olbracht Przyjemski w przywileju z 1635 roku pisał: „Kosciol ich [tj. ewangelików] terazniejszy nowo zbudowany, który leży [...] na Ulicy łąziebny, [...] na którym Koscielu Wierzyczkę dla dzwonka zbudować im pozwalam”. W wieku XVIII członkowie gminy na skutek prześladowań religijnych rozproszyli się po sąsiednich miejscowościach lub też udali się na Śląsk. Po wydaniu w 1769 roku przez Mikołaja Skoroszewskiego listu chroniącego protestantów z Osiecznej, gmina zaczęła się na nowo organizować. Następnym kościół zbudowano w roku 1791-1792, na rok przed przybyciem do miasta pastora i organizatora nowej gminy Johanna Martina Fechnera. W czasie pożaru w 1793 roku wypaliło się wewnątrz tego kościółka, jednakże mury pozostały nietknięte. Już w 1802 roku budynek nie był jednak w dobrym stanie, skoro opisywano go w ten sposób: „Ewangelicy-Luteranie mają mały, źle zbudowany drewniany kościół”. Kościół ten stał na parceli obok istniejącego do dzisiaj domu pastora, zbudowanego w 1876 roku. Charakterystyczna, pękata wieża tej świątyni, została postawiona w 1821 roku i jest widoczna na rycinach oraz fotografiach Osiecznej sprzed 1900 roku.

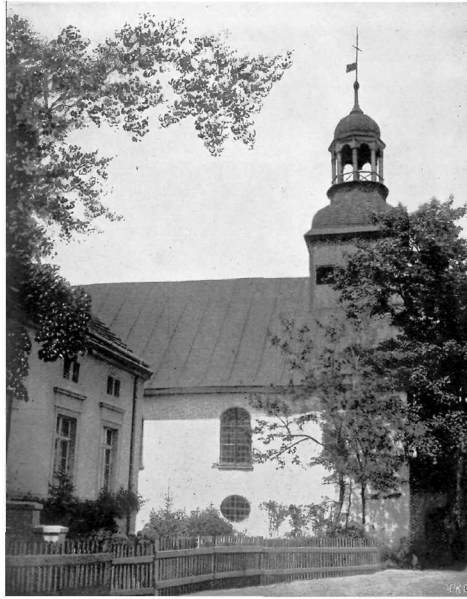
Między rokiem 1861 a 1864 dobra osieckie posiadał Heinrich Burkhard Abegg, który za namową pastora Carla Gustawa Böhmera zapisał w testamentie legat w wysokości 30 tys. talarów na budowę nowego kościoła. Inwestycja jednak nie została podjęta z braku odpowiedniego miejsca pod budowę. Ustalono, że nowa świątynia stanie na działkach zajmowanych przez szkołę i szpital ewangelicki. W 1893 roku zakupiono odpowiednią działkę pod budowę nowej szkoły. Nowy pastor osiecki Emil Taube wystarał się od ministra wyznań Bossego o dotację na budowę nowej szkoły, która stanęła latem 1897 roku. Jednocześnie przeniesiono z sąsiedniej działki szpital ewangelicki w nowe miejsce (na ówczesną ul. Leszczyńską 54), co nastąpiło jesienią 1897 roku. W tej sytuacji stare budynki szkoły i szpitala mogły zostać zburzone, a na ich miejscu rozpoczęła się budowa nowego kościoła. W następnym roku Negerer, majster budowlany z Leszna, rozpoczął prace murarskie i już w maju położono kamień węgielny, a w dwa lata później poświęcono nowy kościół. Przez krótki czas obydwie budynki świątyni stały obok siebie, co widoczne jest na pocztówkowych ilustracjach. Po 1900 roku stary kościół rozebrano. W 1975 roku zniknął także i nowy kościół.

THE PROTESTANT CHURCH

The oldest information about Evangelical Church comes from the 1st part of the 17th Century. Adam Olbracht Przyjemski in the privilege of 1635 wrote: „Their church was just built, it is [...] at Łaziebna Street [...] and I am allowing them to set up a tower for a bell”. In the 18th Century members of the commune moved out to other neighboring towns or went to Silesia because of the religious persecution. After 1769 Mikołaj Skoroszewski published the letter that protected the rights of the Protestants. The community started new order. Another new Protestant Church was built in 1791/1792, one year before that new Pastor Johann Martin Fechner came. During the fire of 1793 the interior of the church got burnt but the rest of the building remained untouched. In 1802 the building was in bad shape described as „Evangelical and Lutherans have small, not built right wooden church”. This church was built next to pastor's house that remained up to present time. Characteristic squabby tower of this church was built in 1821 and is visible in drawings and photos of Osieczna from before 1900.

Between 1861 and 1864 the owner of Osieczna property was Heinrich Burkhard Abegg. The pastor persuaded him to leave 30 thousand talars in testimony to the parish for building a new church. The investment was not accomplished because the place to build a new church was not found. It was agreed that the church will be built in the place of an old school and evangelical hospital. In 1893 the property was bought to build a new school. A new pastor of Osieczna Emil Taube was able to get a grant from the minister of religion Bosse to build the new school. It was ended in 1897. The hospital was moved to a new place (at former Leszczyńska Street 54) in fall of 1897. The old buildings of school and hospital were demolished and the new church was about to be built. Negerer, Master in building from Leszno started to build the church in the spring and in May the corner stone was placed. Two years later the church was consecrated. During that short time both building were standing next to each other what you can see while looking at the illustrations. After 1900 the old church was taken down. In 1975 also the new one was demolished.

Kościół protestancki, zbudowany w 1791-1792 roku, rozebrany w 1900 roku. Po lewej stronie widoczny fragment domu pastora. Fot. Rudolf Staban, koniec XIX wieku, reprodukcja z A. Taube, *Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde Storchnest*, Storchnest 1898.

Protestant Church built in 1791-1792, demolished in 1900. On the left fragment of the pastor's home. Photographer Rudolf Staban, the end of the 19th Century. The copy from A. Taube, *Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde Storchnest*, Storchnest 1898.

Budynek szpitala ewangelickiego, stojący obok „starego” kościoła. Rozebrany w 1897 roku. Fot. Rudolf Staban, koniec XIX wieku, reprodukcja z A. Taube, *Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde Storchnest*, Storchnest 1898.

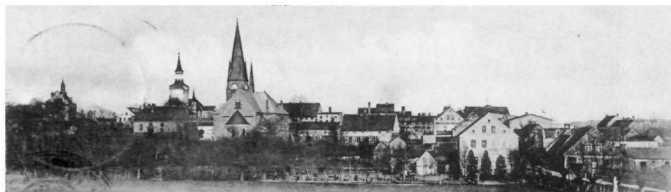
The building of evangelical hospital, next to the „old” church. It was demolished in 1897. Photographer Rudolf Staban, the end of the 19th Century. The copy from A. Taube *Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde Storchnest*, Storchnest 1898.

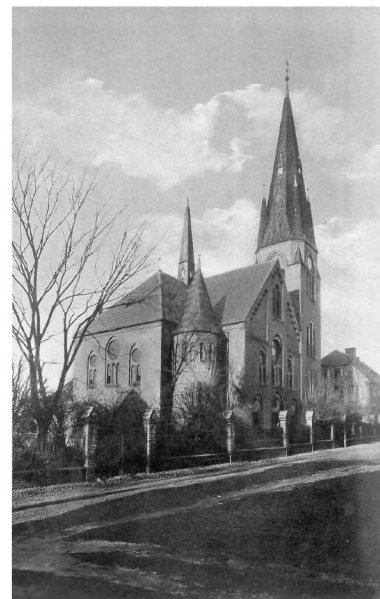
Widok miasta od strony Samicy. Na prawo od nowej bryły kościoła protestanckiego widoczna jest wieża starego kościółka. Pocztówka wysłana w 1900 roku. Ze zbiorów Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lesznie.

View of the town from the Samica River. On the right from the new Protestant Church we can see the tower of the old church. Postcard was sent in 1900. From the collection of Municipal Public Library in Leszno.

To samo ujęcie już po rozebraniu starego kościoła. Fragment pocztówki wysłanej w 1902 roku. Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Lesznie.

The same view after demolishing the old church. Fragment of the postcard sent in 1902. From the collection of the District Museum in Leszno.

Widok kościoła protestanckiego od strony ul. Szkolnej. W tle widoczny gmach szkoły ewangelickiej. Pocztówka wyprodukowana przez nieznanego wydawcę. Ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

View of the Protestant Church and Szkolna Street. In the background the Evangelical school building. Postcard published by an unknown author. From the collection of Janusz Wróblewski.

ULICE I RYNEK

Centrum miasta Osiecznej stanowiły Rynek i główna droga wylotowa – dzisiejsza ulice Kościuszki i Leszczyńska. Pocztówki i zdjęcia ukazują zmiany w wyglądzie budynków, burzenie starych i stawianie nowych gmachów, nowe nawierzchnie ulic i chodników, posadzone i wycinane drzewa. Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych zagospodarowano na nowo część z osieckich ulic, kładąc na nich nową nawierzchnię asfaltową. Przy okazji tych robót, wykonywano również prace „porządkujące” wygląd ulicznych pierzei. Miejscowy fotograf Bolesław Kozłowski pozostawił dokumentację owych zmian, która pozwala nam odtworzyć historię tych miejsc. Albumy komponowane przez niego miały konstrukcję chronologiczną. Otwierały je zdjęcia ulic przed remontem, z lakoniczną adnotacją fotografa „wczoraj”, zamykały zaś zdjęcia wykonane w tych samych miejscach już po remontach z adnotacją „dzisiaj”. W wypadku albumu dokumentującego przebudowę ulicy Szkolnej w 1960 roku szczególnie widoczna jest względność pojęcia czasu. Piętnaście lat po „dzisiaj” z roku 1960, wygląd ulicy zmienił się gruntownie, a moment przemiany dokumentują fotografie wykonane z ukrycia przez anonimowego fotografa, ukazujące burzenie wieży kościoła ewangelickiego. Po dalszych dwudziestu pięciu latach owo „dzisiaj” Bolesława Kozłowskiego straciło już zupełnie swój wyraz.

STREETS AND THE MARKET SQUARE

Most important parts in Osieczna were the Market Square and Main Street, contemporary Kościuszki and Leszczyńska Street. Postcards and photos show changes in architecture, the appearance and fading away of the buildings, new road surfaces and pavements, planted and cut off trees. In the 50's and 60's street were covered with asphalt. Also the facade of the streets was changed. Photographer Bolesław Kozłowski documented those changes, showing the relativity of the time passing by. His photo albums were composed in chronological order. They showed pictures of the streets before the changes that were marked as „yesterday” and the picture of „today” followed. The relativity of time is particularly visible while looking at reconstruction elements of Szkolna Street. 15 years after „today” of 1960 was a lot different then today. The view of the street had changed drastically; these moments were documented by photos taken by anonymous photographer. It shows the demolition of the Evangelic Church tower. After another 25 years, the word „today” has lost its meaning.

Widok ulicy Kościuszki w kierunku ulicy Leszczyńskiej. Fragment pocztówki z 1908 roku, wyprodukowanej przez Franza Riegnera, ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.

View of the Kościuszki Street towards Leszczyńska Street. Fragment of the postcard from 1908, produced by Franz Riegner, from the collection of University Library in Poznań.

wczoraj...

dzisiaj
(1959)

Zdjęcia wykonane w 1959 roku przez Bolesława Kozłowskiego podczas remontu ulicy Szkolnej. Ze zbiorów Miejskiej Biblioteki Publicznej w Osiecznej.

Photos taken in 1959 by Boleslaw Kozlowski during the reconstruction of Szkolna Street. From the collection by Municipal Public Library in Osieczna.

Zdjęcia wykonane w połowie 1975 roku przez nieznanego fotografa. Uchwycona została chwila zrzucania hełmu wieży kościoła protestanckiego. Ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

Photos taken in the middle of 1975 by an unknown photographer. They captured the moment of taking down the top of the Protestant Church tower. From the collection of Janusz Wróblewski.

Współczesny widok w głąb ulicy Szkolnej. Fot. autor.

Contemporary view of Szkolna Street. Photography taken by the author.

Trzy ujęcia Rynku z wieży kościoła katolickiego. Pierwsze wykonano pomiędzy 1913 a 1918, drugie w latach trzydziestych XX wieku, trzecie w 1968 roku. Obserwacja południowej pierzei na pierwszej i drugiej ilustracji placu pozwala dostrzec jej znaczne przekształcenia. Pomiedzy druga a trzecia ilustracja zmienił się również kształt fasady ratusza. Ze zbiorów Stanisławy Matyja, Andrzeja Piaszczyńskiego i autora.

Three views of the Market Square from the Parish Church Tower. First was taken in the period of 1913 to 1918. The second one in the 30's of the 20th Century, the third in 1968. While looking at the South frontage of the Square on the first and second illustration we can notice the significant change. The second and third picture shows different structure of the Town Hall facade. From the collection of Stanisława Matyja, Andrzej Piaszczyński and the author.

Północno-wschodni narożnik Rynku w latach trzydziestych (fotograf nieznany) i w latach sześćdziesiątych XX wieku (for. Bolesław Kozłowski). Ze zbiorów Janusza Wróblewskiego i Andrzeja Piaszczyńskiego.

North-East corner of the Market Square in the 30's (photographer unknown) and in the 60's of the 20th Century (taken by Bolesław Kozłowski). From the collection of Janusz Wróblewski and Andrzej Piaszczyński.

Południowo-zachodni narożnik Rynku około 1910 roku na pocztówce czarno-białej wydanej w wersji niemieckiej przez H. Krella. Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Lesznie.

South-West corner of the Market Square around 1910 on the black and white postcard published in German by H. Krell. From the collection of District Museum in Leszno.

To samo ujęcie na pocztówce kolorowej wyprodukowanej przez tego samego wydawcę w wersji polskiej. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

The same view in the colored postcard in Polish. From the collection of Andrzej Piaszczyński.

Ten sam fragment placu na zdjęciu wykonanym w 1919 roku, przez nieznanego fotografa. Ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

The same fragment of the Square in the picture taken in 1919 by an unknown photographer. From the collection of Janusz Wróblewski.

Ujęcia Rynku w okresie powojennym.

Views of the Market Square after World War II.

Fragment zachodniej pierzei Rynku. Zdjęcie z początku XX wieku, wykonane przez nieznanego fotografa. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

Fragment of the West frontage of the Market Square. Picture from the beginning of the 20th Century taken by an unknown photographer. From the collection of Andrzej Piaszczyński.

Pompa na Rynku w zimowej scenerii. Fot. Bolesław Kozłowski, lata 50.-60. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

The pump on the Market Square in winter scenery. Photographer Bolesław Kozłowski, 50's-60's. From the collection of Andrzej Piaszczyński.

Wschodnia pierzeja Rynku w latach siedemdziesiątych XX wieku. Zdjęcie wykonane przez nieznanego fotografa. Ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

East frontage of the Market Square in the 70's of the 20th Century. Picture taken by an unknown photographer. From the collection of Janusz Wróblewski.

Ratusz w Osiecznej przed przebudową w latach trzydziestych XX wieku. Zdjęcie nieznanego autora z kolekcji Andrzeja Piaszczyńskiego.

The Town Hall in Osieczna before the rebuilding in the 30's of the 20th Century. The picture taken by an unknown author, from the collection of Andrzej Piaszczyński.

Ratusz osiecki z okresu referendum z 1946 roku. Wskazuje na to napis „3xTak” – hasło obozu rządzącego. Zdjęcie nieznanego fotografa ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

The Town hall from the period of referendum in 1946. It shows the sign „3xYES” motto of the authority. Picture taken by unknown photographer from the collection of Andrzej Piaszczyński.

Pierwszy, drewniany budynek ratusza w Osiecznej spłonął wraz z archiwum miasta w 1793 roku. Obecny, murowany ratusz, powstał po 1862 roku. W latach trzydziestych XX wieku przebudowano jego fasadę. W latach siedemdziesiątych na sąsiedniej parceli powstał nowy budynek Urzędu Miasta i Gminy, połączony ze starym ratuszem. Parter dawnego budynku przeznaczono na siedzibę biblioteki.

The first Town Hall building in Osieczna was made out of wood and burnt with the town archives in 1793. Contemporary, build out of brick Town Hall was built in 1862. In the 30's of the 20th Century the facade was rebuilt. In the 70's on the building lot next to it new building of Department of Municipality and local administration of a commune council was built and was connected to the old Town Hall. The ground floor of the building is used as a public library.

Ujęcia z Rynku w głąb ulicy Leszczyńskiej (obecnie Kościuszki). Pierwsze i drugie wykonano około 1910 roku, trzecie w okresie międzywojennym, czwarte w czasie II wojny światowej. Ostatnie ujęcie ukazuje współczesny widok ulicy Kościuszki. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego, Kornelii Szczepaniak, Sabiny Modrzyńskiej.

View of the Market Square into Leszczyńska Street (at present Kościuszki). The first and the second picture was taken around 1910, third before the Second World War and the fourth during the War. The last view shows contemporary appearance of Kościuszki Street. From the collection of Andrzej Piaszczyński, Kornelia Szczepaniak and Sabina Modrzyńska.

Ujęcie ulicy Leszczyńskiej (obecnie Kościuszki) w kierunku Rynku. Na pierwszym planie gmach poczty, zbudowany w ostatnich latach XIX wieku. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

W latach czterdziestych XIX wieku w Osiecznej funkcjonowała stacja przepiętowa koni, dla wozów pocztowych, jeżdżących na trasie z Leszna do Śmigła. Pracownicy stacji mieli prawo znakowania przesyłek, bowiem istnieją stemple z Osiecznej już z lat trzydziestych XIX wieku. Regularny urząd pocztowy powstał zapewne w latach sześćdziesiątych XIX wieku, nie wiadomo jednak gdzie się mieścił. W końcu XIX wieku nowy właściciel Osiecznej Heinrich Heydebrand sfinansował budowę nowego gmachu poczty, który następnie wydzierżawił. Obok, na ulicy Zamkowej powstał w latach 1902-1903, również z inicjatywy dziedzica dóbr osieckich, budynek przedszkola.

View of Leszczyńska Street (at present Kościuszki) towards the Market Square. We can notice the Post Office building, built at the end of the 19th Century. There was a relay depot of horses for post office wagons riding from Leszno to Śmigiel. They are described as early as in the 40's of the 19th Century. The employees of the depot did stamp the mail, because there is stamped mail from the 30's with the postmark from Osieczna. The regular post office was established in the 60's of the 19th Century, but we can not be certain where it was located at. At the end of the 19th Century the new owner of Osieczna Heinrich Heydebrand founded the new post office building that he later leased. Next to that building in 1902-1903 on Zamkowa Street, the lord of the manor from Osieczna built a pre-school building.

Plac 600-lecia, dawniej nazywany „Piaski”, na którym znajdował się skup bydła. Na zdjęciu nieistniejący budynek skupu z zagrodami dla zwierząt. Po lewej stronie widoczny remont boiska szkolnego. Zdjęcie wykonane przed 1970 rokiem, przez nieznanego fotografa, w zbiorach Barbary Karmolińskiej. Na placu znajduje się również siedziba straży pożarnej (w okresie międzywojennym zwieńczona drewnianą wieżą obserwacyjną) oraz zbudowany w 1913 roku budynek gazowni miejskiej. Gaz tam wytwarzany używany był do zasilania ulicznych latarni. W 1922 roku urządzenia gazowni sprzedano, a w 1928-1929 roku w budynku ulokowano elektrownię miejską. Zaopatrywała ona w prąd nie tylko lampy uliczne, ale i domy prywatne. W zmodernizowanym budynku elektrowni mieści się obecnie Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury.

The 600-year Square, formerly called „Sands”, was used as a place to trade cattle. This picture shows non-existing purchasing centre of cattle with stockyards. On the left we can see the reconstruction of the school playground. The picture was taken before 1970 by unknown photographer, from the collection of Barbara Karmolińska.

The fire department is on the square (before the War it had the wooden observation tower) as well as municipal gas-plant built in 1913. Gas generated there was used to supply the power to the lamp posts in the town. In 1922 the gas-pipe equipment was sold, in 1928-29 the electrical power-plant was located there. It supplied the power not only to the lamp posts but also to private homes. Contemporarily the building is used by Municipal Culture Center.

Storchnest i. P.
St. Josephshaus der Gränen Schwestern

Budynek zakładu Sióstr Elżbietane (dom św. Józefa), ufundowany w 1900 roku przez właściciela Jeziorek Hansa Haschego. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego. Gmach powstawał w kilku etapach do roku 1904, a zamieszkało w nim kilka sióstr ze zgromadzenia św. Elżbiety węgierskiej, sprowadzonych ze Śląska. Do 1940 roku w domu tym mieścił się zakład dla umysłowo chorych dziewcząt oraz przedszkole. Przejściowo w okresie I wojny światowej mieścił się w nim również szpital polowy, a w 1919 roku siedziba starosty powiatu leszczyńskiego. W czasie okupacji hitlerowskiej zakład zlikwidowano, a budynek przejęła NSDAP. Po zakończeniu działań wojennych w budynku mieściło się przedszkole, prowadzone początkowo przez siostry, zaś od 1962 roku przez administrację i pracowników cywilnych. Siostry zostały zmuszone do wynajmowania budynku. Stąd zapewne na drugim zdjęciu na gmachu zakładu umieszczono flagi państwowe z okazji 1000-lecia państwa polskiego, 1966 rok. Władze kościelne w tym samym czasie obchodziły uroczystości rocznicy 1000-lecia chrztu Polski. Zdjęcie wykonał Bolesław Kozłowski. Ze zbiorów Miejskiej Biblioteki w Osiecznej.

Building of st. Elizabeth-sister convent (st. Joseph House), founded in 1900 by the owner of Jeziorki Hans Hasche.

The building was established in stages until 1904, and the sisters from the convent of Saint Elizabeth of Turingia moved in there from Silesia. Until 1940 it was used as an institution for retarded girls and pre-school. During the First World War it was used as a field hospital and after 1919 the starost of a Leszno district had offices there. During Hitler's occupation the institution was closed down and NSDAP moved into the building. After the War the building was used as convent preschool, later on it was run by administration and civil employees. Elizabethan sisters had to lease the building. On the second picture (photographer B. Kozłowski) we can notice national flags on the building because of 1000 years of Polish State. The Church authorities at the same time celebrated 1000 years of the baptism of Poland.

WIATRAKI

Tradycja młynarstwa w Osiecznej sięga czasów średniowiecza. Pierwsza wzmianka o młynie w mieście pochodzi z pierwszej połowy XV wieku, a o wiatraku z drugiej połowy tego samego stulecia. W 1793/1794 roku było w Osiecznej dziewięciu młynarzy; w 1834 i 1846 było jedenaście młynów wietrznych i jeden wodny; w 1890 roku dwanaście młynów wietrznych; w 1943 było pięć młynów.

Wiatraki grupowały się w trzech rejonach miasta. Pierwsze skupisko istniało za klasztorem, wzdłuż drogi do Krzywina i Miejskiej Drogi. Drugie skupisko istniało za przedmieściem Łącko. Razem w północnej i północno-wschodniej części miasta działało do sześciu wiatraków. Trzecie duże skupisko młynów wietrznych występowało przy drodze do Leszna, na wzgórzu Szubienica i nieistniejącym wzgórzu, schodzącym do ul. Jeziorokowskiej, w miejscu zniszczonym przez wytwórnię prefabrykatów betonowych. Stało tam, według różnych źródeł sześć lub siedem młynów. Obecnie przetrwały trzy wiatraki, najstarszy z nich został zbudowany w 1729 roku, dwa pozostałe w drugiej połowie XVIII wieku.

Istnieją dwie pocztówki, z okresu sprzed II wojny światowej, przedstawiające młyny przy ul. Leszczyńskiej, jednakże nie można ich datować ani nie wiadomo kto był ich wydawcą. Przedstawiają one sześć wiatraków. Znanych jest też kilka zdjęć z okresu międzywojennego, ilustrujących rozmieszczenie młynów za klasztorem. Głównym obiektem na tych fotografiach jest jednakże klasztor, zaś młyny znajdują się w tle. W okresie po II wojnie światowej, wiatraki stały się jedną z wizytówek miasta.

Wiatraki przy drodze do Leszna. Pocztówka wyprodukowana w 1959 roku. Fot. Bolesław Kozłowski.

The windmills by the road to Leszna. The postcard produced in 1959. Photography taken by Bolesław Kozłowski.

WINDMILLS

The tradition of flower milling in Osieczna comes from the Middle Ages. First note about the mill in the town comes from the first half of the 15th Century, and about the windmill from the second half of the 15th Century. In 1794 there were 9 millers in Osieczna. In 1834 and 1846 there were 9 windmills and one water mill. In 1890 there were 12 windmills and in 1943 only 5.

The windmills were located in three areas of the town. First area was situated behind the Franciscan Convent, along Krzywińska Street and Miejska Droga Street. The second area was behind Łącko. Together in North and North-East part of town there were 6 windmills. The third area concentration of windmills was located by the road to Leszna, on Szubienica Hill (Gibbet Hill) and on not existing hill that was going down to Jeziorokowska Street, replaced by prefabricated concrete company. There were 6 or 7 windmills according to different sources. There are three of them left, the oldest one built in 1729, the other two in the second half of the 18th Century. There are two postcards showing the windmills along Leszczyńska Street from the period before the Second World War, but we do not know who the publisher was, and when exactly they were published. They show six windmills.

There are other postcards that show the windmills around the Convent also from the period before the Second World War. They are pictures of the Convent buildings and the windmills are in the background. After the Second World War, the three windmills became the symbol of the town.

Wiatrak przy Miejskiej Drodze w latach trzydziestych XX wieku. Fot. Edward Frankiewicz. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

The windmill on Miejska Droga Street in the 30's of the 20th Century. The photography taken by Edward Frankiewicz. From the collection of Andrzej Piaszczyński.

Zdjęcie wiatraka Józefa Heinze w zimowej scenerii.
Fot. Bolesław Kozłowski, ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

The photo of the windmill owned by Józef Heinze in winter scenery.
Photo taken by Bolesław Kozłowski, from the collection of Janusz Wróblewski.

Wóz ze zbożem przy młynie. Fotograf niezany, ze zbiorów Weroniki Heinze.

The wagon with corn at the windmill. Photographer unknown. From the collection of Weronika Heinze.

Zdjęcie młyna za klasztorem, stojącego przy Miejskiej Drodze jest rzadkim przedstawieniem wiatraka w trakcie pracy. Wiatraki koźlaki zawdzięczają swoją nazwę charakterystycznym elementom konstrukcji młyna, tzw. koziom. Znajdują się one w dolnej części budowli i służą podtrzymaniu pionowej belki głównej (słupa głównego) wiatraka. Obecnie koźły są niewidoczne, gdyż dolna część wiatraków jest zabudowana. Głównym elementem konstrukcji młyna jest wspomniana już belka główna (nieruchoma), wokół której wiatrak się obracał. Za pomocą wystającego dyszla można było – w zależności od kierunku wiejącego wiatru – obrócić całą konstrukcję. Specjalne łopaty w śmigłach, umożliwiały regulację ich powierzchni, zaś obracający się dzięki sile wiatru wał, przenosił, za pomocą odpowiednich przekładni, ruch obrotowy śmigieł na kamienie miące. Te wykonane były z naturalnego piaskowca (ślązaki) lub były produkowane fabrycznie z cementu z drobkami kwarcu (francuzy). W okresie powojennym stopniowo rezygnowano z napędu wietrznego, a kamienie młyńskie wprawiano w ruch za pomocą silników elektrycznych. Ostatni osiecki młynarz – pan Józef Heinze – pracował w wiatraku niemal do swojej śmierci w 1981 roku.

Picture of the mill behind the Convent by Miejska Droga Street is a rare example of the windmill at work. Name of the windmills called *koźlak* comes from the element of the mill construction – *koziol*. They are located in the lower part of the construction, and they support vertical beam (main post) of the windmill. The koziols are invisible because they are covered – the lower part of the windmill is built in. The main element of the construction is vertical beam (static) that the windmill was rotating around. Thanks to the exterior shaft – according to the wind direction – the whole structure could be rotated. Special spades in the propeller controlled its surface and rotating with the wind shaft using the appropriate gears carried the rotation movement into the grinding stones. The stones were made out of natural sandstone or prefabricated from concrete with addition of quartz. After the war the wind motion was replaced by electro motion. The last miller in Osieczna Mr. Józef Heinze worked in windmill till 1981 almost until he died.

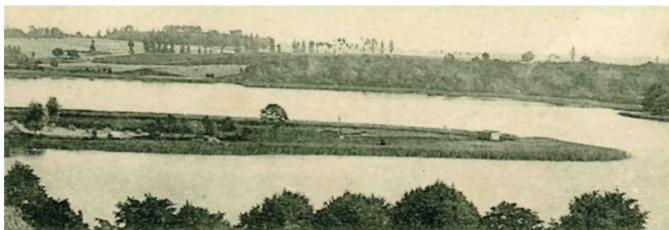
LETNISKO

Najwcześniejsze informacje na temat osieckiego letniska pochodzą z drugiej połowy XIX wieku. Na planie sporządzonym w 1864 roku widnieje adnotacja o istnieniu budynku, określanego jako Badehaus. Pierwsze widoki letniska, powstały w początku XX wieku. Półwysep, na którym obecnie mieści się plaża, był wówczas uprawiany, porastały go łąki, było tam też kilka stawów. Na brzegu jeziora funkcjonował drewniany budynek z sześcioma pomieszczeniami, z którego schodziło się po stopniach do wody. Obok łazienek (Badeanstalt) stała restauracja z ławami dla gości na zewnątrz. Zapewne w tym samym czasie zasadzono również aleję lipową na ulicy Gostyńskiej, prowadzącą w kierunku letniska. Budynek łazienek uległ zniszczeniu w końcu I wojny światowej. Na początku lat dwudziestych dr Bronisław Świdorski z Leszna promował założenie w Osiecznej uzdrowiska. Pojawiły się też pomysły kompleksowego zagospodarowania półwyspu. W roku 1924 magistrat miasta wykupił działki nad jeziorem i w miejscu starych łazienek zorganizowano nowy budynek kąpielowy, z poszerzoną plażą i pomostami. Zbudowano też nową restaurację, czynny był hotel. Budynek łazienek uległ zniszczeniu po II wojnie światowej. W latach pięćdziesiątych zorganizowano nad jeziorem nową plażę. Usunięto trzciny, nawieziono piasek i zbudowano nowe

pomosty. Jednocześnie na półwyspie jeziornym zaczęły powstawać ośrodki wypoczynkowe okolicznych zakładów pracy. W początku lat dziewięćdziesiątych zburzono stary budynek restauracji, a większość ośrodków została sprywatyzowana.

RESORT

The earliest information about the resort in Osieczna comes from the 2nd half of the 19th Century. The plan of 1864 shows notes about the building called „Badehaus”. First view of the resort comes from the beginning of the 20th Century. The Peninsula, place where the resort is located, used to be ploughed and covered with meadows and single ponds. On the lakeside there was a wooden building with 6 rooms, with stairs coming down to water. Beside the bathrooms (Badeanstalt) there was a restaurant with benches outside. At the same time the Linded Alley was planted along the lake and Gostyńska Street, leading to the resort. The building vanished during the First World War. In the early 20's Doctor Bronisław Świdorski promoted the idea of establishing a health resort in Osieczna. There were many new ideas of complex management of the peninsula. In 1924 Municipal Authorities bought the property around the lake and in place of the bath building they built a new one, with broad beach and foot bridges. The restaurant was remodeled and turned into a hotel. The bathroom building was destroyed after the Second World War. In the 50's a new resort was established. The reed was removed, new sand brought in, new foot bridges constructed. The new rest homes were built by several companies from the area. In the 1990's the restaurant building was demolished and the majority of rest homes were sold to private owners.

Widok półwyspu na Jeziorze Łoniewskim na początku XX wieku. Fragment pocztówki z 1903 roku, ze zbiorów Janusza Wróblewskiego.

View of the Peninsula on Łoniewskie Lake at the beginning of the 20th Century. Fragment of the postcard, 1903, from the collection of Janusz Wróblewski.

Budynek kąpielowy, istniejący w początku XX wieku na półwyspie Jeziora Łoniewskiego. Po prawej stronie, na drugim planie, widoczne są stogi siana. Plaża wówczas nie istniała, bowiem nie zażywano kąpeli słonecznych, stąd bezpośrednie zejście od budynku do wody. Z kolei kąpiele wodne uważane były za lecznicze i nie miały wiele wspólnego z dzisiejszym pływaniem. Pocztówka ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego.

Bath building, established at the beginning of the 20th Century on the Peninsula of Łoniewskie Lake. On the right, in the background there are haystacks. The beach did not exist at that time, because tanning was not popular therefore the entrance comes down directly to water from the building. Bathing was considered therapeutic and had nothing to do with swimming. Postcard from the collection of Andrzej Piaszczyński.

Pocztówki przedstawiające letnisko w Osiecznej w początku XX wieku. Główną atrakcją była restauracja, gdzie na świeżym powietrzu można było zjeść i wypić przy muzyce. Pierwsza restauracja stała wśród topoli przy wejściu na półwysp. Ze zbiorów Andrzeja Piaszczyńskiego i Janusza Wróblewskiego.

Postcard shows the resort in Osieczka in the beginning of the 20th Century. The main attraction was the restaurant where one could drink and eat dinner outdoors while listening to the music. The first restaurant was built around the popular trees, close to the entrance to the peninsula. From the collections of Andrzej Piaszczyński and Janusz Wróblewski.

Widoki na letnisko osieckie w latach trzydziestych XX wieku. Pocztówki i zdjęcia z kolekcji Andrzeja Piaszczyńskiego i Janusza Wróblewskiego.

Views of Osieczka resort in the 30's of the 20th Century. Postcards and photos from the collections of Andrzej Piaszczyński and Janusz Wróblewski.

Okolo 1914 roku stare łazienki nad jeziorem strawił pożar. Nowe miały już inny kształt i były przystosowane nie tylko dla potrzeb leczniczych ale przede wszystkim rekreacyjnych. Zorganizowano pomosty kąpielowe, oraz łódki do pływania po jeziorze. Za budynkiem łazienek funkcjonowała mała plaża. Drewniane zabudowania łazienek uległy zniszczeniu pod koniec wojny. Poczłtówka z okresu II wojny światowej, ze zbiorów Kornelii Szczepaniak.

Around the 1914 the old bath building was burnt in the fire. The new one had different structure and was built not only for therapeutical purposes but mostly for recreation. The foot bridges were built, boats were brought in to go around the lake. Behind the building there was a small beach. The wooden construction of the buildings was destroyed at the end of the War. The postcard comes from the period of the Second World War, from the collection of Kornelia Szczepaniak.

W latach pięćdziesiątych XX wieku zorganizowano nową plażę (na którą nawieziono piasek) oraz zagospodarowano cały półwysep jeziora, zabudowując go stopniowo ośrodkami wypoczynkowymi. Nowa plaża ma charakter wyłącznie rekreacyjny. Ze zbiorów autora.

In the 50's of the 20th Century a new beach was established and the peninsula was brought into cultivation, building recreational homes. The new beach is typically recreational. From the collection of the author.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Poznaniu (www.poznan.ap.gov.pl/publik.htm)

Zespoły:

Akta miasta Osieczna (okres staropolski); Cechy miasta Osieczna (m.in. akta cechów i bractw młynarzy, piekarzy, krawców, płócienników, szewców, okres staropolski i XIX wiek); Majątek Osieczna – Heydebrand (m.in. fragmenty archiwum Helldorffów i Heydebrandów, dziennik Heinricha Heidebranda, testament Bernharda Heinricha Helldorffa, okres 1782-1944); Majątek Osieczna – Heydebrand (plany i mapy z przełomu XIX i XX wieku); Akta stanu cywilnego parafii ewangelickiej w Osiecznej (okres 1775-1904); Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Osiecznej (księgi chrztów, małżeństw i zgonów z okresu 1818-1829).

Archiwum Państwowe w Lesznie (www.archiwum.leszno.pl)

Zespoły:

Akta Miasta Osieczna (okres 1815-1950 – ponad 700 sygnatur); Akta Gminy Osieczna (okres 1833-1954); Urząd Miasta i Gminy w Osiecznej (okres 1973-1989); Rada Narodowa Miasta i Gminy w Osiecznej (okres 1973-1990); Starostwo Powiatowe w Lesznie (okres 1919-1939, 1955-1950); Powiatowa Rada Narodowa w Lesznie (okres 1945-1950); Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Lesznie (okres 1950-1973); Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Osiecznej (okres 1950-1972); Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Osiecznej (okres 1955-1972); Komitet Miejsko-Gminny PZPR w Osiecznej (okres 1973-1989); Urząd Stanu Cywilnego w Osiecznej (księgi urodzeń, małżeństw i zgonów z okresu 1874-1902); Okręg XII Kół Śpiewaczych w Lesznie – Koło Śpiewu „Lutnia” w Osiecznej (okres 1906-1969).

Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk (www.bkpan.poznan.pl)

Biblioteka Szachowa Tassila von Heydebrand und der Lasa – w XIX wieku jedna z ważniejszych kolekcji, słynąca z unikatowych rękopisów i starodruków poświęconych szachom, liczy prawie 3 tysiące sygnatur;

Korespondencja von Heydebrandów: sygn. Sz. 417 M – Sz. 494 M;

Dzienniki von Heydebrandów: sygn. Sz. 20015 M i Sz. 20016 M;

Materiały Heinza von Heydebranda (właściciela Osiecznej od 1924 do 1945) [w:] *Varia ze spuścizny Kyryla Sosnowskiego*, sygn. BK 11386;

Fotografie i pocztówki przedstawiające zamek w Osiecznej: [w:] *Fotografie i fragmenty wspomnień rodzinnych ze spuścizny Kyryla Sosnowskiego*, sygn. BK 11293;

Plany zamku i majątności Osieczna, sygn. PL IX 479-513, M I 133, M II 250, M III 558, M IV 197, M IV 200, M IV 202;

Albumy z fotografiami rodzinnymi von Heydebrandów oraz fotografie luźne, sygn. Fot. I 4962-4971, I 5814-5816, II 2842, IV 7297.

Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu (www.bracz.edu.pl)

Czytelnia Zbiorów Specjalnych:

Materiały Wacława Nawrockiego, zebrane w latach 1945-1961, sygn. 3794/II, 3783/V, 3789/V, 3790/III, 3791/III, 3795/I, 3811/III, 3813/II;

Rękopisy, sygn. 703, 2071 („Chronik von Storchnest”), 2099, 2420;

Dokumenty, sygn. 91 (przywilej Adama Olbrachta Przyjemskiego z 1635 roku).

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (www.aap.poznan.pl)

W aktach Konsystorza i Kurii Arcybiskupiej znajdują się pojedyncze jednostki archiwalne dotyczące domu dla księży demerytów, szpitala, szkoły i domu dla emerytów w Osiecznej; w aktach wizytacyjnych diecezji i dekanatów – opisy kościoła i parafii w Osiecznej; w aktach metrykalnych – księgi chrztów, małżeństw i zgonów z parafii rzymskokatolickiej z lat 1794-1940; w zbiorze rękopisów, sygn. mps II/47, znajduje się odpis kroniki klasztoru Reformatorów w Osiecznej; w zbiorze akt klasztornych – kronika klasztoru Reformatorów z okresu 1621-1809;

Obok podanych adresów internetowych warto konsultować stale rozbudowywane bazy danych: „Spis zespołów archiwalnych SEZAM” (baza.archiwa.gov.pl/sezam/index.php) oraz „Inwentarz zespołów archiwalnych” (baza.archiwa.gov.pl/sezam/iza.php) na stronach Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (www.archiwa.gov.pl).

Artykuły i opracowania:

Wiadomości na temat przeszłości miasta Osiecznej są w przeważającej liczbie przypadków rozproszone w czasopismach, pracach zbiorowych, słownikach, encyklopediach itp. Poniżej podano tylko najważniejsze z nich.

Wiele informacji na temat historii miasta i gminy Osieczna znajdują się kolejnych numerach czasopisma „Zeszyty Osieckie”, numery 1(1993)-12(2004) oraz w opracowaniach monograficznych: Frankiewicz Edward, *Osieczna. Zarys historyczny*, Leszno 1939 (dwa znane egzemplarze znajdują się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu i Muzeum Okręgowym w Lesznie); Frankiewicz Edward, „Osieczna. Zarys historyczny”, wyd. 2, Opole 1986 (maszynopis); Frankiewicz Edward, *Osieczna w walce o niepodległość. Zarys historyczno-kulturalny do dziejów Ziemi Leszczyńskiej 1890-1919*, Osieczna 1939; Jędraś Stanisław, *Osieczna i jej dzieje*, Osieczna-Leszno 1991; Wędzki Andrzej, *Osieczna. Z dziejów miasta szlacheckiego w przedruzbiorowej Rzeczypospolitej*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza”, 19:2(1994), s. 7-30, (przedruk w „Zeszytach Osieckich”). Warto również skonsultować hasła słownikowe zawarte w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, t. 3, z. 3, red. A. Gašiorowski, Poznań 1997, s. 456-470; Call[er] E.[Edmund], *Osieczna*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, W. Walewski, t. 7, Warszawa 1886, s. 624-625; Zierhofferowie Z. i K., *Nazwy miast Wielkopolski*, Poznań 1987, s. 110-111.

Ogólne wiadomości o regionie leszczyńskim można znaleźć w: Świderski Bronisław, *Ilustrowany opis Leszna i ziemi leszczyńskiej*, Leszno 1928; *Ziemia leszczyńska*, red. J. Deresiewicz, Poznań 1966.

O kościele katolickim i klasztorze Reformatów w Osiecznej warto przeczytać w: Kozierowski Stanisław, *Schematyzm historyczny ustrojów parafialnych dzisiejszej Archidiecezji Poznańskiej*, Poznań 1935; Lukaszewicz Józef, *Krótki opis historyczny kościołów parafialnych, kościółków, kaplic, klasztorów, szkółek parafialnych, szpitali i innych zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej*, t. 2, Poznań 1859, s. 258-263.

Informacje o kościele protestanckim i gminie ewangelickiej znajdują się w czasopiśmie „Gemeindeblatt der evangelischen Kirchengemeinde Storchnest”, wydawanym w latach 1913-1917 (Biblioteka Kórnicka PAN, sygn. Cz 21429); oraz opracowaniach Taube Albert, *Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde Storchnest*, Storchnest 1898; Werner Albert, *Geschichte der evangelischen Parochien in der Provinz Posen*, Posen 1898, s. 390-393;

O gminie żydowskiej w: Heppner Aron, Herzberg Izaak, *Aus Vergangenheit und Gegenwart der Juden und der jüd. Gemeinden in den Posener Landen*, Koschmin-Bromberg 1909-1929, s. 985-987; Czwojdrak Dariusz, *Z dziejów ludności żydowskiej w południowo-zachodniej Wielkopolsce*, Grabonóg 2004.

O historii i architekturze zamku w Osiecznej zob.: Frankiewicz Edward, „Majętność Osieczna w świetle zapisów historycznych”, Opole 1958 (maszynopis); Szrejbrowski Henryk, „Majętność Osieczna w świetle zapisów hipotecznych” (maszynopis) [w:] Biblioteka Raczzyńskich w Poznaniu, rękopisy, sygn. 2420; Jakimowiczówna Teresa, *Zamek w Osiecznej*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 32:3-4(1970), s. 404-407; Mielczarek Henryk, *Zamek w Osiecznej*, Leszno 1977; Romanow Jerzy, „Zamek w Osiecznej, woj. Leszczyńskie. Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych” (maszynopis), Wrocław 1982, [w:] Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Poznaniu, Oddział w Trzebinach.

Biogramy właścicieli Osiecznej z okresu staropolskiego znajdują się w odpowiednich tomach *Polskiego Słownika Biograficznego*, t. 1-42, Kraków-Warszawa 1935-2005; niemieccy właściciele zamku i dóbr osieckich zostali omówieni w artykule: Luczak Maria, *Osieczna i jej właściciele*, [w:] *Ziemiaństwo wielkopolskie. W kręgu arystokracji*, red. A. Kwilecki, Poznań 2004, s. 207-230; tejsze, *Ekscelencja Tassilo von Heydebrand und der Lasa w Osiecznej*, „Przyjaciel Ludu”, 98:2 (2003), s. 48-53.

Informacje o zabytkach miasta można znaleźć w: Kohre Julius, *Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Posen*, t. 3, Berlin 1896, s. 232-233; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 5: *Województwo poznańskie*, red. T. Ruszczynska, A. Sławska, z. 12: *Powiat leszczyński*, Warszawa 1975, s. 49-60.

Podania i legendy związane z Osieczną drukowane są między innymi w: Knoop Orton, *Sagen und Erzählungen aus der Provinz Posen*, Posen 1893; Raczzyński Edward, *Wspomnienia Wielkopolski, to jest województwa poznańskiego, kaliskiego i gnieźnieńskiego*, t. 1, Poznań 1842; Świderski Bronisław, *Ilustrowany opis Leszna i ziemi leszczyńskiej*, Leszno 1928; A.B., *Osieczna*, „Przyjaciel Ludu”, R. 6, nr 37, 1840, s. 289-293.

O walorach turystycznych i leczniczych Osiecznej pisał Świderski Bronisław, *Czy są u nas dane po temu, by stworzyć pod Osieczną letnisko lub miejsce kuracyjne?*, „Głos Leszczyński”, nr 161, 17.07.1921, s. 1-2, nr 2, 19.07.1921, s. 1-2.

Garść wspomnień związanych z zamkiem w Osiecznej z 1945 roku można znaleźć w: Sosnowska Hanna Kiryłowa, *Gościńce i rozszajne drogi. Opowieść rodzinna*, Poznań 2002;

Opisy miasta zawierają między innymi teksty: *Wie sah es 1802 in Storchnest aus*, „Südpreussische Unterhaltungen”, Posen, 1(1802) (przedruk w: „Gemeindeblatt der evangelischen Kirchengeschichte Storchnest”, 4(1915), nr 5); Wasicki J., *Opisy miast polskich z lat 1793-1794*, t. 1, Poznań 1962; Zieliński M., Piechocka T., *Wszereż i wzdłuż ziemi wielkopolskiej*, Poznań 1934, s. 133-138; Osieczno, „Praca. Tygodnik Ilustrowany, Ekonomiczny i Beletrystyczny”, nr 46, rok III, 12 listopad 1899, s. 1174-1176.

Dane statystyczne, zawierające informacje o liczbie mieszkańców, ich wyznaniu, liczbie domów w mieście itp. można uzyskać przeglądając między innymi: *Obraz statystyczny powiatu wschowskiego w związku z ogólnym wykazem statystycznym na rok 1859/60* [...], wyd. Heynitz (wersja polskoniemiecka); *Kurze Übersicht von der Zusammensetzung, Lage, Grösse, Eintheilung, Beschaffenheit, Bevölkerung, Verfassung und den Ortschaften des Regierungs-Departements Posen*, Posen 1821; Plater L., *Opisanie historyczno-statystyczne Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, wyd. J. N. Bobrowicz, Lipsk 1846; Mycielski Józef, *Księga adresowa wszystkich miejscowości w W. Ks. Poznańskim*, Poznań 1902; *Ortschafts-Verzeichniss für die Provinz Posen* [...], red. Hermann Pieniński, Bromberg 1890; *Gemeindelexikon für die Regierungsbezirke Allenstein, Danzig, Marienwender, Posen, Bromberg und Oppeln*, t. 4: *Regierungsbezirk Posen*, Berlin 1912; *Handbuch des Grundbesitzes im Deutschen Reiche*, I: *Das Königreich Preussen*, VII: *Provinz Posen*, Berlin 1881, 1884, 1899, 1902, 1905; *Gemeindelexikon für das Königreich Preußen. Auf Grund der Materialien der Volkszählung vom 1. Dezember 1905 und andere amtlicher Quellen*, Heft V: *Provinz Posen*, Berlin 1908; *Verzeichnis sämmtlicher Ortschaften des Regierungs-Bezirks Posen*, Posen 1845; Holsche A. C., *Geographie und Statistik von West- Süd und Neu-Ostpreussen*, t. 1, Berlin 1800; *Księga adresowa gospodarstw rolnych województwa poznańskiego*, red. A. Ostrowski, rok 1926, Poznań 1926; *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego spisu ludności z dnia 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych*, t. X: *Województwo poznańskie*, Warszawa 1926; *The Naturalize Jews of the Grand Duchy of Posen in 1834 and 1835* [...], compiled Edward David Luft, Atlanta 1987.

KATALOG POCZTÓWEK Z OSIECZNEJ

Katalog pocztówek obejmuje karty powstałe do 2004 roku. Zawiera on wszystkie znane widokówki, które przedstawiają miasto. Katalog zestawiony jest według nakładców i wydawców, w rozumieniu przyjętym przez Jerzego Morgulca. Nakładcą jest więc osoba inicjująca oraz finansująca wydanie pocztówki, zaś wydawcą – osoba koordynująca i nadzorująca proces produkcji kart. Zaznaczyć należy, że często nakładcą i wydawcą jest ta sama osoba lub instytucja¹.

Prezentowane pocztówki podzielone są na dwie zasadnicze kategorie: karty zachowane w pojedynczych egzemplarzach (do pięciu egzemplarzy), która grupuje większość pocztówek wydanych do 1945 roku; oraz karty zachowane w większej liczbie egzemplarzy.

Podstawowy opis katalogowy, dotyczący obydwu grup pocztówek zawiera:

- identyfikację karty na podstawie zamieszczonego na niej nadruku z zaznaczeniem późniejszych ingerencji; w wypadku braku identyfikacji karty podano opis przedstawienia;
- informację o nadrukach na rewersie;
- informację o długich liniach adresowych;
- informację o technice wykonania karty; wykorzystano podstawowy podział,

a mianowicie: światłodruk z informacją o zastosowanym kolorze w wypadku druku innego niż kolor czarny oraz ewentualnym kolorowaniu pocztówki, autotypia ze wskazaniem liczby użytych kolorów, druk offsetowy z zaznaczeniem druku wielobarwnego, pocztówka fotograficzna. Ostatni zapis stosowany jest zarówno do pocztówek bromosrebrowych, pocztówek wykonanych na firmowym papierze fotograficznym oraz dla kart produkowanych fabrycznie po II wojnie światowej. Podano również informację o zastosowaniu zauważalnego retuszu. W wypadku nierozpoznania techniki podano „druk jednobarwny” lub „druk wielobarwny”.

- informację o spotykanych wariantach tej samej karty;
- datację; podano datę stempla pocztowego z ewentualnym uściśleniem;

w wypadku kart, które nie zostały nadane pocztą, podano przypuszczalny czas powstania karty. W sytuacjach odbiegających od powyższych, podano stosowną informację.

Pocztówki zachowane w pojedynczych egzemplarzach dodatkowo zawierają:

- informację o obiegu pocztowym;
- informację o korespondencji i jej języku;
- informację o właścicielu karty.

W opisie katalogowym zastosowano następującą konwencję zapisu:

- tekst znajdujący się na kartach drukowany jest prostą czcionką z zachowaniem oryginalnej pisowni i wersji językowej;
- dostrzeżone błędy i różnice w stosunku do współczesnych zasad ortografii i interpunkcji zostały oznaczone przez [sic];
- komentarze i uzupełnienia drukowane są w nawiasach kwadratowych;
- poszczególne informacje oddzielone są średnikami;
- w wypadku kilku egzemplarzy tej samej karty, pocztówka reprodukowana jest oznaczona gwiazdką.

Zastosowane skróty:

A: – awers (strona ilustracyjna);

R: – rewers (strona adresowa);

BK – Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk;

BR – Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu;

BU – Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu;

MBP Leszno – Miejska Biblioteka Publiczna im. Stanisława Grochowiaka w Lesznie;

MO Leszno – Muzeum Okręgowe w Lesznie.

¹ J. Morgulec, *Słownik nakładców i wydawców pocztówek na Ziemiach Polskich oraz poloników*, cz. 1, Warszawa 2000, s. 3.

O. Eisermann

Wydawca z Leszna. Działal od końca XIX do lat trzydziestych XX wieku.

1. A: Gruss aus Storchnest. Blick nach dem See; Rathaus; Blick vom See; Marktplatz; Badehaus-Restaurant.

O. Eisermann, Lissa i/P.

R: Deutsche Reichspost; Postkarte.

[światłodruk w kolorze zielonym; długie linie adresowe]

- nadano pocztą; data: 1897; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach BU, sygn. I/Osi-002]

Rudolf Staban

Kupiec z Osiecznej; około 1915 roku przeniósł się do Leszna. Wydawał pocztówki od 1900 roku.

2. A: Gruss aus Storchnest Total Ansicht; Evang. Kirche; Kath. Kirche Verlag v. Rudolf Staban Lith. v. M. Wenzel, Breslau

R: Deutsche Reichspost; Postkarte [litografia kolorowa; długie linie adresowe - nadano pocztą; data: 1900; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach MBP Leszno, sygn. G-264* - nadano pocztą; data: 1903; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach BU, sygn. I/Osi-001]

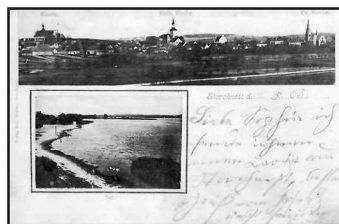

3. A: Gruss aus Storchnest 15056 Photogr. u. Verlag von Rudolf Staban, Storchnest.

R: Postkarte

[światłodruk; napisy w kolorze czerwonym; długie linie adresowe]

- nadano pocztą; data: 1900; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach MBP Leszno, sygn. G-162]

4. A: Storchnest d. ... Kloster; Kath. Kirche; Ev. Kirche.; See Verlag Rud. Staban Storchnest.

R: Postkarte

[światłodruk; długie linie adresowe - nadano pocztą; data: 1902; korespondencja

w języku niemieckim; w zbiorach Andrzej Piaszczyńskiego* - nadano pocztą; data: 1903; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach autora]

5. A: Osieczna d. ... [skreślono i nadpisano Storchnest den]

Sala Pieczyńskiego.; Hotel Pieczyńskiego.; Wnętrze [sic] widok sali.

Photogr. u. Verlag Rud. Staban, Storchnest.

R: Postkarte

[światłodruk; długie linie adresowe - nadano pocztą; data: 1902; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach autora]

6. A: Storchnest d. ... Kloster; Kath. Kirche; Ev. Kirche.; Schloss. Verlag Rud. Staban, Storchnest.

[światłodruk; długie linie adresowe - nadano pocztą; data: 1902; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach MO Leszno, sygn. MLH 4234*

- nadano pocztą; data: 1904; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach BU, sygn. I/Osi-003]

7. A: Gruss aus Storchnest Photogr. u Verlag von Rud Staban, Storchnest

R: Postkarte

[światłodruk w kolorze zielonym; napisy w kolorze czerwonym; długie linie adresowe - nadano pocztą; data: 1903; korespondencja w języku polskim; w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

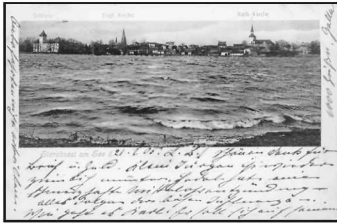

8. A: Gruss aus der Badeanstalt Storchnest Badehaus; Badehaus-Restauraton

Photogr. u. Verlag Rudolf Staban, Storchnest.

R: Postkarte

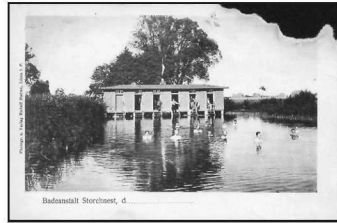
[światłodruk; napisy w kolorze czerwonym; długie linie adresowe - nadano pocztą; data: 1903; korespondencja w języku polskim; w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

9. A: Storchnest am See d. ...
Schloss; Evgl. Kirche; Kath. Kirche
Photogr. u. Verlag Rud. Staban, Storchnest
R: Postkarte
[światłodruk; długie linie adresowe
- nadano pocztą; data: 1905; korespondencja
w języku polskim; w zbiorach Janusza
Wróblewskiego
- nadano pocztą; data: 1905; korespondencja
w języku niemieckim; w zbiorach BU,
sygn. I/Osi-004]*

10. A: Storchnest, d. ...
Keiserliches Post-Amt
Verlag Rudolf Staban Lissa i. P
R: Postkarte
[światłodruk
- nadano pocztą; data: 1917; korespondencja
w języku polskim; w zbiorach Janusza
Wróblewskiego]

11. A: Badeanstalt Storchnest, d. ...
Photogr. u. Verlag Rudolf Staban, Lissa i. P
R: Postkarte
[światłodruk
- bez obiegu pocztowego; zdjęcie wykonano
najprawdopodobniej przed 1914 r.; w zbiorach
Andrzeja Piaszczyńskiego]

Franz Riegner

Właściciel fabryki kart pocztowych
w Oberstephansdorf (Szczepanów) na Dolnym
Śląsku. Wydawał i drukował pocztówki:
w latach 1906-1935. Z wydawców z Olszanej
współpracowali z nim H. Krell i J. May.

12. A: Gruss aus Storchnest i/Pos.
Schulz Colonialwarenhandlung;
Schulinspectorhaus; Schloss
Ansichtskarten Versandhaus Franz Riegner,
Oberstephansdorf
R: Postkarte
[światłodruk, napisy w kolorze czerwonym
- nadano pocztą; data: 1908; korespondencja

w języku niemieckim; w zbiorach BU,
sygn. II-Osi-003]

13. A: Storchnest i. Pos.
R: Verlag v. Franz Riegner, Postkartenfabrik
Oberstephansdorf, Bez. Breslau
[światłodruk retuszowany
- nadano pocztą; data: 1916; korespondencja
w języku niemieckim; w zbiorach BU,
sygn. II-Osi-002*
- nadano pocztą; Feldpost; data: 1917;
korespondencja w języku polskim; MBP Leszno;
sygn. G-178
- nadano pocztą; data: 1918; korespondencja
w języku polskim; w zbiorach Janusza
Wróblewskiego]

14. A: Schloss Storchnest i. P.
R: Franz Riegner, Postkartenfabrik,
Oberstephansdorf, Bez. Breslau.
[światłodruk retuszowany
- nadano pocztą; Feldpost; data: 1917;
korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach
autora*
- nadano pocztą; data: 1918; korespondencja
w języku niemieckim i polskim; w zbiorach MBP
Leszno, sygn. G-179]

15. A: Schloss Storchnest.
R: Postkarte
Verlag Franz Riegner, Postkartenfabrik,
Oberstephansdorf, Bez. Breslau.
[światłodruk retuszowany; por. nr 27
- nadano pocztą; Feldpost; data: 1917;
korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach
autora*
- nadano pocztą; data: 1927; korespondencja
w języku niemieckim; w zbiorach Andrzeja
Piaszczyńskiego
- nadano pocztą; data: okres międzywojenny,
korespondencja w języku niemieckim, w zbiorach
BU, sygn. II/Osi-015]

16. A: Schloss Storchnest.
R: Postkarte
Verlag von Franz Riegner, Postkartenfabrik,
Oberstephansdorf, Bez. Breslau.
30640
[światłodruk kolorowany
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach Tadeusza
Wojtaszka*
- nadano pocztą; data: 1933; korespondencja
w języku niemieckim; w zbiorach autora]

Julius[z] May

Właściciel sklepu z artykułami kolonialnymi w Osiecznej. Wydawał karty w latach 1906-1930.

17. A: Storchnest, Blick vom Seeufer

R: Postkarte

J. May, Storchnest; 173748

[światłodruk retuszowany

- nadano pocztą; data: 1908; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach BU, sygn. II/Osi-016*

- nadano pocztą; data: 1914; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego; tekst niemiecki zamazano, dopisano ręcznie: Osieczna]

18. A: Osieczna

Kościół paraf.; Szkoła kat.

R: J. May, Storchnest, 204663

[światłodruk z ryciną wykonaną w nierozpoznanej technice; fotografia wykonana przed 1910 rokiem

- nadano pocztą; data: 1914; korespondencja w języku polskim; w zbiorach Janusza Wróblewskiego*

- nadano pocztą; data: 1916; korespondencja w języku polskim; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

19. A: Storchnest.

Blick auf den See

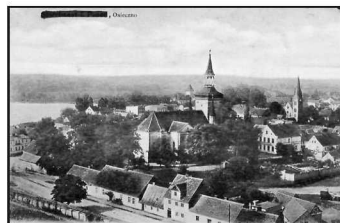
R: Postkarte

Verlag Julius May, Storchnest.

[światłodruk silnie retuszowany

- nadano pocztą; data: 1917; korespondencja w języku polskim; w zbiorach Janusza Wróblewskiego*

- nadano pocztą; data: 1919; korespondencja w języku polskim; w zbiorach BU, sygn. II-Osi-004]

20. A: Storchnest i. Posen, Osieczno [zamazano napis w języku niemieckim]

R: Postkarte

Verlag: Julius May, Storchnest i. Pos.

[druk jednobarwny; zdjęcie wykonano przed 1910

- nadano pocztą; data: 1917; korespondencja w języku polskim; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]*

A: Storchnest i. Posen, Osieczno

R: Postkarte [skreślono; dopisano: karta pocztowa]

Verlag: Julius May, Storchnest i. Pos.

- nadano pocztą; data: 1919; korespondencja w języku polskim; w zbiorach BU, sygn. II-Osi-001]

21. A: Badeanstalt Storchnest

Restauration; Badezeilengebäude; Lindenallee von der Badeanstalt

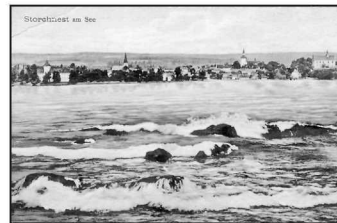
R: Verlag von Julius May, Storchnest

Druck von Franz Riegner, Postkartenfabrik,

Oberstehphandsdorf, Bez. Breslau

[światłodruk; zdjęcie przed 1914

- nadano pocztą; data: 1929; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

22. A: Storchnest am See

R: J. May, Storchnest; 204666

[technika nierozpoznana

- bez obiegu pocztowego; w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

23. A: Storchnest i. P.

St. Josephshaus der Grauen Schwestern

R: Postkarte

Verlag Julius May, Storchnest i. P.; 247572

[światłodruk

- bez obiegu pocztowego; data: przed 1939; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

H. Krell

Wydawał karty w latach 1910-1936

24. [Wersja 1.]

A: Osieczna; Rynek

Nakład H. Krell, Osieczna.

Przedruk wzbroniony

[światłodruk; napisy w kolorze czerwonym - bez obiegu pocztowego, data: około 1910; w zbiorach Janusza Wróblewskiego]*

[Wersja 2.]

A: Gruss aus Storchnest; Ring

Verlag von H. Krell, Storchnest

Nachdruck verboten

[światłodruk, napisy w kolorze czerwonym

- nadano pocztą; data: 1910; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach MO Leszno, sygn. MLH 4383]
[Wersja 3.]
A: Osieczna [sic]; Rynek
Nakład H. Krell, Osieczna. [sic] Przedruk wzbroniony
[światłodruk kolorowany, napisy w kolorze czerwonym
- bez obiegu pocztowego; około 1910; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

25. Gruß aus Storchnest; Schloss
Verlag von H. Krell, Storchnest.
Nachdruck verboten
[światłodruk
- nadano pocztą; data: 1913; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach autora*
- nadano pocztą; data: 1914; korespondencja w języku polskim; w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

26. [Wersja 1.]
A: Storchnest
R: Postkarte
Verlag von H. Krell, Storchnest

Nachdruck verboten
[technika nierozpoznana, druk czarno-biały
- nadano pocztą; data: 1917; korespondencja w języku polskim]
[Wersja 2.]
A: Osieczna
R: Postkarte
Nakład. H. Krell, Osieczna. Przedruk wzbroniony.
[technika nierozpoznana, druk kolorowy
- nadano pocztą; data: 1926; korespondencja w języku polskim; w zbiorach BU, sygn. II/Osi-007
- bez obiegu pocztowego; data: okres międzywojenny; w zbiorach autora]*
[Wersja 3.]
A: Storchnest
R: Postkarte
Verlag von H. Krell, Storchnest
Nachdruck verboten
[technika nierozpoznana, druk kolorowy
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

27. A: Osieczna; Zamek.
Nakład H. Krell, Osieczna. Przedruk wzbroniony
R: Postkarte
[światłodruk; napisy w kolorze czerwonym;
por. nr 15
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach BU, sygn. II-Osi-005*
- nadano pocztą; data: 1925; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach MBP Leszno, sygn. G-182]

28. A: Storchnest; Am See
Osieczna przy jeziorze [pieczętka]
R: Postkarte
Verlag von H. Krell, Storchnest. Nachdruck verboten.
[światłodruk
- nadano pocztą; data: 1926; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach BU, sygn. II/Osi-017
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach autora]*

29. A: Storchnest
Partie bei der kath. Kirche mit Gr.-Kirchstrasse
R: Verlag: H. Krell, Storchnest
[światłodruk kolorowany
- bez obiegu pocztowego; data: po 1910; w zbiorach autora]

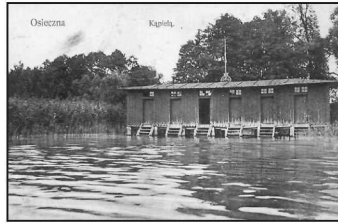
30. [Wersja 1.]
A: Osieczna.; Kościół katolicki
Nakład. H. Krell, Osieczna. Przedruk wzbroniony
[światłodruk kolorowany
bez obiegu pocztowego; w zbiorach autora]
[Wersja 2.]
A: Storchnest; Inneres der kath. Pfarrkirche
Verlag von H. Krell, Storchnest.
Nachdruck verboten
[światłodruk kolorowany
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach Janusza Wróblewskiego
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]
[Wersja 3.]
A: Inneres der kath. Pfarrkirche, Storchnest i. Posen
R: Verlag H. Krell, Storchnest
[światłodruk kolorowany
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach BU, sygn. II-Osi-006
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]*

31. [Wersja 1.]
A: Osieczna.; Leszozńska Ulica. [sic]
R: H. Krell, Osieczna
[światłodruk
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego*
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach MO Leszno, sygn., MLH 4281]
[Wersja 2.]
A: Storchnest; Lissauer Strasse.
R: Verlag: H. Krell, Storchnest
[światłodruk
- bez obiegu pocztowego, w zbiorach MO Leszno, sygn. MLH 4236]

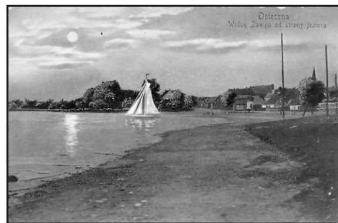
32. A: Osieczna; Widok zamku od jeziora
Nakład H. Krell, Osieczna
Przedruk wzbroniony
[światłodruk; napisy w kolorze czerwonym
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego*
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach Jowity Kraszewskiej]

33. A: Osieczna; Kapiela. [sic]
R: H. Krell, Osieczna
[światłodruk
- bez obiegu pocztowego; data: zdjęcie wykonano przed 1914; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

34. A: Storchnest; Totale vom Schloß aus
Verlag H. Krell, Storchnest.
Nachdruck verboten
[MBP Leszno; w zbiorach fotografii]

35. A: Osieczna; Widok zamku od strony jeziora
R: H. Krell, Osieczna
[druk wielobarwny (litografia wielobarwna?);
- bez obiegu pocztowego; data: początek wieku;
w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

Theodor Rotländer

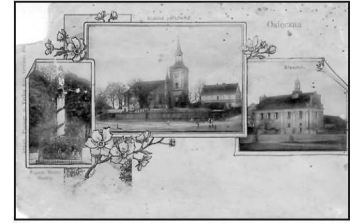
36. A: Panorama von Storchnest. [zamazano]
Widok Osiecznej. [dopisano ręcznie]
R: Verlag Theodor Rotländer, Storchnest
[technika nierozpoznana
- nadano pocztą; data: 1913; korespondencja w języku polskim; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

37. A: Totalansicht von Storchnest
R: Verlag Theodor Rotländer, Storchnest
[światłodruk retuszowany
- nadano pocztą; data: 1914; korespondencja w języku polskim; w zbiorach Krystyny Dopierskiej-Niteckiej]

Rud. Greiser

38. A: Osieczna
Figura Matki Boskiej. [sic]; Kościół [sic] parafialny;
Klasztor.
96546
Photogr. u. Verlag Rud. Greiser, Storchnest
R: Postkarte.
Nicht über diesen Strich schreiben.
[światłodruk retuszowany, kolorowany
- bez obiegu pocztowego; data: zdjęcie wykonano przed 1910 rokiem; w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

39. A: Storchnest
Lissauerstrasse
96548; Photogr. u. Verlag Rud. Greiser,
Storchnest.
R: Postkarte
Nicht über diesen Strich schreiben.

[światłodruk w kolorze niebieskim
- nadano pocztą; data: 1919; korespondencja
w języku polskim; w zbiorach Andrzeja
Piaszczyńskiego]

Tadeusz Semrau

Fotograf z Leszna. Działal w latach 1918-1939.

40. A: Letnisko Osieczna.
R: Nakł. Tadeusza Semraua, Leszno Tel. 242
Przedruk wzbroniony
[autotypia
- obieg pocztowy; data 1930; korespondencja
w języku polskim; w zbiorach BU,
sygn. II/Osi-008]*

Reinicke & Rubin

Firma działająca w Magdeburgu i Dreźnie
w latach 1898-1914, wydająca pocztówki również
z ziem polskich.

41. A: Storchnest [zamazano]
Partie an der Kriewener Strasse mit Kloster
Osieczna [dopisano ręcznie]
31187
R: Originaldruck Reinicke & Rubin, Magdeburg
[światłodruk
- obieg pocztowy; data: 1914; korespondencja
w języku polskim; w zbiorach Andrzeja
Piaszczyńskiego]

42. A: Storchnest – Partie am See mit dem Schloss
31188
R: Postkarte
Originaldruck Reinicke & Rubin, Dresden
[światłodruk kolorowany
- obieg pocztowy; Feldpost; data 1916;
korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach
autora*
- obieg pocztowy; Feldpost; data: 1917;
korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach
autora]

43. A: Storchnest
Partie bei der kath. Kirche mit gr. Kirchstrasse
und Schule
31190
R: Postkarte
Originaldruck Reinicke & Rubin, Magdeburg
[światłodruk kolorowany
- obieg pocztowy; data: 1907; korespondencja
w języku niemieckim; w zbiorach autora]

Zakłady Reprodukcyjne „Akropol”, Kraków

Akropol to jedna z firm, powstałych po śmierci
Henryka Fresta w 1920 roku, założyciela
Wydawnictwa Salonu Malarzy Polskich. Bardzo
prawdopodobnie, że nakładami dwóch poniższych
pocztówek byli Franciszkanie z Osiecznej.

44. A: Wnętrze Kościoła O.O. Franciszkanów
w Osiecznie p. Leszmem (Cudowne obrazy
M. Boskiej i św. Walentego. [inna wersja
z zamkniętym nawiasem]

R: Zakłady Reprodukcyjne „Akropol”, Kraków
XXII

Przedruk wzbroniony
[autotypia; wydano wersje w kolorze brązowym
i niebieskim
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927;
w zbiorach autora*
- nadano pocztą w kopercie; data: po 1927;
korespondencja w języku polskim; w zbiorach
BU, sygn. II/Osi-010
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927;
w zbiorach MBP Leszno, sygn. G-188/22]

45. A: Kościół O.O. Franciszkanów w Osiecznie
(Poznańskie)
R: Zakłady Reprodukcyjne „Akropol”, Kraków
XXII

Przedruk wzbroniony
[autotypia w kolorze brązowym; kopia z pocztówki
Reinicke & Rubin nr 41
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927;
w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego*
- nadano pocztą; data: 1931; korespondencja
w języku polskim; w zbiorach Janusza
Wróblewskiego
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927;
w zbiorach autora]

Udo Mertens

Fotograf z Leszna. Działal w okresie międzywojennym.

46. A: Blick auf Schloß Storchnest
R: Verlag Foto Udo Mertens, Lissa
[druk w kolorze czarnym
- bez obiegu pocztowego; lata międzywojenne;
w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

Paul Schluckwerder

Wydawca pocztówek z Wrocławia. Działal w latach 1907-1915.

47. A: Schloss Storchnest
Prov. Posen

R: Postkarte
Paul Schluckwerder, Breslau; 16426 a
[światłodruk
- obieg pocztowy; data: 1907; korespondencja
w języku niemieckim, w zbiorach autora]

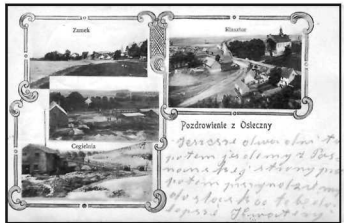

48. R: Postkarte
Paul Schluckwerder, Breslau
[światłodruk
- nadano pocztą; data: 1908; korespondencja
w języku niemieckim; w zbiorach BU,
sygn. II/Osi-018; na rewersie numer 16426 b*
- nadano pocztą w kopercie; data: przed 1924;
korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach
autora; na rewersie numer 29044]

St. Bąk

Działal w po roku 1905 a przed 1920.

49. A: Pozdrowienie z Osieczny
Zamek; Klasztor; Cegielnia

R: 2918 Fotogr. i nakład: Stan. Bąk (Osieczna)
795
[światłodruk
- obieg pocztowy; data: 1909; korespondencja
w języku polskim; w zbiorach MBP Leszno,
sygn. G-225]

50. A: Pozdrowienie z Osieczny.
Widok z północ [sic] wschodu.
R: Photographie und Verlag von St. Bąk,
Storchnest.
[autotypia czterobarwna
- nadano pocztą; Feldpost; data: 1918;
korespondencja w języku polskim; w zbiorach
Stanisławy Matyja*
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach Andrzeja
Piaszczyńskiego]

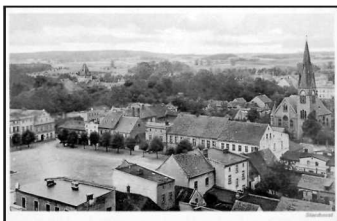
51. A: Totalansicht von Storchnest [zamazano]
Osieczna [dopisano ręcznie]
R: Fotografia i nakład St. Bąk, Osieczna
[autotypia trójbarwna
- nadano pocztą; data: 1918; korespondencja
w języku polskim; w zbiorach Andrzeja
Piaszczyńskiego]

Horst Mehl

Kupiec z Osiecznej. Wydawał pocztówki
w okresie II wojny światowej. Większość kart
została wyprodukowana w trzech wersjach:
1) z nadrukiem „Storchnest” na marginesie strony
ilustracyjnej;
2) z dopisanym ręcznie na kliszy napisem
„Storchnest”;
3) bez nadruku na awersie, z napisem „Storchnest”
na rewersie.
Poszczególne edycje kart były oznaczane
w drukarni numerami. Ustalono – jak dotychczas
– blisko 30 takich numerów. Najszerzej
reprezentowane są pocztówki
w wersji 1 oraz motywy od 53 do 56. Obok serii
„Storchnest” Horst Mehl wydał również pocztówki
z napisem „Storchnest/Warthechau” i opisem
przedstawienia na awersie, drukowanych
charakterystyczną czcionką pochyloną.

52. [Wersje 1-2]
A: Storchnest
R: Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
[Wersja 3.]
A: [bez opisu]
R: Storchnest
Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
[pocztówka fotograficzna; data: 1940-1944]

53. [Wersje 1-2]
 A: Storchnest
 R: Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
 [Wersja 3.]
 A: [bez opisu]
 R: Storchnest
 Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
 [pocztówka fotograficzna; data: 1940-1944]

54. [Wersje 1-2]
 A: Storchnest
 R: Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
 [Wersja 3.]
 A: [bez opisu]
 R: Storchnest
 Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
 [pocztówka fotograficzna; data: 1940-1944]

55. [Wersje 1-2]
 A: Storchnest – Schloß
 R: Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
 [Wersja 3.]
 A: [bez opisu]
 R: Storchnest – Schloß
 Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
 [pocztówka fotograficzna; data: 1940-1944]

56. [Wersje 1- 2]
 A: Storchnest
 R: Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
 [Wersja 3.]
 A: [bez opisu]
 R: Storchnest
 Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
 [pocztówka fotograficzna; data: 1940-1944]

57. [Wersje 1-2]
 A: Storchnest
 R: Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
 [pocztówka fotograficzna
 - bez obiegu pocztowego; data: 1940-1944;
 w zbiorach Andrzeja Piąszczyńskiego*
 - bez obiegu pocztowego; data: 1940-1944;
 w zbiorach autora
 - bez obiegu pocztowego; data: 1940-1944;
 w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

58. [Wersje 1-2]
 A: Storchnest
 R: Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
 [Wersja 3.]
 A: [bez opisu]
 R: Storchnest
 Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
 [pocztówka fotograficzna; data: 1941]

59. [Wersje 1-2]
 A: Storchnest – Haus des NSDAP
 R: Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
 [Wersja 3.]
 A: [bez napisu]
 R: Storchnest
 Kaufhaus Horst Mehl, Storchnest
 [pocztówka fotograficzna; data: 1940-1944]

60. A: Storchnest – Badeanstalt.
 101
 R: Horst Mehl, Storchnest, Krs. Lissa
 101
 [pocztówka fotograficzna
 - nadano pocztą; data: 1942; korespondencja
 w języku polskim; w zbiorach Kornelii
 Szczepaniak*
 - bez obiegu pocztowego; data: 1940-1944;
 w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

61. [Wersje 1-2]

A: Storchnest – Rathaus
102

R: Horst Mehl, Storchnest, Krs. Lissa
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: 1940-1944;
w zbiorach Janusza Wróblewskiego*
- bez obiegu pocztowego; data: 1940-1944;
w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

62. A: Storchnest/Warthechau. Gesamtansicht
R: Horst Mehl, Kaufhaus
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: 1940-1944;
w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

63. A: Storchnest/Warthechau – Blick über den See
R: Horst Mehl, Kaufhaus
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: 1940-1944;
w zbiorach autora]

64. A: Storchnest/Warthechau – Lissaerstraße
R: Horst Mehl, Kaufhaus
[pocztówka fotograficzna
- nadano pocztą; data: 1941; korespondencja
w języku polskim; w zbiorach Kornelii
Szczepaniak]

65. A: Storchnest/Warthechau – Städtische
Badeanstalt

R: Horst Mehl, Storchnest
[pocztówka fotograficzna
- nadano pocztą; data: 1941; korespondencja
w języku polskim; w zbiorach Kornelii
Szczepaniak]

66. A: Storchnest/Warthechau. Evangelische Kirche
R: Horst Mehl, Storchnest
- nadano pocztą; data: 1941; korespondencja
w języku polskim; w zbiorach Kornelii
Szczepaniak*
- bez obiegu pocztowego; data: 1940-1944;
w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

Gisela Weyrauch

67. A: Storchnest – Schloss
R: Gisela Weyrauch, Lissa, Wartheland

[pocztówka fotograficzna; identyczna z nr 55
- bez obiegu pocztowego; data: 1940-1944;
w zbiorach Janusza Wróblewskiego*
- bez obiegu pocztowego; w zbiorach MBP Leszno,
sygn. G-134]

Polskie Towarzystwo Turystyczno-
Krajoznawcze

Pocztówki z Osiecznej drukowały: Zakłady
Wytwórcze we Wrocławiu, Zakłady Wytwórcze
w Kłodzku oraz Zakłady Wytwórcze Fotografii
i Pamiątek we Wrocławiu. Działyły w różnych
okresach, między 1955 a 1977 rokiem. Podane
numery oznaczają sygnatury w archiwum Foto-
Pam, zaś daty – czas wydrukowania kart oraz
ewentualnego wznowienia.

68. R: Osieczna k. Leszna
Plaża

fol. B. Kozłowski
[11-185; pocztówka fotograficzna; data: 1959]

69. R: Osieczna k. Leszna
Wiatraki
fot. B. Kozłowski
[11-186; pocztówka fotograficzna; data: 1959]

70. R: Osieczna k. Leszna
fot. B. Kozłowski
[11-187; pocztówka fotograficzna wydana
w trzech wersjach:]
[1] Jezioro [data: 1958, 1968]
[2] Jezioro Łoniewskie [data: 1970; 1974]
[3] Jezioro [data: 1963; pocztówka panoramiczna
o wym. 10,5x21,5 cm]*

71. R: Osieczna k. Leszna
Rynek
fot. B. Kozłowski
[11-201; pocztówka fotograficzna; data: 1960,
1969]

72. Osieczna k. Leszna
fot. B. Kozłowski
[11-202; pocztówka fotograficzna wydana
w dwóch wersjach:]
[1] Prewentorium dla dzieci (dawny zamek) [data:
1960]
[2] Sanatorium [data: 1973]

73. R: Osieczna k. Leszna
Sanatorium brama wjazdowa
fot. B. Kozłowski
[11-203; pocztówka fotograficzna; data: 1960]

74. R: Osieczna
Wiatraki
fot. A. Śmietański
[11-335; pocztówka fotograficzna; data: 1967,
1968, 1973]

75. R: Osieczna – Rynek
fot. A. Śmietański
[11-339; pocztówka fotograficzna; data: 1964;
wydana powtórnie w 1977 roku, z numerem 21-
031]

76. R: Osieczna
fot. S. Laskowski
[11-348; pocztówka fotograficzna wydana
w dwóch wersjach:]
[1] Sanatorium dziecięce (zamek z XVI w.) [data:
1964, 1966, 1968]
[2] Prewentorium dla dzieci (dawny zamek) [data:
1973]

77. R: Osieczna; Domki campingowe
fot. S. Laskowski
[11-349; pocztówka fotograficzna; data: 1963,
1964, 1966, 1967]

78. R: Osieczna – Rowery wodne na jeziorze
Łaniewskim [sic]
fot. S. Laskowski
[11-350; pocztówka fotograficzna; data 1964]

79. R: Osieczna – Fragment miasta
fot. S. Laskowski
[11-351; pocztówka fotograficzna; data: 1964,
1966]

80. R: Osieczna – Rynek
fot. S. Laskowski
[11-352; pocztówka fotograficzna; data: 1964,
1966, 1970]

81. R: Osieczna – Rynek
fot. S. Laskowski
[11-353; pocztówka fotograficzna; data: 1963,
1964, 1966, 1970]

82. R: Osieczna – przystań rowerów wodnych
fot. S. Laskowski
[11-354; pocztówka fotograficzna; data: 1964,
1966]

83. R: Osieczna; Fragment rynku
fot. T. Hermańczyk
[11-572; pocztówka fotograficzna; data: 1970,
wydana powtórnie w 1977 r. z numerem 21-037]

84. R; Osieczna; Jezioro
fot. A. Zborski
[11-574; pocztówka fotograficzna; data: 1970]

**Biuro Wydawnicze „Ruch”, Biuro
Wydawniczo-Propagandowe „Ruch”
oraz Krajowa Agencja Wydawnicza**

Firmy wchodzące w skład kombinatu Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej Prasa-Książka-Ruch. Dwie pierwsze firmy działające w latach 1959-1974 przekształcono w 1974 roku w Krajową Agencję Wydawniczą (do 1990 roku). Formalnie RSW Prasa-Książka-Ruch była spadkobierczynią założonego w 1918 roku w Krakowie Polskiego Towarzystwa Księgarni Kolejowych „Ruch”.

85. R: Osieczna; Wiatraków-koźlaków z XVIII w.
fot. A. Śmietajski
[31-978; pocztówka fotograficzna; data: 1973;
wydana powtórnie przez KAW w 1978 roku
z opisem: Zespół wiatraków-koźlaków z 2 poł.
XVIII w.]

86. R: Osieczna; Sanatorium
fot. A. Śmietajski
[31-979; pocztówka fotograficzna; data: 1967,
1972]

87. R: Osieczna; Rynek
fot. A. Śmiateński
[31-980; pocztówka fotograficzna; data: 1967,
1968]

88. R: Osieczna; Sanatorium
fot. A. Śmiateński
[31-981; pocztówka fotograficzna; data: 1968,
1969, 1972, 1973; wydana powtórnie przez KAW
w 1978 roku z opisem: Sanatorium – dawny
zamek z 1601 r., przebudowany w 1890 r.]

89. R: Osieczna; Widok ogólny
fot. A. Śmiateński
[31-982; pocztówka fotograficzna; data: 1964,
1966, 1968]

90. R: Osieczna; Jezioro Łoniewskie zwane również
Osieczne
fot. A. Śmiateński
[31-984; pocztówka fotograficzna; data: 1966,
1967, 1972]

91. R: Osieczna; Widok ogólny
fot. A. Śmiateński
[31-985; pocztówka fotograficzna; data: 1968]

92. R: Osieczna; Plaża nad Jeziorem Łoniewskim
fot. A. Śmiateński
[31-986; pocztówka fotograficzna; data: 1968;
wydana powtórnie przez KAW w 1978 roku
oraz w wersji nieдатowanej, drukowanej
przez Fotoizdat w Bułgarii]

93. R: Osieczna; Ratusz
fot. A. Śmiateński
[31-987; pocztówka fotograficzna; data: 1967,
1968]

94. R: Osieczna; Rynek
fot. A. Śmiateński
[31-988; pocztówka fotograficzna; data: 1966,
1967]

95. R: Osieczna; Rynek
fot. A. Śmiałński
[31-989; pocztówka fotograficzna; data: 1966,
1968]

96. R: Osieczna; Ośrodek campingowy
wg fotografii barwnej P. Krassowskiego
[31-1609; druk offsetowy, kolorowy; data: 1968]

97. R: Osieczna; Camping nad Jeziorem
Łoniewskim wg fotografii barwnej
P. Krassowskiego
[31-1610; druk offsetowy, kolorowy; data: 1968]

98. R: Osieczna; Fragment miasta
fot. T. Hermańczyk
[31-1897; pocztówka fotograficzna; data: 1968]

99. R: Osieczna; Zespół wiatraków-koźlaków
z 2 poł. XVIII w.
fot. T. Hermańczyk
[31-1898; pocztówka fotograficzna; data: 1968,
1972; wydana powtórnie przez KAW w 1978
roku]

100. R: Osieczna; Ośrodek wypoczynkowy
cukrowni Gostyń
[31-2143; pocztówka fotograficzna; autor nie

podany; data: 1972; Uwaga: pocztówka ta została
wydana powtórnie przez KAW w 1978 roku
z opisem: Osieczna. Ośrodek wypoczynkowy
cukrowni „Gostyń” nad Jeziorem Łoniewskim,
fot. T. Hermańczyk; z numerem 31-2144,
odpowiadającym pocztówce wydanej przez Ruch
nr katalogu 101]

101. R: Osieczna; Ośrodek wypoczynkowy
cukrowni Gostyń
fot. T. Hermańczyk
[31-2144; pocztówka fotograficzna; data: 1976]

102. R: Osieczna; Ośrodek wczasowy Spółdzielni
Inwalidów w Lesznie
fot. A. Zborski
[31-2563; pocztówka fotograficzna; data: 1978]

103. R: Osieczna; Jezioro Łoniewskie
fot. A. Zborski
[31-2564; pocztówka fotograficzna; data: 1972,
1978]

104. R: Osieczna; Zespół zabytkowych wiatraków
fot. B. Łopieński
[31-3226; druk offsetowy, kolorowy, dwie wersje
kolorystyczne; data: 1973, 1979]

105. R: Osieczna; Nad Jeziorem Łoniewskim
fot. J. Siudecki
[60-156; druk offsetowy, kolorowy; data: 1977,
1978]

106. R: Osieczna; Sanatorium Dziecięce; zamek z XVI w. kilkakrotnie przebudowywany
 fot. R. Reed
 [60-320; druk offsetowy, kolorowy; data: 1986]

107. R: Osieczna; Miejscowość nad Jeziorem Łoniewskim, z malowniczym akcentem krajobrazu – trzema wiatrakami-koźlakami z 2 poł. XVIII w., usytuowanymi przy drodze do Leszna.
 fot. S. Jabłońska
 [60-388; druk offsetowy, kolorowy; data: 1987]

108. A: Osieczna
 R: Osieczna; Miejscowość nad Jeziorem Łoniewskim, z malowniczym akcentem krajobrazu – trzema wiatrakami-koźlakami usytuowanymi przy drodze do Leszna.
 Zamek z XVI w. kilkakrotnie przebudowywany (Sanatorium Dziecięce). Nad Jeziorem Łoniewskim. Wiatraki z 2 poł. XVIII w. Rezerwat żółwia błotnego
 fot. B. Lopiński, R. Reed, J. Siudecki
 [60-Z-20; druk offsetowy, kolorowy; pięć wydań od 1979 do 1992 roku]

109. R: Osieczna, pow. Leszno, woj. Poznańskie
 Wiatrak
 rys. Wiesław Majchrzak
 [840 R/1/66; technika nierozpoznana; data: 1966; pocztówka z kompletu pt. Wiatraki zabytkowe w rysunkach Wiesława Majrżaka]

Poczta Polska

110. A: 1370; 1970
 600 lat m. Osiecznej
 10-18 października 1970
 [data: 1970; pocztówka znana z opisu:
 E. Frankiewicz, „Osieczna. Zarys historyczny”,
 wyd. 2, Opole 1986, s. 324]

Państwowe Sanatorium Przeciwréumatyczne dla Dzieci w Osiecznej

111. A: 600 lat
 Zamek w Osiecznej k. Leszna
 1370-1970
 Państwowe Sanatorium Przeciwréumatyczne dla Dzieci
 [data: 1970; pocztówka znana z opisu:
 E. Frankiewicz, „Osieczna. Zarys historyczny”,
 wyd. 2, Opole 1986, s. 323]

DDK Edition s.c. Poznań

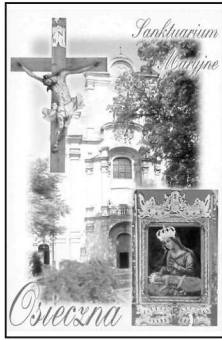
Firma wydawnicza, produkująca szeroką ofertę pocztówek. Zob. www.ddkedition.com.pl
 Karty z Osiecznej powstały po 2000 roku, zdjęcia do nich wykonał Dariusz Krakowiak i Krzysztof Gąszewski a wygląd karty zaprojektował Krzysztof Gąszewski.

112. A: Osieczna
 R: Osieczna – nad Jeziorem Łoniewskim; wiatrak z XVIII w.; zamek z XV w.
 [605; druk offsetowy, kolorowy]

113. A: Osieczna; Sanktuarium Maryjne
 R: Osieczna – Kościół i Klasztor Franciszkanów z XVII w.; wnętrze kościoła; obraz Matki Bożej ozdobiony koronami papieskimi 5 sierpnia 1979 r.; krzyż w kaplicy klasztornej
 [660; druk offsetowy, kolorowy]

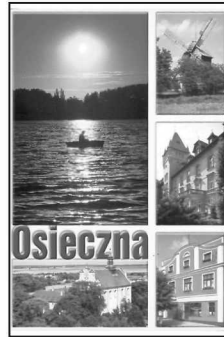
114. A: Osieczna; Sanktuarium Maryjne
R: Osieczna – Kościół i Klasztor Franciszkanów z XVII w.; krzyż w prezbiterium kościoła; obraz Matki Bożej ozdobiony koronami papieskimi 5 sierpnia 1979 r.; [661; druk offsetowy, kolorowy]

115. A: Pozdrowienia z Osiecznej
R: Osieczna
[892; druk offsetowy, kolorowy]

116. A: Pozdrowienia z Osiecznej
R: Osieczna
[893; druk offsetowy, kolorowy]

117. A: Osieczna
R: Osieczna
[891; druk offsetowy, kolorowy]

118. A: Osieczna
R: Osieczna
[1324; druk offsetowy, kolorowy]

119. A: Pozdrowienia z Osiecznej
R: Osieczna
[1320; druk offsetowy, kolorowy]

120. A: Osieczna
R: Osieczna
[1325; druk offsetowy, kolorowy]

121. A: Osieczna
R: Osieczna
[1330; druk offsetowy, kolorowy]

122. A: Osieczna
R: Osieczna
[3958; druk offsetowy, kolorowy]

123. A: Osieczna
R: Osieczna
[3959; druk offsetowy, kolorowy]

124. A: Osieczna
R: Osieczna
[3960; druk offsetowy, kolorowy]

125. A: Osieczna
R: Osieczna
[3961; druk offsetowy, kolorowy]

Die „bilschöne“ Karte Schumann

126. R: Osieczna k. Leszna
Sanatorium dla dzieci i młodzieży
Halina Zatonaska
[druk offsetowy, kolorowy; data: 1993]

Zakład Poligraficzny „HAF”

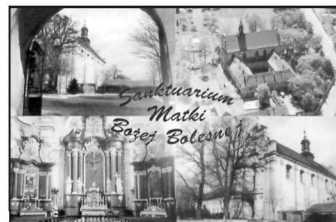
Firma wydawnicza z Leszna. Pocztówki z Osiecznej wydawała w latach dziewięćdziesiątych XX wieku.

127. R: Druk: Zakład Poligraficzny „HAF” Leszno
[druk offsetowy, kolorowy]

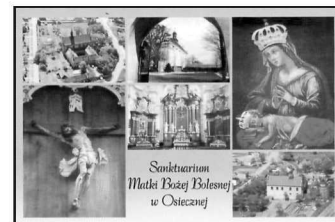
128. A: Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej
R: Druk: Zakład Poligraficzny „HAF” Leszno
[druk offsetowy, kolorowy]

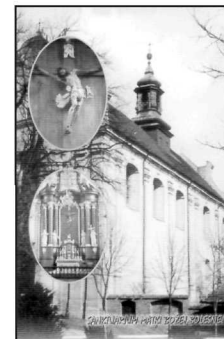
129. A: Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej
R: Druk: Zakład Poligraficzny „HAF” Leszno
[druk offsetowy, kolorowy]

130. A: Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej
R: Druk: Zakład Poligraficzny „HAF” Leszno
[druk offsetowy, kolorowy]

131. A: Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Osiecznej
R: Druk: Zakład Poligraficzny „HAF” Leszno
[druk offsetowy, kolorowy]

132. A: Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej
R: Druk: Zakład Poligraficzny „HAF” Leszno
[druk offsetowy, kolorowy]

Wydawca nieznanym

W grupie tej zamieszczono karty nieopatrzone sygnaturą wydawcy. Cechy zewnętrzne pozwoliły jednakże pogrupować pocztówki, wydawane przypuszczalnie przez jednego wydawcę.

a) wydawca nieznanym I

Karty te charakteryzują się dość niezadarnym opisem, wyrytym na negatywie. Produkowane są na fabrycznym papierze fotograficznym z sygnaturką uśmiechniętego słońca lub księżycy na rewersie. Niektóre z pocztówek są opatrzone sygnaturką „Psyche” z dopiskiem Osieczna. Zakład „Psyche” działał w Gnieźnie w okresie międzywojennym; nie wiadomo czy pocztówki z Osiecznej są jego dziełem, czy też innej firmy o tej samej nazwie.

141. A: Osieczna
Rynek

[pocztówka fotograficzna
- nadano pocztą; data: 1938; korespondencja w języku polskim; w zbiorach MBP Leszno, sygn. G-134,
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste XX wieku; w zbiorach BR, rękopisy, sygn. 3794 II
- nadano pocztą; data: 1937; korespondencja w języku polskim; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]*

142. A: Osieczna
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste XX wieku; w zbiorach MBP Leszno, sygn. G-180]

143. A: Osieczna
Widok ogólny
str. zach.
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste XX wieku; w zbiorach BR, rękopisy, sygn. 3794 II
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste XX wieku; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

144. A: Osieczna – Wlkp.
Psyche Osieczna [sic]
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste XX wieku; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

145. A: Klasztor
Psyche Osieczna
Osieczna [dopisano wtórnie na karcie]
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste XX wieku; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

146. A: Osieczna
Klasztor OO. Franc.[iszkanów]
R: Fot. A. Kamiński, Osieczna k. Leszna
[pocztówka fotograficzna
- nadano pocztą; data: 1933; korespondencja w języku polskim; w zbiorach BK, sygn. fot 1242]

147. A: Osieczna
Klasztor OO. Franc.[iszkanów]
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste XX wieku; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

b) Wydawca nieznany 2.

Karty wykonane techniką identyczną jak w wypadku wydawcy nieznanego 1, jednakże inny jest krój liter, wyrytych na kliszy/negatywie.

148. A: Osieczna
Łazienki
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste
XX wieku; w zbiorach Stanisławy Matyja]

149. A: Osieczna – Letnisko
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste
XX wieku; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste
XX wieku; w zbiorach Janusza Wróblewskiego]*

150. A: Osieczna – Letnisko
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste
XX wieku; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

c) Wydawca nieznany 3.

Produkowane przez niego karty zostały zapewne zamówione przez OO. Franciszkanów w Osiecznej. Wszystkie powstały zapewne w Drukarni Leszczyńskiej, na co wskazuje identyczna technika wykonania.

151. A: Pamiętka z Osieczny (k. Leszna)
Cudami słynący Obraz Matki Boskiej w Kościele
OO. Franciszkanów
R: Drukarnia Leszczyńska (Głos Leszczyński),
Leszno Włkp.
[druk w wersjach: niebieskiej, zielonej i brązowej
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927 roku;

w zbiorach Janusza Wróblewskiego*
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927 roku;
w zbiorach Kornelii Szczepaniak]

152. A: Cudami słynący obraz Matki Boskiej
w Kościele OO. Franciszkanów
R: Reprodukacja wzbroniona
[druk w kolorze niebieskim i brązowym
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927 roku;
w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927 roku;
w zbiorach Janusza Wróblewskiego]*

153. A: [bez opisów; widok na klasztor
OO. Franciszkanów]
[druk w kolorze brązowym; zapewne ze zdjęcia
T. Semraua, nr 133
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927 roku;
w zbiorach Krystyny Dopieralskiej-Niteckiej*
- nadano pocztą; data: 1938 r.; w zbiorach
Andrzeja Piaszczyńskiego]

d) Wydawca nieznany 4.

Dwie karty z widokami zamku w Osiecznej,
wyróżnione na podstawie użytej do opisu czcionki,
identycznej do tej, jaką stosował Horst Mehl
w serii Storchnest/Warthegau.

154. A: „Schloss Storchnest”
[autotypia
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste
XX wieku; w zbiorach autora*
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste
XX wieku; w zbiorach BK, sygn. 11293]

155. A: „Schloss Storchnest”
[autotypia
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste
XX wieku; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego*
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste
XX wieku; w zbiorach BK, sygn. 11293]

e) Wydawca nieznanym 5.

Znanych jest kilka kart, do których fotografie w okresie międzywojennym wykonał ojciec Edward Frankiewicz, franciszkanin, przebywający w Osiecznej w latach trzydziestych XX wieku. Przedstawiają one różne ujęcia zabudowań klasztornych. Trudno rozstrzygnąć czy Edward Frankiewicz był inicjatorem wydania widokówek, czy też wykonywał je na zlecenie.

156. A: Osieczna (k. Leszna)
Fot. O. Ed.[ward Frankiewicz] O.[rdo] E.[raturum] M.[inorum]
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927 roku;
w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego*
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927 roku;
w zbiorach Stanisławy Matyja]

157. A: Osieczna k. Leszna
Zamek; Kościół paraf.; Klasztor
OO. Franciszkanów
Fot. O. Ed.[ward Frankiewicz]
[pocztówka fotograficzna

- bez obiegu pocztowego; data: po 1927 roku;
w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

158. A: Osieczna k. Leszna
Klasztor OO. Franciszkanów
Fot. O. Ed.[ward Frankiewicz]
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927 roku;
w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

159. A: Kościół OO. Franciszkanów. Osieczna
k. Leszna
Fot. O. Ed.[ward Frankiewicz] O.[rdo] E.[raturum] M.[inorum]
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: lata trzydzieste
XX wieku; w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

160. A: Osieczna k. Leszna
Klasztor OO. Franciszkanów
Fot. O. Ed.[ward Frankiewicz] O.[rdo] E.[raturum] M.[inorum]
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927 roku;
w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

161. A: Osieczna k. Leszna
Klasztor OO. Franciszkanów
Fot. O. Ed.[ward Frankiewicz] O.[rdo] E.[raturum] M.[inorum]
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927 roku;
w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

162. A: Osieczna k. Leszna
Klasztor OO. Franciszkanów
Fot. O. Ed.[ward Frankiewicz]
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: po 1927 roku;
w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

f) Karty bez identyfikacji

163. [karta przedstawiająca wschodnią fasadę
południowego skrzydła zamku po przebudowie
w 1890 roku]
[pocztówka fotograficzna; długie linie adresowe
- nadano pocztą; data: 1897; korespondencja
w języku niemieckim; w zbiorach autora]

164. A: Schloss Storchnest
[autotypia, długie linie adresowe
- bez obiegu pocztowego; data: między 1900-1903; w zbiorach autora*
- nadano pocztą; data: 1903; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach BU, sygn. I/Osi-005]

165. A: Schloss Storchnest
[druk jednobarwny
- bez obiegu pocztowego; data: okres międzywojenny; w zbiorach Krystyny Dopierańskiej-Niteckiej]

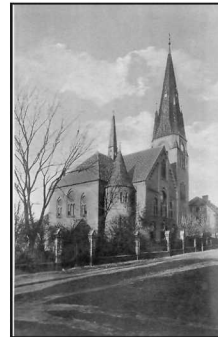
166. R: Osieczna
[światłodruk
- nadano pocztą; data: 1938; korespondencja w języku niemieckim; w zbiorach autora]

167. [Ołtarz św. Barbary w kościele parafialnym w Osiecznej]
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: okres międzywojenny; w zbiorach autora*
- bez obiegu pocztowego; data: okres międzywojenny; w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

168. A: Schloss Osieczna
[drzeworyt w kolorze brązowym
- bez obiegu pocztowego; data: okres międzywojenny; w zbiorach Zofii Włodarczak
- bez obiegu pocztowego; data: okres międzywojenny; w zbiorach BU, sygn. II/Osi-011*
- bez obiegu pocztowego; data: okres międzywojenny; w zbiorach BK, sygn. 11293]

169. R: Evang Kirche in Storchnest (Osieczna)
[druk jednobarwny
- bez obiegu pocztowego; data: okres międzywojenny; w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

170. A: [Dzwony] Zdjęte na cele wojenne. Osieczna dnia 26 lipca 1917
[pocztówka fotograficzna; data: 1917]

171. A: Osieczna
Widok wiatraków
[światłodruk; karta zniszczona
- data: okres międzywojenny; w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

172. A: Storchnest Partie auf de... [tekst nieczytelny]
[światłodruk; karta zniszczona
- data: przed 1939 rokiem; w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

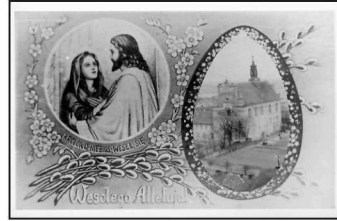
173. A: Gruss aus Storchnest
Kloster und katholische Kirche
R: Postkarte
[światłodruk; długie linie adresowe
- bez obiegu pocztowego; data: początek XX
wieku; w zbiorach MBP Leszno, sygn. G-272]

174. A: Gruss aus Storchnest.
Post.; Poczta Osieczna.
1908 [dopisano ręcznie]
[światłodruk; pocztówka uszkodzona, spodnia
warstwa papieru uległa zniszczeniu
- data: 1908?; w zbiorach Andrzeja
Piaszczyńskiego]

175. A: Wesołego Alleluja
[pocztówka fotograficzna; zdjęcie wykonał
zapewne Bolesław Kozłowski
- bez obiegu pocztowego; data: lata pięćdziesiąte
XX wieku; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego*
- bez obiegu pocztowego; data: lata pięćdziesiąte
XX wieku; w zbiorach Janusza Wróblewskiego]

176. A: Wesołego Alleluja
[pocztówka fotograficzna; zdjęcie wykonał
zapewne Bolesław Kozłowski;
- bez obiegu pocztowego; data: lata pięćdziesiąte
XX wieku; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

177. Wesołego Alleluja
[pocztówka fotograficzna; zdjęcie wykonał
zapewne Bolesław Kozłowski;
- bez obiegu pocztowego; data: lata pięćdziesiąte
XX wieku; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

178. Wesołych świąt; Alleluja
[pocztówka fotograficzna
- bez obiegu pocztowego; data: lata pięćdziesiąte
XX wieku; w zbiorach Andrzeja Piaszczyńskiego]

179. A: [Figura Jana Nepomucena na cmentarzu
przykłasztowym]
[pocztówka fotograficzna; fotografię wykonał
zapewne Edward Frankiewicz
- bez obiegu pocztowego; data: okres
międzywojenny; w zbiorach Andrzeja
Piaszczyńskiego]

Publikację można zamawiać w Urzędzie Miasta i Gminy Osieczna
ul. Powstańców Wielkopolskich 6
64-113 Osieczna
tel. (65) 535 00 16; fax (65) 535 06 48
urzad@osieczna.pl
www.osieczna.pl

ISBN 83-85213-44-9